

FRIEDEBERT TUGLAS

SAATUS

NOVELLID

TALLINNAS, 1917

KIRJASTUS-ÜHISUS „MAA“

Friedrich Engels

Saatius

Friedrich Engelsin muistokirja.

J. W. G. Müllerin muistokirja. H. 150 n. 180 k.

Ohjeita. Novellit. H. 70 n. 120 k.

Felix Ormsköldin muistokirja. H. 180 k.

Johan Lili. Monografia. H. 60 k.

Saatius

Tölked:

Välillä julkaisut. Novellit. H. 50 n.

Aino Kallas. Lähivaikuttajien muistokirja. H. 30 k.

1917. Vuosikirja.

1917. Vuosikirja.

Friedebert Tuglaselt on varem ilmunud:

Liivakell. Novellid ja miniatüürid. H. 1.50 ja 1.80 k.

Õhtu taevas. Novellid. H. 70 ja 1.50 k.

Felix Ormusson. Romaan. H. 1.80 k.

Juhan Liiv. Monograafia. H. 60 k.

Tõlked:

Valitud leheküljed. Novellid. H. 50 k.

Aino Kallas: Lahkuvate laevade linn. H. 90 k

Friedebert Tuglas

Saatus

Novellid

Tallinnas, 1917

Kirjastus-ühisus „MAA“

Friedrich August

21835

ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim.
Kirjandusmuuseumi
ARHIIVRAAMATUKOGU

J. R. 2835

Tallinnas, Laidi uul. 5
B. Mäns'i trükk, Tallinnas, Laidi uul. 5

Maailma lõpus

1.

Vara hommikul, kui päikese ketas vaevalt taevarrannal kerkis, hiivasime ankrud.

Sõudsimel välja lahest ja tõmbasime lahe suul purjed üles. Tuul paisutas purjesid, köied pingutusid, mastid naksusid, — sõitsime avarale merele.

Kakskümmend meest oli aerudel, kümme kummalgi pool.

Kerkisid punased mõlad, sinised pisarad jooksid mööda mõlasid, — laulsid punased huuled, heitsid nalja habesuu.

Nõnda kulus esimene päev, — rand kadus, — õhtu jõudis.

Õo oli vaikne. Laev kõikus pooles purjes hääletult üle suurte ummikute. Kuu viskas madalatele lainetele kui kuldkillingid, tähed kui hõbenpenningid.

Magasime lael lahtise taeva all.

Ärkasin keskööl kahe magava seltsimehe vahel. Otse mu üle mustasid mastipeeled, kartsad ja rullitud purjed. Tüürimees tukkus kumargile üle roolipuu.

Äärest ääreni, rannast rannani oli taevast täis heledaid tähti.

Lamasin kaua liikumata, vaatlesin tähtede hõbesõela ja kuulasin veelokset laevapaadel, kuna laev tasa kahele poole kõikus.

Nagu kirju telk kummis avarus üle merd lõikava laeva. Ja nagu künnlaid kanti tähti kuninglikul lühtril läbi avaruste üleval ning all.

Tähed hõbedased üleval! Tähed hõbedased all!
Olin õieti alles poisikene ja esimene kord teel.
Ei olnud veel harjunud sõduri eluga.

Olin noor, ja nimetud igatsused pakitsesid rinnas.
Kuulasin tähtede tulimängu ning oma vere kohinat.

Aga ümber laevalael magati. Magas kolmkümmend meest, pääd mantlitesse mässitud.

Laev õõtsus kahe sügavuse vahel hääletult, ühes magajate ja nende unedega, tähtede ääretus sirenduses.

Teisel päeval oli taevas täis pikki pilulisi pilvi kui linnu tiibu. Meri oli valgelaiguline. Oli tõusnud tuul, nii et sõudjad puhkasid.

Nõnda jätkus meie teekond, vastu tumedale tulevikule. Päevad kulusid töös ja mängudes, õhtud vaikselt vaatluses.

Kuid õõd olid rahutud. Tuul lõõtsus kõiestikus, vahel tõustes, vahel nõrkedes. Mustad pilved lendasid kuust mööda. Meri loksus, kohutav kuuvalguses ning pilvede varjus.

Nõnda jõudsime piirini, kus meist keegi varem polnud käinud.

Päike tõusis veripunasena kollases udus. Merd kattis hall vari. Kogu päeva puhkus hoogne tuul. Taevas kihutasid kujutud pilved kui suitsukoonlad.

Pikad lained kohisesid meie all. Meid heideti kui laastu ühest teise. Olime hommikust õhtuni raskes töös.

Õõ oli kottpime. Hommiku eel vaikis äkki tuul. Kuid selle asemel tõusis tihe, läbinägematu udu, — ja lainetus kestis edasi.

Hiigla-ummikud paiskasid laeva taeva ja sügavuse vahel. Purjed rippusid loiuult. Katsusime sõuda, kuid olime udus kihutavate veemägede ees jõuetud kui lapsed.

Kollakas-tuhkne udu tihenes. Mõni suur merikotkas lõikas läbi halli pilve, tiibadega kohistades ja äkki hämaruses kadudes.

Kui laine laeva külili paiskas ja ummik üle meie pää ulatas, nägime silmapilguks otse oma palge ees vett.

See oli läikiv-sile ja kohutav-must. Kuid selles siledas pinnas keerlesid päädpööritava kiirusega kiirgavad viirud, mille keskel tume-punaselt välगतavad kublud üles kargasid ja lõhkesid.

Silmapilgu pärast heitis ummik laeva teisele küljele, ja jälle mustas me ees kohutav vesi.

See kohises kui lõpmatu kosk, kui merekurk. Kui mulisewast hiiglakatlast paiskus säält musta auru üles.

Nõnda lendas laev küljelt küljele, ometi edasi pääsemata. Ja meie langesime purjedest kinni hoides ühes laevaga sügavusest sügavusse.

Paljud nõrkesid, nii et nad ainult veel kartsas-tesse ja märssidesse seotult ellu jäid. Teistel lõikasid köied lihaksed läbi, kolmandatel purskas veri suust ning kõrvust.

Arvasime hukatuse tulevat.

Kuid siis äkki kuulsime kiirelt lähenevat häält kui tuule kohinat. Udusein rebenes kaheks, purjed pingutusid ja laev lendas silmapilgu pärast vahtu kobrutades.

Taga ja ees nägime valguse joont udumüüride vahel. Tundsime, kuis lained alanesid ja laev pehmelt liugles.

Kuid vaevalt olime rõõmust toibunud, kui meiega midagi veel kohutavamast sündis.

Äkki nägime laeva keula ees midagi musta üles kerkivad. See lähenes ja kasvas peädpööritava kiirusega, ning enne kui ehmatuses toibusime, oli ta meist ainult veel mõnikümmend sõudu eemal.

See oli veest otsesjoones ülestõusew süsimust sein, mille ülemist äärt meie silmad ei seletanud. See ei olnud kalju, ei olnud pilv, see ei olnud midagi, mida oleksime tunnud.

Enne kui midagi mõelda ja midagi teha suutsime, lendas laev täies purjes vastu seda müüri. Meie tarretasime surmahirmus, suud avanesid, ja kolmestkümnest rinnast tungis meeletu karjatus.

Kuid oodatud kokkupõrge ei järgnenud. Selle asemel leidsime enese silmapilgu pärast ääretust pimedusest.

Üks seisukord järgnes nii äkki teisele, et meie kõige lähemaidki sündmusi imestada ei suutnud, kui meid ju uus üllatas.

Esiteks arvasime igaüks laevalt tühjusse langevat, kuid siis tundsimme liikumata samal kohal seisvat, kus silmapilk varem.

Ümber oli pilkane pime ja ääretu vaikus.

Ei miski häält ega miski kuma kustki poolt. Ootasime silmapilgu liikumata, — ainult üksteise hingamist kuulsime.

Olime jõudnud tühjuse riiki.

See oli hirmsam kui maru, kui miski muu. See käis üle me mõistuse.

Võttis kaua aega, enne kui sellega harjusime.

Esiteks usaldasime vaevalt liikuda. Rändasime siis risti-rästi üle laeva, nõõridest kinni hoides ja üks-

teisega kokku põrgates. Laev oli terve, ja ometi tundus, nagu oleks keulast pärani terve teekond maad.

Siis tuli meelde tõrvikut süüdata. Kuid see põles otsekui vee all, ilma kiirteta, ja valgustas ainult mõne vaksa kaugusele. Isegi tõrviku hoidjat ei näinud meie, vaid ainult ta lubivalget luist käsivart. Ja see oli nii hirmus, et meie kõik ühe korraga kisendasime: kustutage, kustutage!

Algas õudne, sõnul seletamatu, mõistusel mõistamatu elu.

Kui kaua selles pimeduseriigis olime, ei tea. Võib olla, palju päivi. Kaotasime käsituse aja kulumisest. Meie mõtted peatasid niisama nagu laev.

Kas meie olimegi enam merel? Kas ei õõtsunud meie laev ääretus avaruses? Üle mere, üle pilvede, üle ilmade —?

Katsusime mõladega, — need ei ulatanud enam vee pinnani. Siis heitsime ankru üle laeva serva, — see kadus ilma sulpsatuseta kui tühjusse süüvides.

Suur ükskõiksus võttis meie üle võimust.

Rääkisime ainult nii palju, et teada, et alles oleme. Aimasime aja kulumist ainult söögiisu kasvamise järele pärast söömaaegu. Tegime kõik käsi-kaudu ja harjusime sellega.

Vahel tuli meil mõte, et kõik oli loomulik, ainult meie ise olime äkki viimseni meheni pimedaks jäänud.

Ja ma ei tea tõesti, kumb võimalus hirmsam oleks olnud.

Ainult ääretu pimedus, ääretu vaikus!

Siis tundsimme kord jälle tugevat tuulepuhangut läbi pimeduse. Kuulsime, kuis köied pingutusid ja mastid nagisesid. Tundsimme, kuis laev äkki kiiresti edasi lendas ning vesi keulas kohises.

Ruttasime jälle igaüks oma kohale: tüürimees tüürile ja kakskümmend meest sõudepingile. Ja jälle sündis ime: vaikselt libises laev pimeduse riigist välja valguse maale.

See oli otsekui ülestõusmine surnuist.

Keegi ei rääkinud kaua aega midagi. Vaatlesime ainult vaikides üksteist. Olime kahvatanud ja kõhnaks jäänud, ning sõnatu haledus täitis meie südamed üksteise kohta.

Vanad meremehed langesid teineteise kaela ja nutsid kui lapsed.

2.

Näis olevat hommik. Meri oli valkjas-sinine ja aaurune. Vesi paistis sügavale läbi. Taevas kummis kui sinine kuppel üle meie päade.

Laeva ümber oli lumivalgeid õisi, mis nagu vee-silmad merepinnal avanesid. Katsusime neid katkuda, kuid nad ei murdunud, selle asemel venisid nende varred äraarvamata pikaks. Nad lõhnasid õrnalt ja magusalt.

Taevarannal näis saar. Purjetasime sinna. See oli lumivalge lubjarand, ilma miski taimestikuta, ainult suuri siniseid linde nägime õhku tõusvat.

Kuid eemal näis uus saar, ja meie juhtisime laeva sinna poole. Ka see oli niisama tühi, niisama taimestikuta ja loomastikuta.

Nõnda purjetasime kogu päeva, ja nägime viis kuni kuus saart, ilma et nende vahel suuremat vahet oleksime leidnud.

Ainult mõnel oli rohkem linde kui teisel.

Mõnel saarel olid need tume-, mõnel hele-sinised, mõnel olid nende pikad jalad valged, mõnel punased. Igal pool tõusid nad meie lähenemisel lendu ja keerlesid hääletult saare kohal, lahtiseid udusulgi kui sinist lund õhku jättes.

Kippar katsus neid vibuga lasta, kuid nad lendasid kõik ühes nooltega minema, ilma et ühtki oleksime saanud.

Saared olid ühteviisi tühjad. Alnult siin-sääls rannal näis suuri ümarikke laiike, rohelist ja rusket värvi; kuid see oli ennem miski hallitus või sammal kui tõeline rohi. Paremalt puhul võis see miski madal kanarpik olla.

Jõudis õhtu, ja meie lähenesime veel ühele saarele. See näis ju eemalt vaadates suurem olevat.

Et meri oli madal, siis jäime saarest poole penikoorma kaugusele.

See näis ümarik olevat, rand jooksis õiges kaares ja saare ülemine osa löikas ehataevast nõndasama rahulikuna kaarena. Ta oli nagu ketas merde heidetud.

Kuid mis seda saart muist eraldas, oli see, et temal rikkalik taimestik näis olevat. Ta oli ülen-sinikas-roheline. Rannal seletas silm miski tundmatuid põõsaid, ja kogu mäerinnak oli ääretu metsaga kaetud.

Siia saarele tahtsime igatahes maale minna.

Et aga oli õhtu, siis saatis kippar ainult seitse meest venega randa, et need saarel ringi vaataks ja siis kas kohe tagasi tuleks või, kui võimalik, öö saarel mööda saadaks ja alles hommiku teateid tooks.

Mina olin nende seitsme hulgas.

Sõudsimme rõõmsal tujul laeva juurest ära.

Meri oli vaikne. Esiteks oli veel täiesti valge. Meie ankrus laeva allalastud purjed valendasid, teisel pool mustasid pilvetus taevas metsa ladvad.

Kuid siis läks päike saare taha, vari langes üle meie ja laeva, vesi meie ümber muutus mustaks, ning vaikides sõudsimel videvikus mustava ranna poole.

Tulime randa, vedasime vene üles ja vaatasime ümber.

Kõige päält oli lage lubjarand, siis kerge kanaripikku kasvatav nõmm ja selle järele mets.

Kuid imelik mets! Tõusid alt kollakas-hallid, ülevalt rohelised mahlakad tüved, kus endiste mahamurdunud oksade kannud selgelt olid näha. Alles mõned süllad maast algasid värsked oksad.

Kuid veel imelikumad oksad! Selle asemel, et vähemateks oksadeks ja lehtedeks hargnuda, laienesid nad suurtena rohelistena lahmakutena, lopsakatena ja mahlastena, mis nagu hiigla-räästad üle meie päädelaotusid.

Jäime imestades ja nõutult selle imeliku metsa ees seisma. Kõigil pool meie ees kollendasid ja rohetasid puude tüved.

Oli juba iseenesestki hämaraks läinud, kuid nende hiigla-lehtede all oli päris pime. Ainult siin-sää paistis nende vahel lapp roosat ehataevast.

Pidasime puude all nõu. Olime nähtavasti niisama tühjal saarel kui eelmisedki, kuid ometi tahtsime õnne katsuda. Mets oli kõrge, ehk paistis üle selle ladva lee suitsu.

Vaevalt olime sellele otsusele tulnud, kui mina ju puusse hakkasin ronima. Olin kõige noorem ja väledam hulgas.

Tõusin ühelt murdunud oksa jäljelt teisele kui treppi mööda, kätega nagu kaljuseinast kinni hoides. See võttis kaua aega. Vahe ajal oli juba täiesti pimedaks läinud. Mõned rohelised tähed paistisid sinises taevas.

Ometi suutis silm videvikus veel ümbrust seletada.

Ühel pool oli lilla hämariku loori all lubjane sõmerik ja must meri. Meie laev rullitud purjedega paistis nagu mänguasi mu all.

Teisel pool avanes saare ääretu ladvastik. Metsa, kus olime, jätkus veel täkk maad, kuid sellele järgnes uus mets, veel kõrgem ja tumedam kui see. Nii kaugele kui silm seletas, ei näinud jälge inimese eluasemest.

Teatan seda all ootavatele seltsimeestele. Nad pidasid nõu, mida ma ei kuulnud, ja vastasid siis, et ööseks siiasamasse puu alla jääme.

Mul oli esiti nõu kohe jälle alla minna, kuid hakkasin siis lehte mööda edasi astuma. See paindus ja õõtsus mu all kui nahksild.

Korraga tulid teised, õhemad ja nooremad lehed vastu. Ronisin nende vahele, kätega servist kinni hoides ja jalgadega teed kobades, kuni jõudsin miskisuguseni põhjani.

Katsusin veel edasi minna, kuid mu käed leidsid ainult libedaid ja serv serva vastu kinni kasvanud lehti, mille vahele ma ei pääsnud.

Peatasin mõttes. Oli kottpime ja soe. Lehtedest tõusis vaevalt tunduv lääge lõhn. Miks peaksin veel alla minema? mõtlesin. Kas ei ole parem siin ööd mööda saata? Siin on ohutum ja soojem.

Tõmbasin enese käte abil jälle lehe servani ja hüüdsin, et ööks puusse jään. Ma ei tea, kas mind

ükski kuulis või ei. Igatahes ei vastanud keegi midagi.

Lasksin enese jälle alla ja roomasin kahe lehe vahele. Panin käe pää alla, pigistasin silmad kinni ja ootasin und. Turfidsin läbi suike veel lehtede lõhna. Kuid varsti magasin raskelt.

Öö näis olevat jahe ja paks kaste langevat.

Ärkasin kord külma pärast: alt tõusis suitsu lõhn ja kostis jutukõmin. Ärkasin teine kord: kõik oli vait, paar tähte loitis lehe vahelt.

Ja mina magasin peatselt uuesti.

3.

Järgmisel hommikul ärkasin väga hilja.

Esimesel silmapilgul ei saanud ma aru, kus olin: pää oli raske, ümber oli silmisegavalt haljas, hele päikese kuma paistis läbi noore lehe.

Siis tuli jälle kõik mu meelde. Tõusin istuli, kuulatasin, — kõik oli vait; hüüdsin, — keegi ei vastanud.

Mu pää tundus veelgi raskemalt, otsekui oleks lehtede lõhnas olnud midagi mürgist. Keha oli haige halvast asemest.

Hakkasin aeglaselt lehti mööda üles tõusma. Pidasin kätega leheserwist kinni, mis olid vesi-haljad ja hele-rohelised ning kollaste soontega läbi lõigatud.

Jõudsin jälle ühtekasvanud lehtedeni. Pidin kogu oma sõrmede jõu kokku võtma, kuni nende libedat pinda mööda üles pääsesin.

Veel imelikum oli puu ülevalt vaadates: igalt poolt ühinesid lehed nagu ümarikuks kõvaks palliks,

mis paar sülda läbi mõõta. Selle nupu ümber laiusid igale poole suured lahtised lehed.

Oli tüse tuul, nii et vaevalt puu lagipääl püsti seisin.

Igal pool enese ümber nägin niisamasuguseid valkjaid päid, mõned suuremad, mõned vähemad. Puude nahksed lehed tegid tuules õõtsudes vaevalt kuuldavat kahinat.

Taevas oli täis valgeid, triibulisi pilvi.

Mu silmad pöördusid ranna poole, kus õhtul maale tulime, ja otsisid venet. Jahmatasin, — venet ei olnud. Vaatasin siis kaugemale, ja ehmatasin nii, et vaevalt jalul püsisin, — kesk mere selga nägin meie laeva täiel purjel saarest eemale kihutavat.

See mõjus minusse nõnda, et silmapilguks maha istusin, kõigist liikmetest värisedes. Kuid siis hüppasin jälle üles.

Heljutasin käsi, kübarat, tõmbasin kuue seljast ja lehvitasin seda tuules, kisendasin, — miski ei mõjunud. Laev kaugenes ikka kiiremini ja kiiremini.

Siis hakkasin tulise rutuga alla ronima. Langesin lehtede vahelt, ei hoolinud hoopidest, libastasin tüve mõõda, viimase osa otsekohe kukkusin.

Puu all ei olnud enam kedagi. Kõrge rohi selle ümber oli maha rullitud. Leidsin tuleaseme, — tuhk oli juba külm.

Siis hakkasin ranna poole jooksma.

Imelikul kombel juhtusin kohe alguses teele, mida meie õhtul tähele ei olnud pannud. Kahe kivi-seina vahel keerles lai jalgrada.

Jooksin nii ruttu kui suutsin, pääs ainult üks mõte: Nad on su maha unustanud! Nad on su tühjale saarele jätnud!

Vahetevahel nägin põõsaste ja kaljude vahelt merd ning laeva. Iga uue nägemise puhul oli laev kaugemal kui enne. Nüüd näis ta mereseljal veel ainult kui hall täpp.

Põikasin teelt ja hakkasin otse üle nurme mere poole jooksma.

Ma ei olnud veel kuigi kaugele jõudnud, kui midagi imelikku, üliloomulikku juhtus. Äkki seisis kesk nurme mu ees inimene, naine, hiiglane.

Selle mõne silmapilgu jooksul, mis puu otsast mahatulemisest kuni siamaale oli kulunud, olin niipalju hirmu ja ahastust läbi elanud, et ma enam õieti ei suutnud ehmatada. Minus oli veel ainult loomusunniline püüd end kaitseda.

See, mis nüüd järgnes, sündis nii ruttu, et seda enesele ainult kui und veel ette suudan kujutada.

Hüppasin kõrvale, kuid hiigla-naine tegi sama liigutuse ja sirutas käed mu järele välja. Põgenesin teisele poole, kuid ta oli mõne sammuga mu järel.

Siis haarasin tupest mõõga. Kuid tema ei hoolinud sellest kõige vähematki. Mehekõrguste kurekatlate nurme keskel sündis imelik rüselus.

Ta püüdis mind kui tallekest, käed laiali. Ma ei osanud ega julenud mõõka tarvitada. Äkki haaras ta minu õlgadest kinni ja tõstis mu õhku otsekui väikese lapse.

Ta pidas mind mõne silmapilgu oma palge ees, kuna mina kõik aeg käte ja jalgadega siplesin. Alles nüüd nägin, et ta naeris, naeris nõrkemiseni. Ja ühtlasi nägin, et ta oli ilus ja noor.

Siis lasi ta mu maha, kus kohe väsimusest ja hirmust murtud lilledele istuli langesin. Ta rebis

oma pää ümbert natukene loori ja hakkas sõrme ümber mässima: minu mõök oli teda ometi riivanud.

Ta sidus, vaatas minu otsa ja naeratas etteheitvalt. See mõjus minusse imelikult rahustavalt. Nägin ainult ta suuri, siniseid, naeratavaid silmi. Need ei võinud tigeada olevuse omad olla.

Ta lõpetas sidumise ja jäi endiselt mind vaatama. Istusin ta ees lilledel kui pisikene laps. Tundsin jälle kui unes olevat.

Tõusin üles, teadmata enam, kas veel põgeneda või paigale jääda. Siis nägin äkki jälle merd ning kaugel laeva kui musta täppi.

See tuletas uuesti mu seisukorda meelde. Ahastus, mis silmapilkliku hirmu ees oli vaikinud, ärkas minus endise hooga. Tegin mõlema käega märke kaduva laeva poole, vaatasin hiigla-neitsi otsa ja liigutasin pääd.

Imelik, et mul ju alguses mõttesegi ei tulnud, temaga rääkida! Kuid ta näis mind mõistvat. Ta raputas pääd, osavõtlikult ja elutargalt naeratades.

Kas on ta mu seltsimeestega hommikul kokku puutunud? mõtlesin. Kuis võib ta mind ja mu seisukorda muidu nõnda mõista?

Kuid see pääraputus, mis paratamatust ja ühtlasi osavõtet avaldas, äratas minus rohkem usaldust kui miski muu.

Vahe ajal kumardas ta maha ja põimis kurekatlaid. Ja see, et ta lillesid korjas, tõendas mulle äkki, et ta oli täiesti inimene nagu minagi.

Ta vaatas mu otsa, pööris ümber ja hakkas sisemaale minema.

Mis pidin mina tegema? Vaatasin uuesti laeva poole, kuid see kadus just praegu taevarannal. Jialgi

enam ei näinud ma teda ega neid, kes temaga purjetasid.

Hiigla-neitsi vaatas kord üle öla ja natukese aja pärast uuesti. Kutsus ta mind kaasa? Pidin ma minema?

Kuid kuhu pidin vastasel korral jääma? Kui siin saarel on muid inimesi, kas ei oleks mul kasulik nendega sõpruses olla? Ja kelle abil võidaksin nende usaldust, kui mitte selle naise abil?

Sest kahtlemata oli ta häatahtlik. Ta oli minuga ainult mänginud nagu talle või linnuga. Tal ei tulnud nähtavasti mõttesegi mulle paha teha, ja minu surmahirmust polnud tal aimugi!

Hakkasin ta järel astuma. Kui ta seda nägi, naeratas ta veel enam. Ta kumardas aegajalt ja murdis mõne lille. Siis puutusid ta loorid maad. Astusin ta järel kui kannupoiss.

Nüüd alles nägin, missugune ta õieti oli. Tema noort ja saledat keha kattis vesi-hall loor. Ta heljus kergelt kahele poole, kui mu ees kõndis, haavatud käes lilla õitevihk.

Kuid ikka veel olin miski une ja viirastuse mõju all, nii et mu mõtted korratult ning sihitult lendasid.

Ma ei suutnud oma tähelepanekut eesminejas hoida. Nägin lillesid ta käes, nägin sandaale ta jalas, nägin õisi, mis ta tallas, nägin juuksekiharat ta kõrva kohal. Kuid teda ennast tervena ei suutnud ma näha.

Tulime jälle jalgraale, mida mööda äsja olin jooksnud. Läksime hääletult, mina mõned sammud ta järel, ikka veel kui unes.

Meist lendasid sinised linnud mööda. Ta vaatas nende poole sellesama pilguga, millega minugi poole.

Tulime metsa. Selle suurte lehtede all oli õhk vesi-roheline ja täiesti vaikne, ilma vähemagi tuule hingusest. Puud ei kohisenud, linnud ei laulnud.

Varsti aga harenes mets, meie ees oli lagendik ja sellel inimeste asutus.

4.

Nõnda nägin nende kodu esimene kord:

Täiesti ümarikku õue piiras kõrge püstaed. Selle keskel olid ümarikud kojad, roovikutest seintega ja nahaga kaetud, kuid ilmatu kõrged. Neid oli viis, kaks suuremat ja kolm vähemat, kõik ühesugused.

Imelik, et ma puu otsas olles neist vähematki märki ei näinud!

Värvaval peatasin kaheldes: tundus, nagu oleksin üle inimliku raja kuhugi õudsesse, võikasse maailma astunud. Kuid neitsi vaatas taha, ja ma läksin.

Ta viis mu esimesse suurde kotta. See oli ruumikas hoone, kuhu valgus ainult alati lahtisest ukseavandusest näis tulevat. Seinu ja põrandat katsid tumepunased vaibad. Kõrgelt laekitsusest rippusid alla hallid, lillad ja rohelised loorid ning võöd.

Ta lükkas mu padjale kesk koda istuma ja kadus ise välja. Kulus mõni silmapilk, mil vaevalt ümbrust suutsin imestada. Siis läks koda silmapilguks pimedaks, sest kaks kogu astus üle läve sisse.

Hiigla-neitsil oli omasuurune vanamees kaasas.

Vanamehel oli allavajunud servadega hall kaabu ja põlvini ulatav paks pikakarvaga mantel. Selle alt paistsid ta sääred, niisama karvased kui mantel.

Nad vaatasid korda mööda minu ja üksteise otsa. Kulus mõni silmapilk, siis läks neitsi jälle välja.

Vanamees istus teisele padjale ja vaatas ühtsoodu mu otsa.

Tal oli ümarik nägu, mida kõrvenud karva lühikene habe üleni kattis, tõmp nina ja silmad kui sinised tinanööbid. Ta ei pilgutanud kordagi neid, vaid vaatas, ainult vaatas.

Tundsin hirmu, aga ka miski usaldust selle kole-tise vastu. Mis kavatsus oli neil? Mis mõtlesid nad minuga pääle hakata?

Neitsi tuli varsti tagasi ja pani mu ette mõned puu- ja kuivatud nahknõud piima, mee ja õhukeste kuivade karaskitega.

Tõesti, mul oli nälg. Alles nüüd märkasin seda. Hakkasin sööma, kuna nemad silmipöörmata mind vaatlesid, neitsi ühtsoodu naeratades, vanamees aga niisama tõsiselt nagu ennegi.

Maitseisin korda mööda iga toitu, kuni isu kadus. Muude hulgas oli nahk külimatt peente marjadega. Kuid need olid nii küüvitsa marjade sarnased, et ma neid katsuda ei usaldanud. Alles nende tungivate märkide pääle sõin pihutäie marju. Need maitseisid aga hoopis teistviisi kui olin ootanud.

Kohe selle järele tundsin imelikku väsimust ja und. Kas mõjus nii söömine, need marjad või oli see hirmurikas, ohuline hommik mind nõnda väsitanud, ei tea.

Vajusin kummuli kahe nahkpadja vahele, millell villapool oli väljas, ja magasin silmapilgu pärast kui surnud. Ma ei kuulnud, kuna nad välja läksid, ega ka seda, kas nad hiljem sees käisid.

Kui ärkasin, oli päike ju üle poole taeva. Tundsin janu. Astusin õue, lähenesin ühele vähematest koda-dest. Selle lävel istus hiigla-neitsi, käed rüpes.

Kuid vaevalt oli ta mind näinud, kui üles tõusis, kotta kadus ja säält tagasi tulles mulle piima tõi. See, et ta mind nõnda mõistis, pani mind imestama.

Jõin, naeratasin, — võib olla, esimene kord kogu päeva jooksul, — ja hiigla-neitsi naeratas niisama.

Saatsin kogu õhtupooliku õues imelikus meeolus mööda: ei teadnud, kas olin vang või vaba; ei usaldanud kuhugi minna, kuid ka siin ei tunnud enese kodus olevat.

Vanameest ei olnud kordagi näha, neitsi kadus tihti ära.

Liikusin ettevaatlikult õues ringi. Vaatasin läbi kõik kojad. Kahes suuremas nähtavasti elati, kuid kolm vähemat olid aidad.

Esimestes oli palju nahku, riideid ja patju, teistes aga lugematu arv suuri ja väikseid vaku, külimitte, matte, kappu, karpe, pütte ning sõelu. Seinte ümber käisid ringis riulid vasest, savist, puust ja nahast kausside ning kruusidega.

Suure õuega oli ühendatud kolm niisamasugust täiesti ümarikku vähemat õue. Neis oli maa lugematuist sõrajälgedest mullane. Nähtavasti olid need elajate tarad, kuid nüüd olid nad täiesti tühjad.

Kui kõik oli vaadatud, istusin jälle koja lävele. Õuest välja ei usaldanud ma minna. Istusin, vaatasin, kuidas metsa ladvad päikese alanemisega värvi muutsid, ja ootasin päeva kulumist.

Kui pikk, ääretu pikk oli see päev! Kui imelikka tundmusi äratas minus õhtu lähenemine, kui taevas jälle roosaks ja roheliseks muutus! Kui kauge oli aeg, mil seltsimeestega üle õhtupunase mere sõudsin ja nõndasama roosa taevast vaatlesin!

Üle lagendiku ujusid pehmed, soojad udud. Mets eemal muutus lilla-värviliseks. Kui õhtu sinimantlid läksid läbi õhu.

Hämara jõudes tulid lambakarjad koju. Need olid suured, rammusad, paksu halli ja musta villaga loomad, palju suuremad kui iial olen näinud. Nad tulid, ilma et keegi neid oleks karjatanud, ja täitsid tarad äärest ääreni.

Mind toideti jälle nagu pisikest last ja pandi magama ühte vähemasse aita, mis niisama patjade ja vaipadega oli täidetud kui suuremadki.

Lamasin kahe pehme padja vahel ja mõtlesin, kuid ei suutnud oma seisukorda mõista. Kõik oli nagu tõelikus, inimlikus elus, ja ometi oli kõik üliloomulik, ilmvoimatu. Kuid kogu teekond oli ju ammu mu pääs tõeliku ja üliloomuliku segi heitnud. Ma ei suutnud enam küllalt imestada.

Mõtlesin ja mõtlesin, uni ei tulnud. Mul hakkas kuum, viskasin padja kõrvale, kuid see ei aidanud. Siis astusin õue.

Võis olla kesköö. Kõik oli vait. Kuulsin lamaste mäletsust ja astusin tara poole. Sääl lamasid loomad nii tihedalt, et maa hingava ja sooja lademega üleni oli kaetud.

Lasksin ära najale ja vaatlesin kaua seda süütut loomakarja. Minus võttis maad hale ja abitu meeolu: nii nagu nemad selles arusaamatus maailmas, nii olin ka mina!

Tõstsin silmad üles. Taevas näis mõnel silmapilgul tume-sinine, siis lilla, kuid siis jälle tume-tumeroheline. Avarus oli täis ähmaseid, leegitsevaid tähti.

Vaatlesin kaua neid. Siis äkki panin tähele ime likku asja: odamees oli kummuli, kooditähed tagurpidi.

5.

Järgmine päev kulus sellesamas ebamäärases meeleolus, milles eelminegi. Läksin ja tulin omapääd, nagu lambadki; kuid ma ei teadnud iial, mis õieti võisin, mis mitte.

Aga ometi usaldasin nüüd palju enam. Mitte ükski õu, vaid ka ümbrus, kogu saar oli mulle vaba.

Mul oli kavatsus mööda randa saare ümber käia. Kuid see näis kergem olevat kavatseda kui korda saata.

Saar oli nimelt suurem kui olin arvanud. Ta oli pikergune, ja meie olime talle oma laevaga terava otsa poolt lähenenud. Pääle selle oli rand mõnes kohas liig järsk, metsik, üksainus segipaisatud kivi-rahnuude väli.

Kuid igatahes sain saarega tuttavaks. Ristlesin suure osa sellest läbi, teeks lammaste radu tarvitades. Need tungisid läbi kõige pimedamate tihnikute ja üles kõige järsumatele kaljurinnakutele.

Põhja-ida pool tõusis astmete kaupa kõrge, kuiv nõmm, täis mehe-kõrguseid sammaldanud kive, mis uisa-päisa siia-sinna paisatud.

Siin ei olnud muud taimestikku kui madarapunane kanarpik ja imelikud lilled, mille tüve maad ligi sammetine lehevanik piiras ning mille paari süllast sirget vart pisukeste helekollaste õite hari kroonis.

Nõmm lõppes kõrge kivipõrandaga, mida kalju-imarad kui pitsid palistasid.

Siit avanes ääretu vaade üle saare sinikauguse.

Saal all valendas lubjane sõmerik, saal punaste kaljude väli, saal aga sinisalude otsatus ja äärmises põhjas püsti seintega hall mägi, mis mere peitis.

Tuul lõõtsus läbi avaruse, valgeid pilvekeri kerkis ääretusest, — kui voldid rullisid vaevalt nähtavad lained üle mere mõõtmatu selja.

Kuid mina ruttasin edasi. Eksisin metsa pimedikus, kohmasin samblasois, komistasin kitsastes kaljulõhedes üle pää ulatavates sõnajala puhmastes.

Leidsin kesk saart sügava oru. Nõrelised puud ulatasid üle selle randade. Allikas tilkus kui hõbe-pisaraid. Läbi pimedate latvade näis keskpäises taevas tähti.

Siin-sääl oli legendikka käharate hiigla-puudega. Niitusid peitis paks rohi. Oja angervaksa-kallastega lõikas kui vöö läbi rohu haljuse.

Taimestik oli tuttav, kuid lähemal vaatlusel siiski võõras.

Kase sarnased õrnad põõsad olid üleni roosas õilmes. Küüvits oli männa kõrgune. Tamm kandis raudmusti nõelu.

Kõik lilled ja puud, mida tundsin, olid üliloomulikult suured. Puude lopsakad ladvad olid kui künkad, metsasalgad kui mäed.

Ja üle kõige ääretu üksinduse tundmus.

Ma ei tabanud metsas iial muid loomi päale lammaste ja lindude.

Lambad ilmusid kaljulõhedes vahetevahel ootamatult mu ette. Nad taganesid kõpsuvate jalaliigutustega, uudishimulikku silmi minust pöörmata.

Linde oli ääretu palju. Nad lendasid suurte salkadega ja üksikult. Puude tagant õhetasid nende sini-läikivad parved. Mererannal tulid nad tuulega. Ja õhtul tiivutasid nad üle ehataeva.

Kuid nad ei laulnud. Isegi nende tiivalööke ei kuulnud ma.

Nende hulgas oli pärlnutriseid siure ja lohmakaid, halle rümid, kes liikumata rannal istusid. Nende keskel segisid väledalt punased teevitsad ning jöhvinnud, — pisukesed loomad, kahe pika punase jöhviga hännas, — pigemini liblikad kui linnud.

Miski märki muist inimestest ei leidnud ma saarel. Ja väsinud uitmast, tulin jälle koju. Langesin voodi ja magasin ilma unedeta, et järgmisel päeval uute unenägude jaoks ärgata.

Püüdsin mõista seda elu, kuid mu mõte ei liikunud paigast. Pigemini oleksin harjunud eluga koerakoõnlaste maal kui siin.

Kes olid need hiiglased? Kust olid nad siia saanud? Oli sel saarel varem enam elanikke?

Või oli olemas suur hiiglaste ühiskond, ja see paar siin oli ainult nende äärmine võsu, äärmisel saarel? Oli neil läbikäimist teiste hiiglastega teisel saaril?

Mitmed märgid sundisid mind seda arvama.

Neil oli nimelt riideid ja riistu, mis nad koduste abinõudega ei võinud valmistada. Nad pidid neid mujalt saama. Kuid kust ja kuidas?

Pääle selle ei olnud nad metslased. Kuid üksi olles võib inimene ikka ainult metslane olla.

Ma ei saanud aru nende majapidamisest. Midagi ei tehtud siin nagu tööd, ja ometi oli kõike küll.

Kuid kõige enam pani mind imestama üks asi: nad ei rääkinud. Ja ometi ei tea ma õieti, kas nad päris tummad olid.

Võib olla, nad ei tahtnud rääkida, seda asjatuks pidades. Võib olla, neil oli oma mõtteavaldusviis, mis meie omast põhjani lahku läheb.

Nad ainult vaatasid üksteise otsa, et mõista. Ja imelikul kombel mõistsid nad minugi mõtteid alati, kui mu silmi nägid. Mil kombel, — seda ma ei tea.

Nad olid lihtsalt targad — ühe isesuguse tarkusega, mida meie ei tunne. Nad näisid loodusega ühte sulavat ja nende teadvus näis looduse teadvus olevat. Ning sellepärast arvan, et nad ka loomi ja puid niisama hästi mõistsid kui mind.

Kas nad midagi kumardasid? Kas oli neil usku? Ma ei tea.

Kuid õhtul, kui päikese ketas merde oli langes ja veel taevarannal peatas, tärretasid nad silmapilguks, pärani silmad päikese poole pöördud, ilma valuta ja igatsuseta.

Miski ei seganud neid siis. See kestis ainult silmapilgu, kuid see oli täiuslikum rahu kui ial võib kujutella. See oli kogu inimese puhkus, tundmuste ja mõtete suur hääletus.

Oli see nende palve? Oli niisugune nende usk? Võib olla.

Ja õhtul oma asemel silmi suludes tundsin, kuidas mind nende tarkuse lained ümbritsesid.

Tundsin nende elu suurt hääletust, mis mind kui udutiivul elumaailmast unemaailma kandis.

Kuid hommik tuli uute imedega.

Mõistsin lõpulikult: sel saarel ei olnud muid elanikke. Ja veel mõistsin: siin ei olnud ialgi talve.

Nad ei tunnud külma ega häbi. Nad olid pea-aegu alasti. Ja kui nad ka midagi seljas kandsid, siis igatahes mitte külma või häbi pärast. Nende riided ei olnud kummagi kohased.

Nägin hiiglase tüdart tihti alasti. Ta ei põgenenud ial mu eest sarnasena. Ta tuli sagedasti nii

mu vastu. Ta ei pannud seda üleüldse mitte tähele. Ja nõnda oli ta väga ilus.

Ta ehtis ainult omi juukseid ja jalgu.

Ta tegi keerulisi palmikuid, neisse värvilisi lõngu ja hõbeniite põimides. Ta sidus nad pää pääle üles, ehtis neid läikivate merikarpidega. Või nad langesid kahel pool ta põskede ümber kui õõtsuvad humalakobarad.

Ta kängitses jalad tumepunaste madalate kingade, kullatud-servaliste sandaalide või süsimustade imeõhukeste nahksukkadega, mis tal pea niueteni ulatasid.

Nii oli ta ilus, kui äkki mu ees põõsad kahele poole lükkas ja lagedale astus, riidetu ning sätendav. Või kui teda mööda mereranda nägin jooksmas, pää seljas, väljasirutatud käsivarsil sinised linnud avatud tiibadega.

Ma ei ole ühtki naist sarnasena näinud. Ta oli kui jumalanna. Ta oli kui ilu ise. Kogu tema keha oli ilu. Võisin teda peaaegu ilma häbitundeta vaadelda.

Hoolimata suuruselt, näis kõik temas õrn: ruugete juuste piiratud nägu, roosad kõrvad ja naeratav, kuid harva avanev suu.

Imelikumad kui miski olid aga tema silmad: meeolelu peeglid, hingeallikad pikkade ripsmete raamis, kust otsekui mõtete oja sulises.

Kui ta õhtul omas armsamas asendis kesk õue peatas, — käed kuni küünarpäädeni tasaloodis, siis aga püstjoones õhku tõstetud, — siis arvasin ta silmist tulijõe maailmade valguse poole voolavat.

Päev oli kulunud ta ilu imetluses. Tema mälestus viskas üle mu une kui sammetise telgi.

6.

Silmi avades nägin läbi ukse päikesevalget õue ja hiigla-neitsit tallekeste sõõris.

Need olid kaunid, erksad loomad, õrnad kui lapsed. Nad jooksid siiraviira kodade vahel põigeldes kui kerad.

Ja hiiglase tütar püüdis neid. Ta laotas käsi, ta lasi põlvili nende ette, pingutas kaenlate ja maa vahele loorid kui võrgud, kuhu vonakesed uperpalli langesid, ning naeris kui laps.

Ta oli kaunis, kuid kaunimad kui miski muu olid tema liigutused.

Ta hüppas pikil sääril kui hirmu suuri samme, pää seljas ja käed ees. Siis kumardas ta alla, käed üles heidetud. Ja siis langes ta äkki murule, vajus maad ligi, pää kättesse peidetud, neitsilik ning õrn.

Kuid uuesti, uuesti ärkas ta ilusatele vallatustele. Tema loorid lehvisid õhus kui tiivad. Tema jalad paljastusid üle põlvede. Tema pale hõõgus juuskobarate keskel.

Siis istus ta väsinult murule, ja tallekesed kogunesid ta ümber. Nad heitsid ta sülle, ta jalgadele — tumedad laigud sinihallidel looridel.

Nii istus ta kaua, käed rüpes, vaade liikumata lammaste kohal. Ta ilme muutus unistavaks ja tema silmist loitis nukrus.

Siis tõstis ta äkki palge ja nägi mind. Ta hüppas üles, naeratas vaevalt, raputas pääd ja kadus puude varju. Tallekesed läksid kepsutades ta järel.

Hüppasin üles kui tundmatu hääle hüüdest. Mu uni seganes tõelikkusega. Ja tõelikkus oli kaunis kui hommiku-kastene unistuste maa.

Ma kadusin metsa. Taevas sinas kui ülaste pärg. Kaugus kutsus ja meelitas.

Tundsin imelikku kergust. Kui võõrad käed oleksid mind läbi salude kannud. Mida kiiremini läksin, seda kergem oli käia.

Lehed löid mu palgesse, õied puutusid mu huuli. Joobusin õitest ja lindude kirendusest.

Õied rippusid alla vihkudena, kummisid värvaid üle mu tee. Linde tõusis igalt oksalt, nad löid värvilisi vikerkaare üle latvade. Läbi puie lõikasid päikese mõõgad, tuliseid vöote üle linnuparvede ja lillekuhilate heites.

Oli kui suur pidupäev metsatemplites.

Üle niidu kerkis sinine põuaudu ja lillede uim. Siurude kannad sinasid alla üksikuilt puilt, jõhvindude niidid punasid õhus.

Mu jalad uppusid rohus kui lopsakas maavillas. Läbi haljuse tungisid kullerkupunõöbid. Mina aga ruttasin üle rohu ja lillede kui tantsides.

Siis äkki nägin teisel niidu serval hiigla-sarapiku all kui viirastust: lehvisid hõbedased loorid ja kadusid. Ruttasin sinna, — nägin loore niisama kaugel. Mina lähenesin, — nemad kaugenesid.

Algas imelik põgenemine ja tagaajamine.

Ma ei näinud peaaegu midagi, ja ometi teadsin, et keegi mu ees ruttas. Ma ei teadnud, miks, kuid ometi tahtsin teda tabada.

Ruttasime läbi tihnikute, üle niitude, kaudu kalju-lõhede.

Kui väsisin ja peatada mõtlesin, nägin loore lähedal. Kui niidu servale jõudsin ja ei teadnud, kuhu pöördä, heljutas teispool niitu keegi nägematu

puid. Ja kui tihnikusse olin eksimas, poetas keegi mu ette värskaid õisi.

Nõnda eksisin meeletu visaga kaua. Päike rändas kesklõunas. Mets vaikus, varjud olid lühikesed.

Jõudsin jälle kesk saart sügavasse orgu. Olin surmani väsinud, langesin allika kaldale kummuli, kumardasin hõõguvad huuled joomiseks.

Kalda sinisavi seinast tilkus hõbedane oja, klaasised kublad keerlesid üle vee pinna. Allika peeglis värisesid mõned kahvatud tähed.

Vaatlesin neid liikumata. Äkki nägin, et kaks nende hulgas kiiresti lähenesid ja suurenesid. See kestis silmapilgu, — ja juba vaatasid mu vastu allikast paar suuri sinisilmi.

Hüppasin hirmunult üles. Kuid minu selja taga ei olnud kedagi. Ainult lehed värisesid natukene.

Algas uuesti rutt läbi metsade.

Ma ei mõtelnud enam midagi, — ruttasin ainult. Mu põlved vabisesid, hingeldasin, — ruttasin ainult.

Päike alanes, varjud pikenesid.

Jõudsin vahel mere randa. Kuulsin kaljurünka tagant sandaalide rabinat sõmerikul, kuulsin lähkrikive merde veerevat.

Üle õilmes lodjapuu keerlesid siuruparved sambana. Neid oleks nagu keegi minnes õhku heitnud. Lilled ja linnud juhtisid mu teed.

Päike punas taevaserval. Meri oli purpuri katte all. Taevas tukkusid punased pilved kui hiigla käed.

Olin eksinud võõraste metsa, kus polnud varem käinud. Oli pimedaid samblasoid, — hüplesin mättalt mättale; tuli mäerinnakuid, — rändasin lambateid.

Ikka kõrgemale, kõrgemale tõusis mu tee. Aeg-ajalt pöörsin ümber ja vaatasin taha: all sinas saare ladvastik, õhkus meri, roosatas taevas.

Tundsin ääretut väsimust. Tundsin nälga ja janu. Mu liikmed vabisesid.

Istusin kivile ja toetasin pää kätele. Öö lähenes. Suur kibedus täitis mu südame.

Siis äkki nägin otse mu vastu õitsevas põõsas nägu ja silmi. Need haletsesid, naersid ning kutsusid. Hüppasin üles ja tormasin edasi. Kahmasin sülle ainult õisi ja lehti.

Hämaras vilkus mu ees mööda kaljuseina hõbedase loori kullane palistus. Roomasin kiiresti selle järele, — haavates käsi, tabamata loori.

Olin kalju lael. Ümber oli roheline taevas. Väikeses lohus kesk mäeharja mustas üksik koda.

Taevarannale kerkinud kuusirbi valgus paistis koja lävest sisse. Kuu hõbedases valguses lamas patjadel hiiglase tütar kinni silmil, avatud kätel.

Langesin ta kõrvale põlvili.

Ta liigutas vaevalt end. Tema silmad laugude all hiilgasid. — Peitsin hõõguvaid huuli ta looridesse, ta juustesse, ta rinnale. — Tema huulte joon värises kui kauguses. — Peitsin hõõguvaid huuli ta huulile.

7.

Algasid õnnelikud, joobnustavad päevad.

Kui uni on see mulle, kui olematuse riik, kuhu mind mu mõte tagasi kannab.

Vahel kaljumäe üksindases kojas, vahel kodu õues, vahel metsa haljastes telkides, — nõnda kulusid

meie päevad. Meie armastuse palang ulatas ühest saare otsast teiseni. Mere, metsa, värvilise taeva, — kõik matsime selle lõõmasse.

Homniku päikese teravad nooled äratasid meid pärast armastuse öid. Lamasime üksteise kõrval, üksteise kaela ümber hoides, põsk põse vastu, ja vaatlesime hääletult mäge, metsa ning merd.

Siis vaatasime üksteise otsa, häbesime, hüppasime üles ja põgesime välja.

Lilledesse, rohusse, lehtedesse peitsime oma armastust.

Mänglesime metsas, karglesime kanarpikus. Peitsime end kurekatla väljal, mängisime petet puhmastes, — ja see, keda leiti, pantis suudlustega.

Leidsime mättas kimalase pesa, — jõime mesimune. Leidsime puus kusala, — sõime mesikärgi. Mesiste huultega langesime üksteise kaenla, — mesiste huulte, mesiste kätega.

Kumardasime üle allika, vaatlesime üksteise silmi, ulatasime huuled, et vees suudelda, — suudlesime kaldal, — suudlesid vastuhelgid vees.

Meid saatsid tallekesed mägedele. Ta ehtis neid paelte ja lilledega. Pärjapäistena hüppasid nad meie ümber.

Kuid keskpäivil, kui olime väsinud rõõmust ja armastusest, istusime puude alla, ja õrn kurbus võttis meie üle võimust.

Peitsin pää ta rinnale, sulesin silmad, kuulasin — mida? — ei tea. Võib olla, iseenese, võib olla, tema, võib olla, kogu maailma südametukset. Kõik peitus selles: õnn, unustus, igavik. Ainult olla nii — igavesti.

Ma ei teadnud temast midagi. Ühtki sõna ei olnud meie vahetanud. Ma ei teadnud isegi ta nime.

Veel enam, ma ei teadnud sedagi, kas tal üleüldse oli nime.

Ja ometi, ma ei ole ühtki inimest nõnda tundnud kui teda. Kui ei olnud ühiseid mõtteid, siis olid ühised tundmused. Tundsin teda kogu oma olevusega. Mõistsin käte, rinna ja huultega.

Mida pimedam, vaiksem ja üksindasem oli, seda lähedam oli ta mulle. Tundsin, kuis suudluses meie hinged vahetusid, kuis kaisutuses viimsed seinad me vahel murduisid.

Tema aga armastas mind vaadelda. Vaadelda tundide kaupa liikumata, mu pääd oma süles hoides.

Tema silmist voolas kui kiirte vihk, loitis pehme tule laine. See ümbritses mind nagu magus paitus. Ja ma ei tea tõesti, mis oli magusam: tema suudlused või ta silmade põhjatu sügavus.

Nagu luik ujusin ta silmade läikival pinnal, kui metspart süüvisin ta pilkude sügavusse.

Võib olla, rääkis ta mulle omal silmakeelel palju asju, kuid ma ei mõistnud selles muud kui ääretut hellust.

Neil silmapilkudel ei mõtelnud ma midagi, ja kas tema mõtles, — ei tea. Vist ei. Ta ei mõtelnud kunagi. Ta ainult naeratas.

Nägin ta silmis põhjatut sügavust, pööritavat, mõistust pimestavat. Tundsin ta vere lainetust, kuulsin ta südame värinat.

Ja ma uppusin, uppusin.

Kui enese temast siis vägisi vabastasin ja põgenesin, jäi ta roidunult lamama. Tema pool-kinni silmad läikisid pehmelt, tema pool-lahti huuled naeratasid raugelt. Nii lamas ta lilledes. Ta oli õnnelik.

Ja kuhu ma ka läksin, — leidsin ta uuesti eest. Ta oli kui loodus igal pool. Ta oli kui mäekünkad, kui puhmad, kui niidud mägede vahel.

Ta lamas nurmedel. Ta sirutas käed kui oksad mu vastu. Tema silmad sinasid kui allikad küngaste vahel. Tuul tõstis ta juukseid kui pilvi.

Nägin tema rindu kui mu kodu vaikseid künkaid. Tema jalad olid kui oru kaldad. Tema põsed õhkusid kui väljad päikese veerul.

Ja ma ruttasin tema poole. Kumardasin üle ta valge kaela. Langesin ta magusaile huulile. Kumusin palgega ta rinna küngastele.

Ah, kui mäletan kõike seda, kui kahju on mul temast! Kui hää oli ta siiski, hoolimata kõigest!

Iga kord oli ta uus ja ometi vana, nii vana, kui oleksin teda näinud ühes teises elus, ammu enne seda.

Nägin teda vahel sügavas metsas: heleroheline helerohelises, pärg pääs kui metsapiigal.

Ta seisis liikumata puu all, ja must tall seisis niisama liikumata ta kõrval.

Tema silmaterad olid kõrvale pöördud, näol ilme kui hirvel.

Siis taganes ta vaikselt metsa, mind nähes, ometi vaatamata, — et silmapilgu pärast esile tormata ja mind ennast vastu tõmmata.

Ehk nägin teda mere rannal. Tuul ajas suuri sini-seid laineid, valgeid pilvi tuli avarusest. Siis oli ta säääl.

Ta tuli läbi vee. Nägin ta niudeid lainetes, ta rinde vahus.

Ta tuli suurte lindude salgas. Nende sinised tiivad lehvitasid ta kaela ümber. Nad nokkisid suuri helepunaseid marju, mis ta nagu helmede rida huulte vahel hoidis.

Siis heitis ta linnud mõlema käega kui lillekimbud õhku ja ulatas omad huuled mulle. Meie ümber oli lindude vikerkaari vihm.

Tema armastus muutus lõõmavaks kui keskpäev. Ja ometi ei teinud ta tihti midagi, et mind sundida. Mida nõrgem ta oli, seda vägevam oli ta. Ta lamas ainult ja naeratas.

Ta oli kui laps. Ta lubas enesega teha, mis tahtsin. Ja mida rohkem talle paha tegin, seda tänu-likum oli ta.

Ta sai mind uskuma, et temast suurem ja tugevam olin.

Näis, nagu oleksin mina tema liivale paisanud, ta juuksist murule tõmmanud, teda vägistanud. Tema käed olid jõuetult süles, mööda ta põski veeresid pisarad ja tema silmad särasid õnnest.

Neil ajal tundsin elu täiust, kuid ühtlasi hakkas minus miski rahutus maad võtma.

Ma ei teadnud, kuis vana hiiglase vastu olla. Mis arvab ta minust? mõtlesin endamisi. Ta peab ju teadma meie vahekorda? Mis kavatsus on tal minu kohta? Mis mõtleb ta pääle hakata?

Harva, väga harva nägin vanameest. Ehk ta kalastas kusagil teisel rannal. Ehk ta elas lambakarja läheduses tolpool saart. Aga vahest hoidis ta minu eest meelega kõrvale?

Vahel juhtus ta mulle metsatihnikus vastu. Kuid ta ei pannud mind tähelegi. Ta läks minust mööda oma musta lühikese mantli ja paljaste põlvekeermetega kui kõndiv kell.

Mulle tundus alati, et ta oli hajameelne ja mind ega midagi enese ümber tähele ei pannud. Ta käis väga tasakesti om teed ja oli ühteviisi tagasihoidlik ning pehme, hoolimata suurusest.

Tegiti kord katset temaga kõnelda. Rääkisin maakeeli ja, kui see ei mõjunud, siis lätikeeli. Kuid

ta ei pannud seda tähelegi. Tema kohta ei näinud inimlikku kõnet olemas olevat.

Üleüldse näis ta leebus ja häätahtlik, kuid ometi oli tema see, kes iial mind mu elu õudsust ei lasknud unustada. Nagu vari tuletas ta meelde seda kuristikku, mis mind tõelikust elust eraldas.

8.

Kesk ümbritsevat und tundsin tõelisena ainult hiigla-neitsi armastust. Tundsin ainult seda magusat tuld, mis tema kätest minusse voolas; seda pöörivat mürki, mis tema silmist hoovas.

Meie armastus muutus kohutavaks kui keskõine päike: meie ümber oli pime ja ometi silmipimestavalt valge.

Sagedaid tulekahje plahvatas meie veres, lugematud lõkked voolasid läbi meie liikmete.

Meie ei teinud enam vahet öö ega päeva vahel. Need kulusid ühesuguses joovastuses. Rippusime üksteises kinni, silmapilgukski nõrkemata. Olime kaksikud armastuse aias.

Oli öid, mida värinata ei või meelde tuletada. Magasin ta süles. Tema käed palmisid mu piha ümber, peitsin pää ta lõhnavisse juuksisse, nägu vastu ta kuumniisket rinda surutud.

Olin tema kaisutustes kui laps.

Tundsin veres ainult üht tungi: lähemale temale, lähemale! Ainult üht suurt valu: sulada ühte, saada üheks, hukkuda ühes! Ei midagi muud.

Nõnda lamasime tundide kaupa liikumata pilkases kojast. Keegi maailmas ei teadnud meist midagi, ja meie ei teadnud maailmast midagi.

Kuid kui päikese kiir hommikul meid äratas, tundsin imelikku väsimust. Lamasin ta käsivarrel roidunult, haige kirglikust ööst.

Tema aga vaatles mind naeratades. Ta suudles mu väsinud huuli, silmi, kõrvu, hambaid. Ta tikkis suudlusi mu kaela, kuklasse, õlgadele, rinnale, selga.

Siis sundis ta mind silmi avama, ja vaatles neid kaua.

Ta oli nõndaviisi ilus, armas ja kohutav: riidetu, patjades ja loorides, hommiku värisevas valguses, suured silmad mu üle kumardatud.

Tema ümarikud rinnad õhkusid mu kohal, must juuks oli segi paisatud, rippus raskelt alla, selle varjus värises ta huulte joon imelikuna ja kaugena.

Vahel ei näinud talle mu mõtted meeldivat. Ta sai kurvaks. Ma pidin kõik jõu pingutama, et omi mõtteid munta. Kuid ta sai sellestki aru, ning naeratas veelgi kurvemalt, — kuni meid uus kire sööst üllatas.

Hakkasin armastama öid: siis ei mõistnud ta mu mõtteid, vaid tegusid.

Olin ühesoolises palavikus. Mu palged lõken-dasid, silmad valutasid, süda löi tormiselt. Ma ei suutnud end enam valitseda.

Põgenesin metsa, põgenesin öösse. Hiilisin läbi kuusikute, — oli kuum; läbi männikute, — hõõgusin.

Kuid ta oli sääal, ta oli igal pool. Mustade tüvede vahel nägin teda loivivat, puhmastes ta silmi säravat, sammalpadjul ta keha valendavat.

Ta oli igal pool, kuhu pöörsin: puis, järvis, niitudel. Taevas ja maa oli teda täis. Teda ei olnud üks, teda oli lugematu palju, teda oli kõik.

Lopsakas rohi oli kui tema juuks, jäin udujoo- medesse kui ta palmikusse, vabisesin õõtsuvail soil kui tema rinnal.

Õine pimedus oli tema kaisutus, pälkude välge ta verelöök, latvade kuulmatu kohin ta õrn ohkamine.

Ta saavutas mind kasesaludes, lodjapuude, küüvitsade keskel, paelus mind silmiga, võrus kätega, laskis mu üle kummuli, imes tühjaks.

See oli hirmus. Naise kirk on hirmus.

Miski ei kaitsenud mind. Meie kukkusime kum- muli kojast, langesime õues lammaste keskel; jalg- rajal, pooles tees kodu ja mere vahel, oli meie voodi.

Kuumal õöl, taevarannal kerkiva punase kuu valgusel armastas ta mind segivisatud patjadel ning käristatud looridel.

Ta oli himune nagu loodus ja täitmatu nagu maa.

Tema kaisutused olid piinav-valusad, tema suudlused salvavad kui ussi omad.

Ta lõhnas kui põõsas. Tema kirk tõusis kui udu. Tema keha kuum niiskus põletas mu liikmeid.

Aga kuu nõrgal valgusel nägin ta nägu. Tema suu oli suur ja mustjas-punane kui veres. Tema silmad olid pool-kinni kui kassil, nende säras oli lõkendavat verejanu.

Ja selle lõkendusega hukkas ta minu, hukkas iseene.

Tegin meeletuid põgenemiskatseid.

Hiilisin metsa, ruttasin lammaste rada mööda kahe kaljuseina vahel. Olin teel kogu öö. Jõin allikatest, vaatlesin siravaid tähti kaljude kohal ja rõõmustasin vabaduse üle.

Kuid siis oli ta jälle sääl. Nägin teda äkki kalju najal seisvat, kahvatu nägu mu poole pöördud, silmisi etteheide.

Leidsin siis neeme ninas vene, lükkasin lainetele ja katsusin põgeneda.

Kuid ta saavutas mu ujudes, lükkas ümber vene, haaras mu sülle, mängis minuga kesk lainete lendu. Meie mattusime vahu pilvedesse, tema juuksed ujusid vees kui meriheinad. Ja nagu part Ilmatare põlvel, nii puhkasin viimaks tema rinnal.

Ah, missuguseid silmapilke elasin üle noil ajull!

Ärkasin vahel pärast suuri palanguid mere liivasel rannal lainete loksest või nõmmel kõrgete kadakate vahel kõledal päeval. Taevas oli tühi. Tühjem oli mu süda.

Ärkasin vahel õhtu veerul soo rannal samblas. Päike veretas madalas kidurate pedajate vahel, karusambla nupud punasid. Kurb õhtu! Veelgi kurvem mu süda!

Lamasin uimaselt kaua aega.

Siis nägin vana hiiglast puude vahel tasakesti minevat, enese ette vaadates, kuid näol pilkeline naeratus. Ja see, et tema naeris, täitis mu kohutava aimusega!

9.

Tuikusin üksi vahusel rannal kõrgete kivide vahel. Valus õhtupäike veretas pilvis.

Kui palju päivi oli kulunud, ma ei tea. Tundsin ainult, kuis elujõud minust tilga järele vähenes.

Mu pää oli tinaraske. Juuksed läksid halliks ja hakkasid langema. Iga pihutäiega võtsin neid kuklast kui harjaseid. Vaatlesin omi luiseid käsi kui korjuse omi.

Ma ei mõtelnud enam midagi. Otse kui läbi udu kajastas mulle viimne mõtte-kuma:

Oled ainult inimene. Inimene võib armastada üksi inimest. Hiiglase armastus on inimese surm. Kõik ümber aitas ainult tõsta mu rasket meeleolu: loksuv meri, madarpunased ja kinnavere värvi kiviseinad ning must-lopsakad põõsakuhilad.

Siis järgnesid nelinurgelised kivitiigid, mille surnud vesi oli paaruse-karva kui mürk. Mööda seina igrites laisalt imajas ojanire.

Mustad kivid ulatasid üle mu päa. Nende sakilised jooned muutusid salapärusteks ja kohutavateks. Pöörsin aralt ümber, ning kivinesin jahmatusest.

Otse mu ees, kesk verisule-värvi kõrrestikku seisis hiigla-neitsi.

Kuis oli ta nüüd teistsugune kui ikka!

Ta näonahk oli hall, otsaesine kortsus, silmad külmad. Ta seisis liikumatult, päa taha painutatud ja pilk mu poole pöördud.

Ta kandis täna tumepunast loomanahka, mille pikast karvast ta käsivarred ja reied heledalt esile tungisid. Tema juuksed voolasid kui õhetavad väädid igale poole. Ja tema sandaali-ninadel olid tundmatu kiskja küüned nagu õudse looma varbad.

Tundsin sõnuseletamatut hirmu ta ees.

Kuid siis nägin, kuis veri ta põskile hakkas valguma. Tema silmis süttisid kire tunglad. Ja tema huulenergis tuksatasid himutõmbed.

Ah, oleksin karjunud ta ees!

Ta lähenes mulle liigutustega, mis varjasid himu, häbelikkust ja vägivalda. Haarasin mõlema käega hiigla-lilledest kinni. Kuid ta tõstis mu õhku, lillesid juurtega ühes tõmmates.

Väänsin käsivarsi, visklesin kehaga, kuid ta ei päästnud.

Nõnda mind kuumas süles hoides hakkas ta jooksujalga randa mööda edasi ruttama. Tema sandaaliküüned rabisesid rihvakivides tuld läües.

Maltsrand kord laienes, kord kitsenes. Kord tõusid meie ümber ääretu kõrged punased sambad, siis jälle majakõrgused kivid, millel kasvasid hiigla-puud kui hiied, ning siis lähenes maa merele ja kaljumüür tõusis püstjoones lainetest.

Pilgukski peatamata astus hiigla-neitsi vette ja sammus läbi vahu ümber mustava müüri nurga.

Avanes maltsrand, mida piiras ühelt poolt laias kaares ülespääsmatu sein, teiselt poolt vahutav meri. Kogu ala oli peidetud segi-paisatud kaljurahnude, seinalt langenud tüvede ning taimestikuga.

Kuid see oli kohutav-õudne taimestik.

Maa pakatas, puserdas, lækastas enesest haljust esile. Rohu ja lillede lopsakus oli muinasjutulik. Mahlakusest murduvate sõnajalgade rägastikus hõõgusid hiigla-tulikud ja võhumõõgad.

Kuid siis muutus vaatlus veelgi õudsemaks.

Ilmusid tülgastav-rõvedad taimed.

Maas, murtud puudel ja kaljudel kasvasid läilakujulised taelad.

Terved alad olid kaetud lilledega, mille hiigla-õiekarikad olid inimese naha värvi. Nad murdusid jala all ja paljastasid sisu, mis oli verine kui toores liha ning lõhnas raibe järele. Nende räpakas-punased kausid piirasid meid kõigilt poolt.

Siis tõusid meie ees seened, mil ei ole nime inimlikus keeles: läilad ja ropud, otsekui inimeste kehaosad.

Kuid hiigla-neitsi ruttas edasi, taimi metslooma küüntega veristades kui elavaid olevusi.

Ta lõõtsutas, tema käed värisesid ja silmad lõken-
dasid.

Kaljusein hargus sammaste reaks, mida katsid
lopsakad väädid, ja nende taga avanes hiigla-koobas,
mille kohal kõrgenes hall mägi põlismetsaga.

Laest rippusid rusked ja punased rahnud. Rohe-
lised ja sinised sambad kandsid võlvi. Seinad keer-
lesid tuhandes käärus, hämarusse kadudes.

Kõige taga kõrgenes aga nelinurgeline kaljusäng
maani lokkavate sammalpatjadega.

Ning kõik see õhtuse mere virvendavas valguses:
veripunane, lilla ja tumekollane!

See oli himu kohutav tempel, naudingute hiigla-
voodi veripunaste ning süsimustade vaipade all.

Nägin hiigla-neitsi silmi otse mu palge ees.

Neis ei olnud enam miski armastust. Oli ainult
emase armuheitmatuse ja piinamishimu.

Ta suunurgad värisesid. Ta huuled täitusid
hõõguva verega. Tema silmad olid süsimustad.

Nõnda võttis ta mind siin, valusalt ja armu-
heitmatult. Ma ei pannud enam vastu. Andusin
lootusetu.

Ah, surra oleksin tahtnud ta armatsemises kui
udusulgis! Sulada temaga ühte, kaduda lõpulikult,
kustutada viimses kaisutuses kõik kannatused, suleda
viimsesse õhkesse kõik armastuse ning valu!

Sest armastasin teda ikkagi veel. Igatsesin ta
järele, tundsin kustumatut kirge ta poole.

Ainult inimlikum, inimlikum oleks pidanud kõik
olema!

Ta jäi lamama, pää taha vajunud, huuled lahti,
silmad kinni. Tema rinnapääd õhkusid ehas kuumalt
ning valusalt.

Istusin ta aseme ees samblas hulga aega. Siis tuikusin läbi koobast täitva sõnajalastiku.

Mu meeoleolu oli vaikne. Aeg kohiseb minust üle, mõtlesin, las ta kohiseb. Mina olen siin, mina kaon siin, pea ei ole mind enam.

Minu jalad olid väsinud. Tundus, nagu poleks mul kandu olemaski olnud, nagu oleksin kõndinud ümaratel keradel. Ühtsoodu langesin aga tahapoole, ikka tahapoole, kätega seintest kinni hoides.

Eha lõõmas kord külmemalt, kord kuumemalt. Koobas oli kaetud otsekui puna-lillade pidulooridega. Läbi võlvide, kaudu seinte ja maa voolasid alalõpmata õhkuvate viinade joobnustavad lained. Süngal ja kohutaval valguse-allikal ei näinud olevat lõppu ega algust.

Siis nägin selles helenduses äkki iseennast: lamasin sammalvoodis, pää vastu seina püsti, lõug rinnale vajutatud. Must liblik lendles mu apra korjuse kohal edasi-tagasi. Mina aga lamasin, — lamasin, — hooramarjad sõrmi vahel, surmakollad kaenla all.

10.

Päeval pärast seda põgenesin metsa.

Ruttasin kui tapja, üle öla piiludes. Läksin kaua sammaldanud kivide vahel, tõusin ühelt kalju-riitulilt teisele, kuni jälle avarale nõmmele jõudsin.

Kogu saar oli mu ees: ruske, lilla ja roheline. Rannad valendasid kui angervaksa väljad.

Seisin kaua säääl.

Tuul ajas pilvi lõunasse, pöörsin silmad lõuna poole, — ah, pilved ujusid eemale kui laevad pingul purjedes!

Pilvede varjud sõudsid üle õhtupunase mere. See lamas kui klaasine tee taevarannast saare valgeni rannani.

All mäe külge mööda tõusid metsad. Nad ülesid kui puude sõjaväed. Nad olid kui pääd sulgedes, kui käed lillevihkudes.

Oi metsa-latvade kurbus!

Istusin maha ja kumardasin pää kätele. Istusin nõnda kaua liikumata.

Siis kuulsin linnu laulu.

Laulis väikene lind lehestikus. Kust oli see lind, kes esimesena sel tummade saarel laulis? Oli ta niisama siia eksinud kui mina, ääretu pimeduse taha? Kuulasin teda hinge pidades.

Viis algas aralt kesk hääletust, laulukeermed kerkisid, katkesid vaikuseks, algasid uuesti, — viis värises kui niit.

Peitsin pää kätesse ja nutsin.

Ah, see oli hää! mu kodurannalt! Säält, kus neitsid lauldes üle kaste lähevad, kus õhtu ehas kostab poiste vilepill. Säält, kus mehed rõõmsalt valgmale lasevad, kus pirruvalgel taat vestab endisist ajust.

Ah, ta tuletas mulle meelde kõik! Mu kodukoha, lapsepõlve, seltsimehed, mu kasuõe, kes valgmal seisis, pale linikusse peidetud.

Tarretasin valusates mälestustes. Kui viimaks pää tõstsin, oli lind vaikinud, päike madalale vajunud ja värvid muutunud.

Vankusin minema kui unes.

Mälestused ja olevik seganesid mu mõttes. Iga samm mäelt alla lähendas mind jälle kohutavale tõe: hiigla-neitsile.

Nägin teda magamas mere rannal, murtud lilledes, õhetav ja õnnelik.

Tema juuksed olid taha heidetud kui hobuse lakk. Tema põu oli lahti, ja ta rinnad olid liival kui elavad talled, suured ning kuumad. Lained puudutasid ta jalgu.

Siis mõistsin lõpulikult: See on sinu surm. See on naine. See on meestesõojate maa. Tee midagi, ehk muidu sured sa siia!

Ja ma haarasin mõõga. Tõstsin selle kahe käega üles ja surusin hirmust suletud silmil kuni vanguni sinna kohta, kus tema süda tuksus, kus olin lugematud korrad omi huuli pidanud. Ma ei suutnud mõõka enam välja tõmmata.

Ta ärkas kiljatades. Ta tõusis põlvili, ta haaras kinni kätega mõõgapäras, veri purskas ta käte alt.

Siis mõistis ta kõik.

Ta hakkas nutma valju häälega, tema pisarad seganesid verega. Ta langes kummuli kaebades, tõusis uuesti üles, katsus põlvili mu poole roomata, käsi murdes. Ta veri voolas lilledele, neid kaks-korda punasemaks muutes.

See oli hirmus. Naise surm on hirmus.

Jooksin vene juurde, see libises lainetele, hüppasin venesse ja hakkasin kõigest jõust sõudma.

Nägin teda liival värisevat, kuulsin tema kaebusi. Ma usun, oleksin ümber pöörnud ja teda ometi veel aidata katsunud, kui mitte õõge mu venet eemale poleks kannud.

Tema veri voolas liivale, voolas merde, nägin, kuis vesi punaseks muutus.

Mina aga sõudsin, sõudsin.

Päike vajus, meri oli vaikne, ainult kõrged hääletud ummikud käisid, tasa mu venet tõstes ja lastes. Saar kaugenes, ma ei näinud teda enam.

Kuid nägin veel hiigla-neitsi verd ning kuulsin ta nuttu.

Võis kesköö olla. Olin surmani väsinud, mu käed vajusid sülle ja silmad langesid kinni. Tundsin läbi suike, kuis vene hiigla-ummikutel tõusis ja langes.

Siis kuulsin, kuis õhku täitis vaikne häälightsus, kaebus, õhkus, nagu oleks loodus ise kurtnud.

Haarasin uuesti mõlad ja sõudsin kui nõdra-meelne. Ikka edasi, ainult edasi, ainult eemale saarest! —

Pean ma kõik jutustama, mis minuga hiljem juhtus?

Uitsin kaua võõrastel meredel. Kannatasin nälga, janu, tormi ja päikest. Leidsin palju sarnast, mida tulles olin näinud, aga ka palju uut.

Nägin vahel laevu, kuid laevnikud olid võõrad, õudsed, ei olnud inimesed. Leidsin saari, kuhu ei usaldanud minna, ja randu, kuhu ainult öösel lähenesin.

Meremadu ajas mind taga ja kolm päeva kandis mind merehobune, kes hänna jõhvidest mu venesangasse oli jäänud. Nägin vesihiiiglaste võitlust ning kuulsin näkineitsite laulu.

Kuid miski ei pannud mind enam imestama.

Rändasin siis kaua võõrail mail, kuni koju jõudsin. Leidsin üles lapsepõlve nurmed ja salad.

Kuid keegi ei tunnud mind siin, ja mina ei tunnud enam kedagi. Samad inimesed, kuid kõik on mulle ometi võõrad. Näen ainult tühje nägusid, ainult varje veel.

Kas meie oleme inimesed? Ei, meie oleme ainult lapsed, rumalad, pahurad lapsed. Tõelised inimesed elavad kuski mujal, noil kaugeil saaril.

Mina olen neid näinud. Võib olla, olid nemadki veel kõige vähemad, teistest eemal, äärmisel saarel. Kuid juba nemad olid nii suured, et meie neid välja ei kannata.

Igavene igatsus jäi minu rinda. Mu süda oli kaheks kärisenud, ja miski ei teinud seda enam terveks. Teadsin, kui nõrk olin hiiglaste keskel; kuid miski ei lohutanud mind ka inimeste hulgas.

Inimlik, liig inimlik oli kõik mu ümber! Liig piiratud, liig mõistuslik, liig väikene sellele, kes on elanud hiiglaste hulgas kesk ääretust!

Ma ei võinud jääda mu kodukülla. Mul ei olnud enam kaasvanuseid, ei noorimehi ega neide. Olin noor, kuid mu juuksed olid lumivalged ja mu samm raske kui tina.

Mis olid mulle veel inimese mõtted ja ettevõtted! Mis oli mulle veel inimesetütre armastus!

Võtsin kätte rändamise saue. Palju aastaid on kulunud. Mul ei ole kodu.

Kuid suisel õhtul, kui päike kaugel põhja-läänes looja läheb ja künkad punaga katab, peatan saue najal, ning ääretu igatsus täidab mu rinna.

Tahaksin heita kummuli maha, tahaksin palvetada päikese poole:

Oi maailmade valgus, võta mu valu oma kiirsesse, vii mu igatsus merede taha!

Olen väike ja võimetu, kuid kui ma ei suuda säääl elada, lase mul surra vähemalt säääl!

Võta mu valu oma kiirsesse, vii mu kurbus merele nimetule, nimetule saarele — kaugemale kui uni!

Inimesesööjad

32

Kolm järve läikis reas kui kolm pikergust peeglit. Nende pinnad olid üksteisest kõrgemal. Nagu klaas-astmeid mööda tõusid pilvede vastupildid, rutates üle külma sügisetaeva.

Ülemise järve kaldal kõrgete puude all punasid mõisa kivistused. Herrasmaja sirged sambad tõusid pöösaste raamist, kandes lumivalgetena kätena kõrgeid ärklid pikkade akendega.

Järvi piirasid kahelt poolt rusked ja hallid künnad. Tõustes ja vajudes venisid nende külmi allikaid nirstavad ning taevarandu varjavad seljad. Siis aga laienesid nad ja näitasid põhjas hilissügise siniseid kaugusi.

Alumise järve ranna mööda liikusid inimesesööjad. Ju kaua olid nad sügise maastiku keskel marssinud. Nende jalad olid väsinud mätastest, silmad aga raagus puist ja tinahallidest pilvedest. Kuid veelgi löi nende mõttekujutus aegajalt lõkkele otsekui kadakas.

Üksteist huigates kahistasid nad kalmustes. Rasket inimesesööja ametit kirudes tammusid nad nätskel savirannal. Pika pussiga lõikasid nad põõsast inimeseliha, närisid vaese ristirahva luid, kuni näod ühest kõrvast teiseni olid kollased leparparkest, ja vandusid:

„Küll on aga palju verd! Kuradi päralt, küll on palju verd!“

Kõige ees astus punapäine moonaka poeg Jürna. Ta kandis käes kaisalist metsmehe kärpa, tema vasikanahast kollaste saabaste sääred olid lehitritena alla vajunud, ja sealt välkus paljas väits.

Ta vandus, sülitas ja vilistas vahetpidamata, mõlemaid mudaseid käsi suurde suhu pistes. Ta pööritas silmi ja liigutas pääst eemalseisvaid kõrvu nagu hobune roos robinat kuuldes.

Tema järel piilus sepa poeg Jaan, vaikne poiss valgete juustega. Tema hallid silmad peatasid vahel kui unes, vari peitis ta kahvatu näo, — kuni ta jälle Jürna saladuslikust sihinast ärkas.

Nende järel tuli puusepa tütar Miili, kel oli nõõbisarnane pää, kitsad silmad ja kollane undruk. Ta kilkas hirmust ja naerust kordamööda, väikest venda Jassi käekõrval talutades.

See oli paksu kõhu, peenikese kaela ja suure pääga ning komistas kõrtes, mille kangus talle näis võitmatu. Ta mõistis ainult nutta.

Viimsena yantsis mägrakoer Sami, vaevaliselt ühelt jalalt teisele vaarudes, põlved väljapoole ja küüned koos. Ta oli üleni pruunkollane nagu sügise-ülkonnas, kõhu all hulk nisanööpe kahes reas.

Läbi võhumöökkade võsa jõudsid inimesesööjad tammini ja läksid luugist alla. Siin oli videv, niiskus tungis ninna, laudseinu peitis sammal, aga pool pörandat oli kuiv.

Kui kaugel näis kõik siit!

Üleval pää kohal igritses liigsilma nire, mille läbi õhkus kollane kuma, aga silla teises otsas avanes taeva kahvatu kangus, mida mõni raagus oks poolitas.

Jaan seisatas kesk-sillaalust ja kuulatas vee sulinat. Talle näis, nagu oleks teda silla otsas hüüdnud hääl, mida ta kaua oli kuulanud, ning libastades jooksis ta sinna.

Mustal veepinnal keerlesid siin kollased kublad, kive katsid sisaliku silma karva täblad, pulstunud kulu peitis randu. All aga algas ääretu heinamaa puusalkade ümber keerlevate ojarudega.

Kivilt kivile hüpates jõudsid inimesesööjad oja saarele. Seda katsid kõrged emalepad. Lopsakate mustsõstrapõdsaste vahel mädanes rohi. Suured vesirotid hüppasid ruskeis lehtis.

Puude raagus oksad sirutasid nagu käed risti-rästi üle pää. Külmad taevalapid helendasid läbi metsa hallide sõrmede. Veekeerud kandsid varisenud lehti nagu musti laevukesti.

Siis pöörsid inimesesööjad üle ibesoo ranna poole. Maa õõtsus nende all, nad kisendasid hirmust, Jass nuttis, Sami vaarus laukasse, enne kui nad randa jõudsid.

Kadakane nõmm tõusis äkki soost. Lapsed jooksid ühe kadaka tagant teise taha, koer haukus kive, — ja äkki olid nad avaral mäel.

Kesk mäge, nagu päälage, seisis kaks söetunud jaanitule sammast. Muru mustas tuleasemetest kui armidest. Sulanud klaas läikis tuhas nagu maa silm.

Kui avar oli siit vaade: ühel pool metsade kaugesini, teisel mõisa punakatused puie keskel, all järve tinahall pind.

Otse laste ees algasid künkad, mis rusketena lainetena taevarannani ulatasid. Teisel pool orgu mustas mäe küljel vana lubjaahju kõrge kivikatus madalate müüride kohal nagu püramiid.

Kuid üle selle halli maastiku laotus hilissügise taevas tuhksete pilvedega. Neid tuli vesikaarest salkade kaupa, rutates läbi tuuletu taeva. Nende piirjooned sulasid suitsuna õhtuvalguse külmas vinetuses.

Jaan heitis selili kulusse ja pani käed pää alla. Pilv läks üle ta pää, tema palgele kahvatut varju heites. Tuul puhkas korra tulepostide redelis, — ja jälle kuulis ta otsekui oma õe kauget kutset.

„Keegi ei ole Juulit leidnud“, ütles ta kurvalt, silmi suludes. „Kolm päeva on ta kadunud, ja keegi ei tea, kus.“

„Aga mina tean“, vastas Jürna ja lõi naela kärpa. „Ta on viinameistri toas luku taga.“

„Miks peaks ta sääli olema?“ tõstis Jaan pääd.

„Mine tea!“ vastas Jürna, kuid lõi sel silmapilgul sõrmesse. „Olen aga neid ise näinud istuvat linnasekastil,“ jatkas ta ja pistis sõrme suhu. „Mina eksisin aurus, siis nägin neid kastil jalgu kõigutavat ja naervat.“

„Aga kolmel päeval pole teda enam keegi näinud“, kordas Jaan kurvalt. „Kõigil pool on teda otsitud, kuid kustki pole leitud.“

„Küll su isa otsis ka viinakojust“, ütles jälle Jürna ja hakkas saapasäärele oma verrega käe jälge joonistama. „Aga ta ei leidnud. Ma kuulsin ise, kuis ta viinameistriga rääkis. „Kus on mu tütar?“ küsis ta. „Kas mina su tütre vaht?“ vastas see. „Mis oled sa teinud temaga?“ kisendas vanamees. Aga meister laskis koja auru täis ning hüppas aknast välja.“

Jaan lamas sõnatult. Ah kui kurb, kui kurb oli ta meel!

lial polnud ta õde nõnda näinud, kui praegu siin lamades. Tema silmi nägi ta õhus, tema juuk-

seid ja undrukuid liigutas vaevalt tunduv tuule hingus. Õhk ta ümber oli täis õde.

Ta nägi, kuidas see hommikuti sepikoja tagakambris pisukese peegli ees juukseid seadis, kuid ta siis läbi koja läks ja poisid nõnda õhetavale rauale virutasid, et sädemete meri ta jalge ümber tuiskas. Siis haaras ta mõlema käega riietest kinni ja jooksis kilgates välja. Sellid aga naersid nõgistesse habemetesse.

Ta läks puusepa tuppa, kus mehed otse tema jaoks kõige paremast puust kõige peenemaid laaste hõoveldasid. Põll pingul täis vaigust lõhnavaid laaste, jooksis ta üle maantee kodu poole, kuna puusepad ta järel naljatasid.

Siis lõi ta savikausis tainast, puhus tulle, nii et palged õhetasid, küpsetas kooke ja riputas peent suhkrut. Jaan luges akna all raamatut, kuid nägi ühe silmaga leeki lõukas lõkendavat ja kuulis teise kõrvaga rasva raual särisevat.

Aga kui õhtu jõudis, heitis Juuli liniku juustele ja kadus välja, kuna vana sepp nurises ning neas. All viinakojas lasti auru katlast, see tõusis kui pilv maja ümber, pilvest kostis pilli hääl.

Suisel õöl laulsid künnilinnud mõisa pargis ja rooside lõhn voolas üle müüri. Ärgates nägi Jaan kuuvalgel, kuidas Juuli hääletult end riidest päästis, kaua voodi serval istus ja künnilinde kuulas.

Nõnda nägi Jaan teda ikka veel istuvat, juuksed kuu hõbedases õhetuses lahti, huuled avatud roosilõhnade poole, künnilindude järeljätmata lauldes.

Kuid kuhu oli ta tõelikkuses jäänud? Miks olid kõik nii ehmatanud, kui temast räägiti?

Isa otsis teda sellidega kogu pühapäeva mõisas ja metsis, õösel vedas ta laternate valgel järves

noota ja küsitles hommikul laadalisi suurel maanteel. Kuid keegi ei teadnud midagi.

Nagu läbi une aimas Jaan miski saladust, mida kõik muud mõistsid. Jälle nägi ta isa vihast nägu ja kuulis naisi mõisa õues päid ühte pistvat ning sosistavat. Läbi viinakoja aurupilvede viirastas talle elu kohutav mäng.

Ah, kui kurb, kui kurb oli ta meel!

Aga Jürna oli vaheajal ühe verise käe valmis saanud ja algas uut. Veri hüübus ta haavas, kuid ta pigistas seda vägisi välja ja tikkis sääred täis kohutavaid pilte.

„Nõnda teevad indianid“, ütles ta. „Kord avan omad elusooned ja värvin enese üleni punaseks. Siis maetakse mind kui indiani.“

Et keegi ei vastanud, jatkas ta:

„Kui indianidel ei ole soola, siis avavad nad käesoone ja joovad soolast verd. Nõnda elavad nad rohtlaanes nädalate kaupa omast verest.“

Kuid nüüd oli tema enese haav lõpulikult kuivanud, ja ta ei saanud säält enam tilkagi. Ta vaatles meistritööd saapasääril ja jatkas:

„Kui indianid on teel, siis kannavad nad verekotte seljas. Leeritule ääres kallavad nad verd päälüust karikasse ja rüüpad. Siis tõmbavad nad punastest sulgedest mantlid üle kõrvade ning norskavad.“

Jaan tõstis pää Jürna poole ja Miili vaatas hirmunult ta otsa, suu lahti.

„Aga keskööl tuleb mustas mantlis indianlane valgel hobusel metsa äärde, pistab sõrmed suhu ja vilistab — nii!“ Ning äkki pistis Jürna sõrmed suhu ja vilistas läbilõikavalt, et juuksed kõigil püsti tõusid.

Inimesesööjad hüppasid üles ja vaatasid hirmunult ümber.

Vaheajal oli õhtu jõudnud. Üle halli maastiku lendasid tuhksed pilved kasvava hooga. Nagu õudsed loomad kihutasid nad, ruttu kaju muutes. Nüüd oli säääl hobuseid lehvivate lakkadega, ratsanikud heljutasid mantlid, lipud rullisid, — külm tuul lõõtsus pilvedesse.

Kadarik mustas mäeveerul, mõis oli kaugel taevarannal, künkad jooksid lainetena eemale, nende keskel lõmitas lubjaahi.

Laste näod kahvatasid, — kõik oli nii õudne. Korraga näitas Jürna käega lubjaahju poole ja hüüdis kurguhäälega: „Säääl! säääl!“ Siis pistis ta põidlad suhu ja vilistas läbilõikavalt ning pani teiste ees mäenõlvakut mööda alla jooksu.

Nad põiklesid kadakate vahel, orus sulises vesi jalge all, siis lõppesid põõsad ja algas kuiv põlmas.

Käpuli kõrres nagu siili nõeltes, roomasid nad nõlvakut mööda üksteise järele üles, Jürna esimesena, paljas nuga põiki hammastes, Sami viimasena, maad ligi vaglana loogas.

Vahetevahel painus Jürna vastu maad ja laskis kuuldavale hoiatavat sihinat, siis tõusis ta kätele ja jatkas teed. Kogu aja vandus ta hääletult, sülg tilkus nuga mööda ja verised saapad rabisesid kõrtes.

Nüüd mustas lubjaahi mõnekümne sammu kaugusel. Maa oli lubjast valge, põõsad kasvasid läbi pehkinud niinekottide. Katkine käru oli kummul, sääred püsti; kõrges kulus mustasid kerra kiskunud tõrrevitsad ussidena. Kõike ümbritses maha-jäetuse õudus.

Jälle sihistas Jürna ja andis veriste kätega märke, nuga hambus. Nad jagunesid kahte ossa: Jürna hiilis ühelt ja muud teiselt poolt löövi.

See oli neljanurgeline ehitus, müüridest vaevalt jalg pääl pool maad. Neljalt poolt tõusid järsult ühesuurused teliskivised katuse kolmikud.

Maad ligi loogas, nuga käes ja silmad enesel hirmust pärani, tuli Jürna nurgal nähtavale. Kuid siis peatas ta jahmatades: kogu sellelt poolelt, mis mõisa polnud näha, olid vargad katusekivid ära viinud. Paljad roovlatid valendasid kui looma luukere.

Inimesesööjad lähenesid ettevaatlikult müürservale vaataids ja sisse. Ahi mustas kuristikuna pilkaspimedalt. Tuul tõmbas vaevalt tunduvalt roovlattides.

Kuid siis sündis nende pärani silmi ees midagi nii viirastuslikku, et nad seda esiotsa tähelegi ei pannud. Tuuletõmbusel hakkas miski must eesvaip nende ees kõrvale liikuma, imetasa ning hääletult. Ja silmapilgu pärast vaatas inimese nägu pärani silmil nende otsa, otse nende pää kõrgusel.

Nad jahmatasid, kuid enne kui said millestki aru, kadus nägu niisama hääletult. Nad taganesid hirmunult, ilma mõistmata, mis nägid, silmad pöördud pimedusse.

Kuid nüüd nägid nad, kuis sama must eesvaip varjuna kõrvale vajas ja inimese nägu lahtiste juuste keskel tuli nähtavale, suur ning tõsine.

See oli ülespoonud inimene, keda tuul liigutas!

Nuga langes Jürna käest, ta haaras veristest saapasäärttest kinni, et oleks kergem jooksta, ja vajas huludes mõisa poole. Ainult mõne silmapilgu paistis veel ta loogas kogu ja kostis saabaste rabin kõrtes.

Jaan ja Miili püüdsid ta järel minna, kuid nende põlved vabisesid nõnda, et nad paigalt ei pääsnud. Ja äkki panid nad tähele, et vaheajal õõ oli tulnud. Maid kattis läbipaistmatu pimedus, mõisast polnud enam midagi näha. Hirm tõusis silmapilgu jooksul nõnda, et nad selle all pidid lämbuma.

Siis sai Jaan sedavõrd jõudu, et kähiseval häälel sosistas: „See oli Juuli.“

Ja Miili vastas nõndasama vaevalt kuuldavalt „Jah.“

Nad pöörsid vabisevil põlvil ahju juurde tagasi. Nüüd oli see neile nii hirmus, et nad sellest mitme sammu taha jäid. Kuid nende silmad seletasid selgesti Juuli allavalguvaid juukseid ning pimedas õhkuvat nägu.

„Hüüa talle,“ sosistas Miili, „ehk ta elab.“

Kuid Jaani suu andis vaevalt miskisugust kähinat, mis isegi sosin ei olnud. Ta võttis kõik jõu kokku, kuid tema sõnad jäid hääletuks. Ta vankus jalul ja pidi Miili õlast kahel käel kinni võtma, et mitte kukkuda. Nõnda seisid nad kolmekesi surnu ees, tütarlaps kahe poisikese vahel.

„Juuli!“ sai Jaan lõppeks häält. „Juuli!“

Kuid enese häält kuuldes sai ta julguse jälle tagasi. Ta astus otse müüri äärde, tema silmad olid pääst tungimas, kui ta näo vastu roove surus ja pilgu pimedasse puuris.

Surnu nägu oli ülespidi, natukene teisel õlal, süsimust juuste pihu rippus sirgelt alla, — nõnda liikus ta vahetpidamata, korda mööda palget ja kukalt vaataja poole pöördes.

„Juuli, kuuled sa mind, Juuli?“ hüüdis Jaan. Ta rääkis veel mitu lauset, isegi mõistes, et see oli asjata. Siis pööris ta seljataga, seisva Miili poole:

„Ta on surnud.“ Ja imelikul kombel ei tulnud tal pisaraid, vaid selle asemel ütles ta: „Ma võtan ta maha.“

„Ei, ei!“ hädaldas nüüd Miili. „Ära puutu teda, ära puutu! Ma kardan nii!“

Kuid juba oli Jaan müüri servale tõusnud ja katsus roovlattide vahelt sisse pääseda. Ta oli saanud äkki imerahulikuks ja otsustavaks. Pimedas näis ta suur ning kange.

Ta leidis laiema lativahe ja pääsis sisse. Kuid siin mõistis ta kohe, et surnu mitte roovlati või sarika, vaid miski põikpuu küljes rippus, mis risti läbi katusealuse läks. Kätega kobades leidis ta selle, kuid surnu oli temast liig kaugel.

Siis kiskus ta enese kahteratsa talale ja hakkas nõnda edasi minema. Peatselt leidis ta nõõri, kuid see oli kõvas umbsõlmes, mida ta ei suutnud avada. Silmapilgu peatas ta pimeduses ja tundis jälle hirmu ning silmi ees otsekui tulesädemete lendu. Ta pööris pääd ja vaatas üle õla. Väljas oli juba nii pime, et ta vaevalt roovikuid ja nende vahel Miili pääd nägi mustavat.

„Anna mulle Jürna nuga,“ hüüdis ta Miilile ja hakkas tagurpidi tagasi tulema, nõõri tala mööda kaasa libistades. Kuid surnukeha võnkumine ja käe puutumine selle juustesse pani ta pööritama.

Viimaks ometi oli ta roovide juures ja sirutas käe välja, kuid ei ulatanud noani. Siis tuli ta talalt alla ja astus mõne sammu ahju sisemist serva mööda, käsi kogu aeg välja sirutatud.

Äkki nägi Miili, kuis see käsi pimedusse kadus. Siis kuuldus karjatus, ja selle järele ei kostnud ahju pimesest muud, kui keha pehme mütsumine kivilt kivile.

Jaan lamas mõne silmapilgu liikumata, uimane kukkumise valust. Kuid siis tõusis ta istuli ja kobas enese ümber: ta istus maadunud lubja hunikul, kus kasvasid mõnesugused kõrred. Ta tõusis üles ja ulatas käed välja: igal pool ümbritsesid teda klaaslibedad seinad.

Siis kuulis ta Miili ja Jassi kisa ning tõstis näo üles.

Kõrgel ta üle õhetas hämar taevas läbi lattide ja otse ta pää kohal rippus musta tombuna õe surnukeha. Ning äkki tundis ta jälle seda mehist julgust, mida üleval poomisenööri päästes oli tunnud.

„Ärge nutke säääl!“ karjus ta. „Mul pole midagi viga.“

Siis nägi ta Miili pääd roovide vahel mustavat ja kuulis teda hirmunult tema üle pärivat.

Kuid Jaan hakkas ringi käies kätega kaeviku põhja uurima. See oli ümarik ja täis kive ning lubja-hunikuid. Seinad olid siin-säääl sulanud kivist libedad kui jää, siin-säääl aga jälle auklised ja muhklised.

Siis katsus Jaan seina muhke mööda üles ronida, kuid kukkus peatselt seliti lubja hunikusse. Ta tegi mitu katset, kuid kõik asjata.

Siis tuli tal meele, et all ahju servas uks pidi olema, mis orupoolsele küljele viis. Ta otsis kaua käpuli, kuni viimaks ka ukse leidis. Kuid see oli võlvini täis kive, lupja ja mulda, ning mõne silmapilgu järele mõistis ta, et seda paljaste kätega võimata oli avada.

„Siit ei pääse välja,“ ütles ta ja istus väsinult maha.

„Mu jumal, mis saab küll!“ kuulis ta Miili nuttu ja Jassi nuuksumist.

Kuid just nende nutt julgustas teda.

„Ärge nutke,“ ütles ta jälle. „Minge koju teatama, et Juuli ja mina siin oleme.“

„Ei, mina ei lähe!“ hädaldas Miili. „Ma ei julge minna. Ja kudas jääd sina üksi siia?“

„Aga ma ei pääse ju välja,“ vastas poiss hauast.

„Siis jään ka mina terveks ööks siia,“ luksus Miili. „Kui sina jääd, siis jään ka mina,“ kordas ta lämbudes. „Ja vahest ütleb Jürna kodus, siis tulevad kõik veel öösel siia.“

Kuid nõnda rääkides said nad täiesti aru, mis õieti oli sündinud. Nad pöörsid silmad hääletult Juuli surnukeha poole, kuid ei näinud pisarate pärast enam midagi.

Nad langesid kummuli maha ja pidid sulama järelejätmatult voolavasse silmavette. Nende süda oli lõhkemas piiritust valust, nii et nende kõhnad kehad hoigustes rappusid.

Ei olnud enam kohutavat ööd nende ümber, õudset kohta ega koledat korjust. Oli ainult surnud nende ühine sõber, vanem mänguseltsiline ning öde.

Ei tähendanud midagi surmaviisi koledus. Ainult lahkunu kannatusi ja igavest kadumist mõistsid nad. Ei miski jõud saanud tehtud tegematuks. Must surma linik oli heidetud üle kõigi võimaluste.

Ei iialgi enam! nuttis Jaan. Ei iialgi enam!

Kui ta silmad lõppeks kuivasid, tõusis ta vabisedes istuli. Ta pää huugas ja silmad ei seletanud isegi pimeduse sünkust enam. Ta kuulis Miili nuuksumist kui läbi paksu udupilve.

Ta vaatas enese ümber, kuid sammetine pimedus peitis kõik. Siis aga hakkas ta lubja, niiskuse ja miski taime lõhna tundma, mida varem tähele ei olnud pannud.

Ta vaatas üles: taevas oli heledamaks läinud, mõni täht värises läbi roovide ja ta tundis jahedust.

„Miili!“ hüüdis ta. „Miili!“

Ainult nõrk nuukse oli vastuseks.

„Kas Jass on sinu juures?“ küsis poiss. „Ja Sami?“

„Jah,“ vastas tütarlaps vaevalt kuuldavalt.

„See on hää,“ ütles poiss ning vaikus.

Ta istus ja vaatas mõttes üles. Kui pikkamööda kulus aeg! Mis võis kell olla? Tähed tulid ikka selgemini nähtavale. Ja poisikene tundis külma va-pustust.

„Mul on külm,“ ütles ta hambaid lõgistades.

„Külm?“ küsis Miili enese ümber katsudes. „Oota natukene.“ Ta päästis ruttu undruku paelad selja pääl lahti ja pistis riide läbi lattide. „Võta vastu!“ hüüdis ta. „Peida jalad sellesse.“

Undruk vajus nagu kott poisi pähe.

Miili istus õhukeses alusundrukukeses jälle maha. Jass nuuksus tukkudes. Miili võttis ta sülle ja hakkas äiutama. Peatselt magas laps, veel läbi une vahetevahel luksudes. Sami tõmbus tütarlapse jalgadele kerra ja magas niisama. Miili õõtsutas end külma pärast edasi-tagasi ja tundis, kuis laps ning koer teda soendasid. Ta ei nutnud enam.

Siis kuuldus sügavusest poisikese hääl:

„Ma olen mõtelnud: miks tappis Juuli enese, mis ajas ta surma?“

„Kas sa seda ei tea?“ vastas tütarlaps last kiigutades. „Ta ei võinud elada,“ ütles ta. „Viina-meister oli ta maha jätnud.“

„Jah,“ vastas poiss mõttes. „Kuid sellepärast poleks tarvis olnud surra.“

„Minu ema ütles, et ta lapse oleks saanud,“ vastas jälle tütarlaps.

„Lapse?“ imestas poisikene. See tuli talle nii ootamata, et ta vait jäi. „Mispärast lapse?“ küsis ta.

„Sellepärast, et ta viinameistrit oli armastanud,“ vastas tütarlaps.

Armastanud, — seda sõna oli Jaan küllalt kuulnud, samuti nagu oli kuulnud kõneldavat lapse-saamisest. Kuid sündisid siis armastusest lapsed ja mindi siis laste pärast surma?

„Miks ta siis armastas, kui see nii halvasti lõpeb?“ küsis ta.

„Ei või midagi armastuse vastu,“ vastas tütarlaps. „Kui see tuleb, ei või keegi selle vastu.“ Ta õõtsutas last üles ja alla. „See on kui uni, nagu magaks sulepadjus ja näeks und äraarvamata paljudest kompek-kidest.“ Ta ohkaš. „Ja pärast seda sünnivad lapsed.“

Kõike seda olid nad mõlemad kuulnud ja tähele pannud. Isegi lastesaamise viis polnud neile täiesti saladus. Ja ometi, kui imelik näis kõik olevat! Kuis oli täis saladust kõige vähemgi asi! Oli, nagu oleksid nad kõike seda alles sel ööl esimene kord näinud.

Nad istusid mõlemad kahvatute nägudega ja valust lõhkeva rinnaga, otsekui oleks maailma mure nende südamed külmade käte vahele võtnud. Järeljätmata õõtsus öö võõraid mõtteid ja tundmusi, neid enestesse ähvardades matta — tähehele, karge öö.

Jaan vaatas üles: ikka enam ja enam süttis sääli tähti. Sügaviku pimedusest paistsid need suured ja lõkendavad. Maine maailm oli külm ja kirkas, kuid kõrgused näisid hõõguvat lopsakate tähtede tules.

Ja nüüd seletas silm tähtevalgel ahju seinugi. Nende klaasised ääred löid särama rohelistes ja sinistes

tuledes, nagu jäälilled puhkesid õilmitsema pää kohal, kiired murdusid läbi värviliste kivide, — otsekui pitseri-kivist kaevus istus Jaan.

Armastus —? mõtles ta õe surnukeha vaadeldes. On siis see armastus? Ja ta tuletas meelde kõik, mis oli sellest kuulnud ning lugenud. Magusa valu teadis ta selle olevat, mida igatsetakse; õnneliku hulluse, mis sunnib tegema, mida ei taha, ja jätma tegemata, mida tahaks. Ning lõppeks, isegi surma pimedada piirini ulatas armastuse tuline lõõsk!

Jaan tõusis üles ja katsus kätega valutavaid liikmeid. Ah, kuis pakitsesid ta liikmed ja süda! Jälle oleks ta tahtnud nutta selle valu pärast, nutta kaua ja mehiselt. Kuid siis tundis ta undrukut enese jalge ümber.

„Miili!“ hüüdis ta. „Miili!“

„Ole vait,“ vastas see tasa. „Laps magab.“

Ja jälle äiutas ta poisikest põlvil. Nii oli ta kui noor ema sügisöös, tühjade küngaste keskel. Kaugele siia ja sinna, ette ja taha poole ei ole kedagi päale nende kolme unustatud lubjaahju juures. Üksi pimedus, üksi pimedus üle põlmaste tühjuse!

Kuid korraga nägi ta kaugel taevarannal õõtsuva tule, siis teise ja kolmanda süttivat. Ta hüppas ehmunult üles ja kisendas silmapilgu pärast rõõmsalt:

„Nad tulevad, nad tulevad!“

„Kes need tulevad?“ küsis poisikene hauast.

„Nad tulevad kodunt meie järele!“

Ta ei maldanud enam istuda ega paigal püsida, vaid hüples ühelt jalalt teisele, rasket last süles hoides.

Tuled aga lähenesid ja suurenesid ühtsoodu. Nad tõusid künkale ning laskusid orgu, ilma et nende

kandjaist vähematki näha oleks olnud. See oli nagu kollaste tulepallide rongikäik öistel põldudel.

„Nüüd lähevad nad orgu,“ hüüdles Miili iga silmapilk. „Nüüd ei näe neid enam,“ teatas ta jälle. „Nüüd tõusevad nad uuesti mäele!“ kisendas ta.

Kuid siis hakkasid pimedusest inimeste kogud paistma. Kõige ees jooksis Jürna, püsti juuksed taga tulevate laternate valgusest veripunased. Tema järel kiirustasid sepad, suurte nahkpõlledega kobistades ja puukottadega kivides kolistades, nõgised näod hiiglasuurte laternate valgel süsimustad.

„Kus on nad praegu?“ küsis poisikene ühelt jalalt teisele hüpeldes.

„Tulevad just mäe külge mööda üles,“ vastas tütarlaps ja lisas siis äkki: „Ära näita, ära näita neile minu undrukut!“

Tema hääl oli õrn kui neitsilikud koidupunad häbelikul taevarannal.

Vabadus ja surm

Kuid nad ei leidnud teda! Kolinal löid nad ukse jälle lukku. Ta nägi neid õhtu-vidvikus nõutult kesk õue seisvat: Karata õuest, mida neli müüri kui kaevu seinad piirasid ja millest ainult üks igavesti valvatud kangialune välja viis, see pidi ime olema.

Kõik oli ta kaalule pannud, isegi oma elu. Täna ehk mitte iialgi enam! Homme ei lamaks ta siin enam vabade liikmetega. Sest õhtu eel nägi ta seppi raudadega õues käivat. Homme taotakse raudu ja needitakse ahelaid. Ning ülehommene algaks Siberi tee.

Sest vald oli ta ära annud. Oh, kuidas tema tudisev emakene sõrmi läbi trellvõrkude tema poole sirutades sosistas, kuis ta vallamajas kogu ees neid oli palunud, kuis ta kohtumehe hobuse kõrval oli jooksnud — vanad juuksed lahti ja käsivarred välja sirutatud! Kuid nad lubasid ta ära.

Rannus lamas, rusikad hambaid vastu vajutatud. Ära tahtis ta siit minna ja kätte neile tasuda, viimasele kui ühele! Nende karjal tahtis ta maod maha lasta, nende hoonetele tule nurga alla pista ja nende paremate hobustega Pihkva poole kihutada!

Iial polnud ta nuhtluste üle nurisenud. Ta oli kurja teinud ja nad olid teda karistanud, — ta mõistis seda. Kuid nüüd oli see ülekohus. Kas ta oli midagi võlgu jäänud, et nüüd ülimäärast anti? Kuhjaga oli ta kõik kätte saanud! Küllalt ja enam ja üleliigagi veel!

Hukka tahtis ta ennem saada, kui igaveseks kõik lootus kaotada ja sinna hauda langeda, kuhu nemad tõukasid. Selle mehe jälgedes ta käia, kelle teod sosinana ühest vangide põlvest teiseni ulatasid, otsekui mälestused suurematest aegadest.

Mis oli tema võrreldes tolle mehega! Kõrgele paerannale oli ta tuletorni ehitanud. Säält oli ta tormisil sügisõil veripunast valgust vahutavile lainile langetanud ja laevu nagu ämblik oma võrku meelitanud. Mõök verises käes ja süsimust habe tuules lehvimas, — nii oli ta lõõtsuva mere rannal seisnud.

Selles vangikojas, nüüdses halukeldris oli ta siis istunud, raudvõru kaelas ja jalad ahelas. Kaua oli ta istunud, kuid siis põgenenud. Nagu Simson oli ta ahelad murdnud ja raudsed rusikad seinasse löönud. Ta oli leidnud muistse salakäigu õhukese paekorra all. Ta oll selle murdnud ja läinud.

Õhtuti plekkلامي kollases tuikes naradel lamades arvasid vangid tema jalgade raudset mürtsumist alt keldrist kostvat. Sügise tuul lõi rabisedes tema pikka habet vastu trelle, ja ta näis neid väljas hüüdvat julgetele tegudele, aastasajad surematu nagu Igavene Juut.

Ja selle mehe kombel tahtis Rannus õnne katsuda! See mälestus hirmutas ja lohutas teda. Ta oleks tahtnud jalad tema jälgedesse panna ja sõrmedega samu kive müüris kobada, mida oli puutunud kord mereröövel. See oleks talle õnne toonud — viletsale ja vigasele.

Palaviku-uduste silmadega vaatas ta tühja õue. Tema mõtted jooksid nobe-ruttu, tema unistused leekisid. Kuu tõusis ikka kõrgemale ja kõrgemale, — näis, nagu oleks keegi läinud ähmase laternaga üle sini-musta öise taeva.

Kui unes luges Rannus tunnikella kaugeid hääli. Kuid siis jahmatas ta: juba kesköö, ja tema oli alles siin, teekonna algel, kõik muu kui vaba! Kas ei olnud see ükskõik, kas omas kambris naradel lamada,

või siin halgudel, et homme uuesti nende kätte langeda?

Ta tõusis istuli, ettevaatlikult halge enese päält veeretades. Pinu ulatas nii kõrgele vastu võlvi, et püsti ei võinud tõusta. Ta vaatas enese ümber: Keller oli kottpime. Vaevalt nägi ta akna suus kase-tohikut valendavat. Ümber oli haua vaikus.

Ta hakkas kätel edasi roomama, igal minutil peatades ja kuulatades. Ta kuulis ainult puru rabinat, mis halgude vahel allapoole rappus. Siis korruga tabasid ta sõrmed tühjust. Ta pööris enese ümber ja istus riida servale, jalad üle ääre all.

Ta kuulatas jälle silmapilgu, kuid kõik oli vaht. Siis hakkas ta riida servast sõrmedega kinni hoides alla laskma, jalgadega alust tunnistades. Tema varbad puutusid alumise riida halge. Ta hakkas seda nagu treppi mööda alla astuma. Riit nagises ning õõtsus ta all.

Korruga komistas ta ja haaras kätega hirmunult kõrgemast riidast kinni. Selsamal silmapilgul libises halg tema alt, veeres riita mööda ühelt halult teisele mürtsudes alla ning langes kolinal kivipõrandale. Rannus kükitas nagu jalust rabatud maha ja pistis käe, mis vastu riita veriseks oli löönud, suhu.

Nii istus ta tüki aega põialt imedes ja pärani silmil pilkasse pimedusse vahtides. Ta vabises üleni hirmu pärast. Ta ei usaldanud oimugi liigutada: Kuhu ei võinud see kolin küll kosta! Vahid pidid seda läbi lahtise õhuakna koridoris kuulma, ja nad võisid isegi vahikambris sellest mürtsust ärgata.

Ta ootas kaua liikumata. Kuid kõik jäi vaht. Siis tõusis ta üles ja hakkas värisevate põlvedega üle lõhutud haluhunikute, redelite ja laudade kobama.

Ta liikus nagu kodukäija kottpimedas salakäigu ukse poole, mille pöönad kord halulõhkumise ajal üksi jäädes läbi oli raiunud.

Ta tungis lapiti seina ja riida vahele. Tema jaki rabises vähe krohvi ja halge vastu. Ta kobas kätega ringi ukse ümber, leidis põrandal puruhuniku ja kaapis selle sõrmedega eemale. Siis kangutas ta tammise ukse poikvile. End kokku tõmmates surus ta oma luise keha praost sisse.

Ta peatas ukse taga, tabatud ääretust pimedusest ja jäisest külmusest. Ta kobas särgi põuest küünlakännu ja süütas põlema: ta seisis kitsa käigu alguses, mille lakke pää ulatas. Otse jalge ees algas teliskivi trepp, — selle varisenud astmed kadusid hämaruses nagu maaaluse jõe hallides lainetes.

2.

Küünalt peos hoides hakkas Rannus treppi mööda alla laskma. Ta käsi värises ja põlved vabisesid ärevuse pärast, nii et raske oli käia. Õhk hallitanud müüride vahel muutus ikka jahedamaks. Mõnekümne astme järele lõppes äkki trepp ja algas lüangi allapoole minev käik.

Rannus sammus kähku pärimäge alla, nagu inimene, keda seljast lükatakse. Tema vigane jalg võttis suuremaid samme kui terve. Tema põial hakkas jälle verd tilkuma, ja ta pistis selle suhu. Nii loopas ta ühtsoodu edasi, üks käsi suus ning teises küünal.

Ajajooksul muutus käik. Laskus jäi vähemaks, mudane põrand jätkus peaaegu tasaloodis. Seinad, mis alguses olid krohvitud, muutusid nüüd konarlis-

teks ja muhklisteks. Käik oli lihtsalt läbi paekorra murtud, ilma seinu silumata. Siin-sää! riivasid teravad kivinurgad Rannuse õlgu, ning ta pidi ettevaatlik olema, et konarlisel põrandal mitte langeda.

Ta läks kaua ja tema hoog vähenes. Siin-sää! tegi käik käänakuid, ja ta pidi ümber teravate nurkade pöörma. Ta peatas vahetevahel minnes ja vaatas üleõla taha, kuid ei näinud midagi: kaks-kolm nörka küünla kiirt tungisid tema ja seinu vahelt läbi ning valgustasid hämaralt müüri konarusi.

Siis hakkas käik äkki laienema. Mõne sammuga oli Rannus ruumis, mis oli pisikese toa suurune ja otse tema vastu seinas mustas kaks käigu suud. Ta jäi jahmatades seisma: missugust käiku mööda pidi minema? Missugune oli lähem, ja kuhu viivad nad välja?

Ta seisis minuti mõttes. Kahklus tõusis, ja ühes sellega jälle ärevus. Kuid ta ei võinud kaua kahe vahel olla. Ta valis parempoolse käigu, mis avaram näis, ja hakkas seda mööda edasi minema. Kuid tema endine rõõm vabaduse üle oli rikutud.

Ta suutis ainult mõnikümmend sammu minna, kui äkki laest varisenud kivihunikul komistas. Ta ronis sellest üle ja ruttas edasi. Kuid ikka ebakorralisemaks muutus käik. Ning äkki lõppes see ristirästi paisatud paetahvlite seguna, mis teravate servadega nagu hulk saharaudu Rannuse vastu olid pöördud.

Ta seisatas silmapilgu selle kivirasu ees, mis käiku täitis, ja pööris siis kurvalt tagasi. Niiviisi lõppes see teekond! Ta oleks pidanud teist käiku mööda minema! Ta tundis äkki väsimust, tema sark muutus märjaks, hoolimata keldri jahedusest, ning ta langes suurde ruumi jõudes väsinult kivihunikule.

Ta pühkis tolmuse varukaga üle rõugearmise näo. Ta ei olnud harjunud jõudu pingutama ja väsis nii ruttul Ta vaatas enese ümber: kõverad mustad seinad, võlv, millest otsekui künntega kivid välja kistud, ning tolmune põrand, mille üle künla kõhn leek omi nõrku kiiri heitis.

Siis langesid tema silmad künla pääle. Kui ruttu oli see põlenud! Vaevalt pool oli veel järel. Ja ometi oli tal vahest veel paljugi minna. Ta ei suutnud aga praegu teekonda alata, natukene puhata tahtis ta enne minekut. Ta lähendas künla huulte ja kustutas tule.

Pilkane pime piiras teda äkki. Ta jäi paigale liikumatuna, ilma et isegi kätt künlaga langetada oleks usaldanud. Ja ühes pimedusega tundis ta äkki midagi muud, mida varem tähele ei olnud pannud, nimelt vaikust. See oli päädpööriv hääletus, mida kehaliselt võis mõista, mille all nahk torkavat valu tundis.

Ta pigistas silmad kinni ja katsus ette kujutada, kus oli. Kuid ta oli otsekui ajast ja ruumist välja libisenud ja pimeduse ning vaikuse maaalusesse riiki jõudnud. Ta oli äkki kõigest eemal, mis harilik, igapäine ja inimlik, ning talle tundus, nagu oleks teekonna juba mitme päeva eest alanud.

Veri mühas ta kõrvus ja õudsed mõtted sündisid ajus. Ta tundis äkki seda kivimüüri, mis teda piiras: ümber, üleval ja all. Ta tundis võigast kiviluse, maaalluse ja päästmatuse tunnet. See lasus üle ta olevuse, ta tundis seda enam keha kui mõtetega, ja ta hakkas lõõtsutama selle koorma all.

Siis äkki salvas hirmus mõte läbi ta aju: mis siis, kui ta enam teed välja ei leiagi, ei uut ega vana?

Kui ta on määratud siia eksima? Kui ta peab päevade kaupa siin ümber uitma ja siis kord nõrkema kivisel põrandal, keel kuivas kurgulaes?

Sest kas ei olnud mereröövlistki olemas üks teine lugu: mereröövel ei ole nimelt mitte ära pääsnud. Ta eksis keldrisse ja on veel praegugi sääal. Ta kõnnib salakäike mööda, pomiseb enese ette ja otsib teed välja. Tema must habe on nii pikaks kasvanud, et maad mööda lohiseb, ja tema silmad leegitsevad jõhvises habemes nagu kassil.

Võib olla, ootab ta Rannust käigu järgmise käänaku taga, et korruga tema ette ilmuda, hirmsana ja üliinimlikuna? Võib olla, paneb ta seljatagant äkki oma raudse käe tema õlale, surub jõhv-kange habeme ta põske vastu ja sosistab kahiseva häälega tema kõrva arusaamatuid sõnu arusaamatul keelele?

Ärarääkimatu hirm täitis Rannuse südame. Ta kahmas küünla järele, kuid tema käed vabisesid nõnda, et ta mõne silmapilgu jooksul tuld põlema ei saanud. Talle tundus, nagu oleks iga silmapilk tema elu ja surma otsustanud, — hirmsamat surma, kui inimlik mõte iial võib kujutada, — maaaluse kivi-keldri igaveses öös.

Ta toibus alles siis, kui napp küünlaleek uuesti halli ruumi valgustas. Talle tundus jälle, nagu oleks ta mitme päeva eest siia pimedasse istunud. Nüüd oleks ta peaaegu juba endist teed tagasi läinud, et end uuesti vahtide kätte anda. Kuid see näis niisama kohutav olevat kui põgeneminegi.

Ta valis nüüd pahempoolse käigu. See oli palju madalam ja ebakohasem kõndimiseks kui endised. Ta ei võinud peaaegu ühte sammugi sirgena astuda. Käik tegi lugematuid käänakuid, musti soppe ja seina-

kappe sünnitades. Rannus põikles nende müüride vahel, põlvili üle kivivirnade roomates, kätega pae-riiulitest kinni hoides, väriseva küünlakännu tuikes.

Lootuseta katsus ta arvata, kus kohal oli. Võib olla, lossi all; aga võib olla, ka juba linna kohal. Kui need aimaksid, kes mitmed süllad temast kõrgemal rahulikult soojades voodites magavad! Ta oli nagu söekaevaja maa sügavuses, kes nende unenägude õitsevate maastikkude all omas urkas roomas.

Ikka ahtamaks muutus käik. Rannus pidi põlvedel roomama. Õhk oli läpatanud, otsekui oleks see olnud miski truup ehk lossi muistne salatee. Lailad, põõritavad, nimetud lõhnad tungisid ninna. Ta pihud olid paksu niiske tolmukorruga kaetud, ja tema kotad libastasid märgadel paetahvlitel.

Ah, kui nad aimaksid! Ei oleks halastust neil tema vastu! Mitte kellelgi, mitte ühelgi! Jahikoortega algaks nad jahti ta pääle. Verikoerad päästaks nad ta pääle lahti. Veriseks lõhutuna, meeletuna rebiks nad ta välja, kinninõõritud liikmetega viskaks nad ta kivikongi, et ise uuesti soojadesse vooditesse heita.

Nende kõige hirmsamad uned, mis ääretuid halle labürinte ja lõputuid keerdtreppe õudsetes tornides näitavad, ei ole midagi võrreldes tõelikkusega. Kõige kaugemad kõrbekoopad on lähemad kui tema üksik õõs, mis vahest ainult mõned süllad altpoolt nende pehmeid kodusid läbi käib.

Rannuse vigane puus hakkas valutama. Tema vana luuvalu ärkas jälle külmas niiskuses. Valunaasklid torkasid läbi liikmete, ja ta pidi jala kokku tõmbama, olgugi et juba nii kitsas oli, et ta täiesti roomas. Pale virilana valust, otsaesine külmas higis, — nii roomas ta.

Ja talle hakkas selguma: mitte seda teed mööda polnud röövel põgenenud. See pidi teistsugune käik olema; võib olla, see, mille ta sisselangenuna leidis. Kuid siis tundus kogu mereröövli lugu võõrana. Kas ta oli üleüldse põgenenud? Jah, kas ta oli üleüldse olnudki? Võib olla, oli kõik ainult paljas muinasjutt; ja tema, vaene, tema oli esimene kes neid teid mööda põgenes!

Korraga tundis ta kibedat valu sõrmedes, mis küünalt hoidsid: tuli puudutas küüni. Ta pani küünlakännu hirmunult peo pääle. See põles ainult veel mõne silmapilgu. Tuline rasv jooksis pihku, kuid ta ei tunnud valu. Siis vajus tahi ots äkki lüangi ja kustus sula rasva lombis.

Pilkane pimedus piiras Rannust. Ta katsus veel roomata, kuid käik muutus nii kitsaks, et küünarpäid ei võinud liigutada. Ta ei pääsnud enam edasi ega tagasi. Tema liikmed hakkasid vabisema. Ta langes kummuli põrandale, ja kuum higi voolas üle kogu ta keha.

Oh, kui oleks veel vangikotta tagasi pääsnud! Kuid teda lahutas sellest kottpime käigustik, läila ja tuletü, kus päevade kaupa ümber võib uita, kuhugi jõudmata. Ta oli kui muumia kivikirstus; ei, ta oli kui valekoolu, kes maa all ärkab ja pääga vastu kirstu laudu lööb ning mõistuse kaotab, enne kui tõelik surm tuleb!

Nii lamas ta kaua. Kuid siis pani ta äkki tuulehingust tähele, mis truubis tõmbas. Talle näis, nagu oleks see käigu lõppu kuulutanud. Ta võttis viimse jõu kokku ja roomas mõned süllad. Käik läks avaramaks, ja äkki paistis väikese käänaku taga läbi pakside raudade lapp kahvatut linna eha.

Rannus ei liigutanud end pikal ajal. Ta vaatas ainult silmi pöõrmata heledat lappi käigu lõpus. See oli taevas, täpp udupilve, mida elektrieha roosatas, punkt ääretut avarust pärast kivise keldri kottpimedust maaaluste hirmsate viirastustega!

Siis lähenes ta raudadele ja katsus neid kätega. Need olid kõhna käsivarre paksused läbineeditud raudlatid. Ta vaatas välja. Käik näis umbes süld ülevalpool maad pool-lüangi müüris avanevat. Vaevalt seletasid silmad all mullavallil vahi kongi ja tukkuvat vahti selle kõrval.

3.

Koitis hommik: Rohelises taevas ujus õrn udu suurtes kangastes ja siin ning sääl hakkasid sulama pilvedel roosad ja punased värvid. Jahedas videvikus seisid puude kroonid tumerohelistena, otsekui hangunud kommiku sinerdavas udus.

Taevast õhetas ikka enam ja enam. Ja äkki langesid päikese tulised terad pilvedele. Kerged õredad pilved seisid tornidena liikumatu tumesinise merekääru kohal, millest udu pikkadena niitidena nagu vee juuks tõusis.

Siis kerkisid vabrikute korstnatest rõõsa taeva poole mustad suitsujoad, ja üksteise järele huugasid viled, pikad ja madalad, otsekui esimesed rasked poognatõmbed päeva kumiseval viiulil, visates õhku vesihalle auruspiraale.

Ärkas jälle päev, uus päev inimeste, hobuste ja vankritega kõigil tänavil, vooride, rongide ja laevadega siia ning sinna minevatega. Uus päev üle tehaste, vaksalite ja sadamate, üle lõõmavate korstnate, kumi-

sevate rööbaste ning veriruskete tõstekraanide söetolmustes sadamates.

Kuis oli Rannus seda päeva ootanud! Kuis oli ta enese vabanemist ette kujutanud! Ta oli mõelnud maa alt välja tulevat kuski linna taga niidul, kesk kastes hullavat hobusekarja. Või mere rannal, kus pehmed lained kalameeste venede vahel üle liiva rullivad. Või jälle metsa pimedikus, kus üksi külmad tähed mustade latvade vahelt vilguvad.

Kuid kõige selle asemel oli ta alles vangimaja piirkonnas. Mitu tundi oli ainult vangikoja keldris ringi rännanud. Ja rauad olid akna ees, ja vaht kõndis all vallil, — ta oli peaaegu endiselt vangis. Oli vangis, võis siia jääda ja surra siia — silmade ees piiritu vabadus!

Ta istus käigu avanduses, pidas ühe käega rauast kinni ja viilis teisega, igat suuremat tänava raginat enese kasuks tarvitades. Tal oli väikene kolmetahuline saeviil. Rauad olid aga paksud, ja ta pidi neist vähemalt neli läbi viilima. Nii kergelt ei pidanud siit pääsma, päevadeks jätkus tal tööd!

Ta viilis ja pidas ühtlasi silmas kõike, mis väljas sündis. Ta valvas vahi samme all vallil. Ta tundis seda vahti, tema nummer oli 13. Ta aias tema asendi järele ta meeleolu. Ta jälgis tema mõttekäiku ja tundis kaasa tema igavusele, kui ta laia kätt suu ette pannes pikalt haigutas.

Kuid kui ta viilimast väsis, või kui seda miski pärast teha ei võinud, siis istus ta kui türklane jalgadel liikumata käigu suus ja vaatles elu, mis ees avanes. Nii kaua ei olnud ta kõike seda näinud: neid inimesi, sõiduriistu ja puid bulvari ääres.

Temale, kes igavuse ja liikumatusega oli harjunud, tundus just tänava askeldus äraarvamata pikana ja väsitavana. Nädalad ja kuud nelja seina vahel samade toimetuste ja samade inimestega lendasid mööda tähelepanemata. Kuid kui pikad tundusid siinsed tunnid!

Ta pani tähele kõige väiksemaidki asju ja tegi kavatsusi nagu nuuskur, kes luusib. Ta aimas inimeste iseloomi ja ametit. Ta jätkas omi luuramisi ka siis nende järele, kui nad ju ammu silmapiirist kadusid. Ta saatis nad ametisse, seltsimeeste, naiste ja laste juurde. Ja ta istus nendega ühes kaetud lauda lõuna tules.

Kuid tähelepanemata pööris ta silmad jälle tänavale. Ta nägi lugematuid hobuseid mööda ajavat: raudjaid, hiirukaid ja paate. Ajasid voorimehed, õllevedajad nahkpõlled ja korvitornidega ning kogu voor veovankrid, millel verirusked, raudlatid kõrvulõhkuvalt põrisesid.

Siis aga nägi ta maameest peatavat. See oli hallis vammuses, põlenud habemese näoga ja säärttega saabastes. Ta peatas oma redelvankri poe ees, mille uksele lapiti läikiv vikat oli löödud. Ta raputas tolmu ja läks sisse ning jäi kauaks sinna.

Hobune kaapis kärsitult tänava kivistikku, suust vahtu tilgutades. Rumal mees, mõtles Rannus, läheb sisse ja jätab hobuse järelvaatuseta. Kas linna paigas vähe kelme! Aga hää hobune, mõtles ta jälle. Mees ise on mats, sõidab sõnnikuvankriga, aga hobune ees sajarublane. Jumal tänatud, Rannus tundis hobuse hindu!

Hobune ootas ikka, ja mees ei tulnud. Imelik, mõtles Rannus, siis näed, kui võtta ei või. Kui palju

inimesi läheb mööda, aga keegi ei puutu. Kuid kui lihtne: tulla, võtta ohjad, hüpata päale ja sõita. Võtta õigel silmapilgul ehk jätta üleüldse võtmata, — kõik kunst on selles.

Tema käed hakkasid värisema. Ta piilus ühe silmaga vahi ja teisega maamehe hobuse poole. Ta varastas jälle hobuseid, kaubitses ja vahetas neid nende samade hobustega, kes tänaval temast mööda jooksid. Ja tema süda lõi ägedalt, otsekui oleks ta tõepoolest hädaohtlikka asju ajanud.

Kuid sääl tuli maamees välja, istus vankri ja sõitis minema. Sõitis minema! Ja ometi oli nii hää juhus! Kuid keegi ei tarvitanud seda, ei tema ega keegi muu. Rannus sai äkki kurvaks, ja tema ärevus kustus silmapilgu jooksul.

Ei, see ei olnud õieti see, mis päale ta mõtles. Ta oli alati nõuga vangimajast lahkunud, ennem surra kui varastada; kuid ta oli ikka jälle varastanud, sest see oli kergem kui surra. Nüüd oli tal nõu, kätte maksta kõigile vaenlastele; kuid kui ta seda lähemalt enesele ette kujutas, tundus kõik õudselts.

See on kõik sellepärast, mõtles ta otsekui ärgates, et ta ei vang ega vaba ei olnud. Ja ta hakkas jälle uue hooga viilima. Kuid tema mõtted kihisesid segastena ja rahututena sinna-tänna. Nähtavus purunes nagu puruneb kuu laines, ja ta nägi ühe maailma asemel mitu.

Ta vaatles tänava pilte kui unes. Kasakate salk sõitis aeglaselt mööda, hobuste rauad kolisesid kivistikul, hall odade mets kõikus. Siis nägi ta santi karkude vahel üle valli komberdavats. Ja siis nägi ta vastase maja harjal pigimusta meest nõgise nõöri-

puntraga taeva heledal põhjal koogutavat kui viiras-
tuse tont.

Ning siis kuulis ta laulu, pikka ja ühetoonilist. Laulsid müürimehed uue ehituse seinal kive pannes. Ta nägi, kuid kollasest teliskivivirnast kive heideti käest kätte. Kivi tõusis kui õõtsuva laine kantud ikka kõrgemale ja kõrgemale, kuni meistri kätte jõudis, kes ta müürisse pani, lisaks tuhandetele teistele.

See oli kui sipelgapesa, kui mesilastepere, kes tarus ühe kärje teise järele loob. Kivi lendas käest kätte, tuhanded kivid, kuni neist kõrged müürid tõusid kõrged harjad kerkisid, mille kõrval inimene ise oli väikene ja üürikene. Kõiki kandis üks hoog, nagu igatsus soojemale maale, kuhu linnuparv sügisel tiivutab.

Ja ükski tema siin, teispoole raudu, teispoole mõõga-
meest vallikraavis, — ükski tema ja temataolised ei tunnud seda hoogu. Nad olid võõrad neile ehitajatele, neile müürimeestele, kes säälsid kive kivi päale tõstsid, kes tagusid ahelaid ja ehtasid müüre, et — kaitseda end tema ja temataoliste eest.

Oh, need sipelgad sääls all on armuheitmatud! Nad hävitavad kõik, mis nendega ühes ei ehita. Õnetu see, kes nende vastu mässu tõstab! Nad pigistavad selle eneste keskelt välja nagu pigistatakse mäda veri tervest liikmest. Nad pistavad selle puuri, panevad trellide taha ning toidavad oda otsast.

Rannus sai veel kurvemaks. Mille eest oli ta põgenenud? Nuhtluse, vangipõlve ja Siberi eest? Kuid kas ei olnud vangipõli ja Siber ainus lootus temale ja temasarnastele? Sest inimene peab olema inimestega. Üksijäetuna rõõmustab ta isegi vangiva-
hahi üle.

Üksijäetuna —, mõtles Rannus ja vaatas õhtu-päikest üle majade. Õhk oli sinine ja pehme. Päikese kiired tulid kui kuldsed lõngad üle mere. Kaugel kajasid kirikute kellad, hүүides pühapäeva rahule. Üksi jäetuna —, ah, suur igatsus valdas Rannuse.

Kui ilus oli ometi maailm! Oli see seesama maailm, kus tema ju nii kaua oli elanud? Kevade hingus tundus igalpool. Puud lõhnasid ja maa lõhnas teisiti kui enne. Kevade oli omad helded käed avanud, omi ilusaid ande näitas ta Rannusele läbi raudade.

Ah, Rannus ei tahtnud enam kellelegi kätte maksta! Ta tahtis ainult vaba olla, et kõike seda õnne maitseda, mis elu pakkus. Ta tahtis olla nagu need roidunud inimesed, kes sääal all mööda läksid, kuued õlgadel ja komsud kaenlas. Ta tahtis olla nagu need sipelgad ning mesilased.

Ah, põgeneda, minna kaugele ära, ühes oma vana emaga! Minna kaugele iseenesestki ja omast minevikust ning alata uut elu. Minna võõraste inimeste keskele, kes teda ei tunne. Olla üks neist, kes paneb kive müürisse või viskab seemet kevadel kohedasse mulda.

Kõike seda polnud ta varem iialgi mõelnud. Tal oli nälg, ta oli haiglone, ja palavik õõtsus mõtteid otsekuu võõraid. Nagu kangad kerisid need lahti üle ta päa. Esimene kord näitas elu talle omi salakirju, kellade kajades ja õhtu pimenedes.

Ta istus kaua liikumata, ja lugematud tuled süttisid ta ees, alt tänavalaternatest ja majalampidest kuni tulekesteni kaljasidel merelahas, kuni ähmaselt

loitvateni taevaleekideni silmapiiri ilmmõõtmatuses. See oli nagu tähtede surnuaed Rannuse jalge ees.

4.

Uuesti lõi taevakaar idas lõunama, uuesti avanesid pilveväravad kalliskivise päikese ees. Ärkas jälle päev, uus päev suure linna kui klaasise tuuleveski kohal, mille vikerkaarised tiivad päikese sädememerde süüvisid. Uus päev, karuseline, leierkastine päev!

Kirikute kellad kajasid. Mustas riides eided läksid aeglasel sammul üle vallide, hoides käes musti raamatuid. Läksid lasteaija vanapiigad laste rongiga: see kõikus kui süütu anikari valges vaeses riides läbi tänavate. Sõitsid vaimulikud mustades mantlites ja sammeti mütsides.

Rannus aga istus endises kohas. Ta oli lootnud täna palju viilida ja vabaks pääseda. Kuid just pühapäeval näis viilimine kardetav olevat. Ja ta oli väsinud ja nälg kaevas ta sisikonda, ta suu jooksis vett ning tema kehajõud oli ime-nõrk.

Keskpäeval hakkas vallidel sinise tiigi rannal muusika mängima. Ümaral laval seisis mehed ümarate kübaratega, kuldsetes tressides. Vasksed pasunad ja nikkelpillid särasid päikesetules. Trummid ja taldrikud külvasid metallist põrinat.

Keskpäeval hakkas inimesi kogunema tiigi randa. Tulid noored mehed kõrgete kraede, keppide ja lumivalgete suvikübaratega. Tulid noored tüdrukud kitsaste sammeti undrukute ja punaste varjudega. Tulid auväärt kodanikud naiste ja lastega, pikkades mustades kuubedes.

Ja bulvaril puhkenud puude all vooris lõpmatu rong sõiduriistu: punaseid automobile, hoitud hobuseid tõldade ja kalesidega. Neis istusid taha toetades ohvitserid säravates mundrites ja herrased tsilinderkübaratega noorte naiste seltsis, maetud lillede, looride ja õhetavate varjude alla.

Ning kõik see summ vallidel ja bulvaril sumises, kihises, naeris ja naljatas muusika magusates lainetes ning kevadpäikese sulatules. See oli kui kevade ja nooruse võidukäik, mis külvas lillesid ja naeratusi, uhke ja muretu, kaitstud vaevade ning hoolte eest.

Rannus vaatles kõike seda suuril silmil, hoides kätega kinni raudadest. See oli ka elu, — ah, ta oli selle unustanud, — see oli ka elu! See kirju karneval, see keerlev karusell, — see oli nende inimeste elu. Tema aga lamas siin, teispoole raudu, teispoole mõõgameest vallikraavis, abituna, pääsmatuna!

Miks pidid need teised säääl söönutena, vabadena, austatavatena liikuma, — ja tema siin lamama, keel suulakke kuivanud ja sisikond naljatules? Miks pidid need säääl omama maju, hobuseid ja naisi, — ja tema siin lamama, igavesti koduta, armastuseta, õnneta?

Ta käänas pää kibedalt kõrvale. Ei, tühja kõhuga ei tohi mõtelda. Korralikud mõtted tulevad ainult täis kõhust. Kõigil, kel kõhud täis, on korralikud mõtted. Kõigil, kel korralikud mõtted, on kõhud täis. Ah, täis kõhtu ja korralikka mõtteid oli temagi igatsenud!

Kuid ta ei pääsnud mõtetest. Mõned asjad tulid meele nii selgelt nagu sellel, kes oma otsale läheneb. Otsekuu tiisikeri nina surmale lähenedes ikka teravamaks ja teravamaks muutub, nii hakkas ka tema paljuid asju ning olemist selgemalt mõistma, — tema

nina otsekui tundis häduse, õigluse ja vooruse lõhna. Need kõik on aga väga sandid lõhnad.

Kes oli tema? Kas ta oli inimese verd valanud või kerge südamega vargile läinud? Väikene, kartlik varas oli ta olnud. Kas ta ei olnud rohkem vaeva näinud kätt välja sirutades võõra vara järele, kui need, kes päevapalga eest nurme niidavad? Mis on töö võrreldes selle vaevaga, mis tema on tunnud!

Õndsad on need, kes on kõrgel. Õndsad on rikkad, uhked ja auväärilised. Õndsad on need, kes midagi ei tee, ja ometi maitsevad; kes elavad võõrast vaevast, ja keda ometi kumardatakse. Õndsad on need, kes elavad vägivallast, jumalasõnast ja rumalusest!

Õndsad on needki, kes on kõige sügavamal. Õndsad on küürseljad ja vaeslapsed. Mis on sandil viga! Ta sirutab käe välja, ja keegi ei löö käe pääle. Õnnis on see, kel on silmad pääst pistetud, kelle jalad on alt aetud, kelle kondid on katki murtud, — tal on õigus kätt välja sirutada!

Kuid verist ülekohut tehakse neile maailmas, kes ei saa, kes ei või end kaitseda, — varastele, hukkaläinuile, pordunaisile, — neile, kes on paradiisist välja läinud ega leia enam teed tagasi. Verist ülekohut tehakse kurjile, langenuile, pahesile!

Rannus kuulatas mõrudas valus: õrn muusika lehvitas otsekui tiibu sinises õhus. Tantsivat unistust ja naeratavat leina õõtsus ta silmapilguks üle piduliku rahva. Ja korruga kajasis Rannuse kõrvu meelegeite ning ahastuse must-lõikavad pillikeeled: on hirmus elu, on meeletu inimese elu!

Oi ema, ema, sina, kes väsinult üle mõisa kartulivagude komberdasid, ihu raskejalgne ja meel häbidest ning valudest tuim, — miks ei uputanud sa end

linaligude tõrvasesse põhja, alla lina vihkude, alla kiviste parvedel! Miks sünnitasid minu võõra saunalaava õlgedel, väeti ja õnnetu!

Häbi, patt ja kuritöö, — ei ole andeksannet häbil, patul ja kuritööl igaveseni ajani! Sest ebauskliku ja äratapja, pordu ja pordulesundija, lausuja ja varga jaoks on teistsugune paik, — kus see põrgu tuli ja põrgu väävel põleb. Lihapüretus, ilmatallus ja meelevallatus, — oi, vanemate patud makstakse laste kätte kolmandani ja neljandani põlveni väga rängalt!

Rannuse meelde tuli tema pääkool ja esimene ning viimne patalkäik. See oli vangimajas, — oi, see oli väga, väga ammu! Jumala ihu tuli ta meelde, see otse põletas ta suud. Ja see mälestus äratas jälle ta nälja, suu hakkas kangesti vett jooksuma, ja ta oleks jumalat söönud ainult oma sisikonna nälja pärast.

Ei ole kadunust ümberpöörjat. Ei ole temale miski lohutust. Taevaski ei ütle talle midagi. Isegi sinna pääsedes püretaks mineviku patt ning häbi kõik rõõmud. Ta ei julgeks säääl kellegi silmi vaadata. Igaüks näitaks sõrmega: Vaata, säääl läheb hobusevaras! Mis otsib hobusevaras taevas!

Ja Rannusel tuli suur himu: oh saaks ta põrgu! Säääl ei näeks teda keegi, keegi ei paneks teda teiste selja taga tähelegi, ta jääks ukse kõrval varju. Säääl oleks palju suuremaid vargaid ja kelme, tema oleks väetim väetite hulgas. Keegi ei teaks säääl tema nime, ja kurat astuks temast üle ilma vihata otsekui väikesest vaglast.

Kelle muu poole peaks ta palvetama, kui mitte kuradi poole! Tal ei olnud muud lootust kui kuri. Häässe uskudes oleks ta ju ammu surnud. Heida

armu, sina must! Aita, kaitse õigluse, häduse ja
 vooruse vastu! Aita oma last! Kaitse oma last!

Ta jäi lamama, tinahall nägu kivi poole pöördud.
 Ta ei liigutanud pikal ajal end enam. Ta ei mõtelnud
 midagi. Ainult elajalik hirm täitis teda. Tema nälg
 kasvas. Ta liigutas tasakesi hambaid, nagu loom,
 kes unes sööb. — Trummid ja pasunad kajasid hele-
 sinise taeva all!

5.

Õhtu langes üle linna. Sinised varjud hiilisid
 üle vallide ja majade. Must pimeduse meri lähenes.
 Elekter süttis põlema. Udupilv lõi roosalt õhetama
 nagu värvitud naine, bulvaari puud läikisid kui lilled
 mustast paberist.

Valli käänakul musta tiigi rannal valendasid
 videvikus laada telgid. Mustad inimesed askeldasid
 telkide vahel. Süttisid tulukesed telkides. Süttisid
 karuselli lambid. Hakkas käima karusell nagu tuleahi,
 tulepesa, tuleratas, — tulekarusell hakkas mõirgades
 käima.

Lugematud rahvaparved saalisid vallidel: tehaste
 töömehed, lõbunaised ja vargad, soldatid, kerjused
 ning meremehed. Kõik sihises, kihises ja kees, ning
 rahvas lõi kokku balaganide ja karusellide ümber
 rökates, huludes ning lallutades, laotades laiali läilalt
 elaja leitsakut.

Parvis liikusid naised, tulipunased ja kirjud salid
 päade ümber. Ja nende järel voorisid mehed lõõts-
 pillide, kuklas kübarate ning taaruvate madruse sam-
 mudega. Kriiskasid ja saalisid rahvamurrus tasku-
 vargad, nuuskurid ning kelmid. Ja üle kogu selle

purjus summa huugas karuselli leierkast ning lallutas narr balagani trepil.

Keerles karusell. Pikad kirjud serpentiini-paelad lendasid õhus. Keerlesid põlevad laternad ja peeglid. Keerlesid lakeeritud hobused, lehmad ja sead, visates üle musta rahvamurru koledaid varje. Keerles kõik, lendas, kihutas kõik!

Ja roosade, ihuvärviliste sigade seljas istusid maalitud mamselid kummitud rindadega. Ning nende taga kihutasid himurad mehed punastel härgadel ja püstikargavatel hobustel, käed välja sirutatud, tulede ja peeglite kriiskavas kirmeses.

Rannus vaatles, silmad pärani ja ninasõõrmed suurenenud. See oli ka elu, — ah, ta oli selle unustanud, — see oli ka elu! Tulised lapid peitsid ta luiseid põski. Ta näljased silmad saatsid karuselli naisi, kui need sigade seljas lendasid. See oli elu meeletu ringjooks: paast ja saamine, nälg ning täitumine.

Ikka pöörasemalt lendas karusell. Peeglid jooksid mööda, näidates põgenevaid rahvahulki hõõguvate nägudega. Ikka edasi, ikka edasi! Ikka pöörasemalt, ikka pöörasemalt! Ning korraga näis kogu keerlev karusell õhku tõusvat, hobused sigadele järele jõudvat ja kõik uperpalli hirmsas pöörus kukkuvat.

Rannus hüppas üles. Ta tahtis välja, sinna möllu, ehk tagasi vangikotta! Ta ei kartnud nüüd enam midagi. Ta pistis pää välja raudade vahelt ja kisendas. Keegi ei kuulnud teda! Ta haaras luiste kätega kinni raudadest ja rabeles kui kiskja puuris. Keegi ei pannud teda tähele!

Siis haaras ääretu valu temast kinni kui tuleleek. Leierkast lõõtsus tuld, karusell külvas leeke, suuri nagu kangaid. Üle pää, üle pää löid nad! Ah, hing

mattub, hing mattub! Hing mattub! — Ta langes nagu langeb surnu.

*

Ta mäletas:

Nad jooksid küüras, tema ja hall vanamees, üle kadakase nõmme. Neil olid mõlemal jalust ühte seotud elavad lambad seljas, kelle loiud pääd nende selgi vastu löid. Kaugel kostis koerte kõle haukumine ja inimeste kähedad hääled. — Oli pime sügisöö.

Koerad lähenesid. Nende hauge kuuldus mõlemalt poolt, inimeste ässitamine kostis otse selja tagant. Neil oli nõu neid ümber piirata. Nad jooksid pärimäge alla soole. Koerad saatsid neid hädaldava kärinaga, ja nad kuulsid pimedas peaaegu inimeste jalgade tüminat. — Vihma hakkas sadama.

Nad eksisid soos mätaste ja kidurate mändade vahele. Had hüplesid üle mätaste, nad sumpasid märjas soos, hääletult hädaldavaid lambaid järel lohistades. Nad kuulsid, kuis tagaajajad kottpimedaid randu mööda käisid ja üksteisele huigates märku andsid. — Külma vihma tuli kohinal.

Nad peatasid kesk sood, mõlemad vabisedes hirmu ja külma käes. Ta kuulis, kuis vanamees palvetas. Tema enese noored pihad valutasi. Ta langes kummuli üle väriseva lamba ja nuttis ühes sellega nagu väeti laps. — Läbi vihma otsatu kahina kuuldusid rannult kui haldjahääled.

*

Ta mäletas:

Tuline suve päike leegitses laada telkide, balaanide ja karusellide, püstitõstetud vankriaisade ja sumiseva ning lainetava rahvamere kohal. Hobused

hirsusid, lojused ammusid, ja päike näis läbi tiheda tolmupilve nagu hangunud veri. — Siis said nad ta kätte.

„Varas, varas!“ käis hüüd läbi rahva. „Taskuvaras on kinni saadud!“ Ja kümned käed kahmasid ta järele. Raudsed sõrmed hoidsid teda rinnusest ja kaelusest, sajad õhetavad näod olid ta ümber, tuhanded veripunased silmad piirasid teda, nii kaugele kui ta iial nägi. — Päike lõõmas läbi punase tolmu.

Ta lükati minema, ja keegi ei teadnud, kuhu. Teda tõugati, vajutati, visati ühtsoodu ühest teise, kümnete käte kinnihoitavana. Ta oli nagu võll, mille ümber see ääretu rahvaring keerles. Maha jäi laadaturg, kaugele maakivi kõrts, nemad aga läksid, — ja kahelpool rahvasumma jooksid jahuste nägudega balagani tolad, keeled suust väljas.

Siis komistas rahvalaine üle kivivare, ja ühel neist tuli mõte: „Lööge ta sõrmed kivide vahele, et ta enam ei varastaks!“ Nad painutasid ta põlvili, nad venitasid ta sõrmed välja suurele kivile. Kuuldus kivide langemine ja luude rudin. Ta kukkus hirmsast valust meeletuna maha. — Kaugelt kuuldus hobuse hirnumine ning huulepilli hele hääl!

*

Ja ta mäletas:

Suurte lumeräitsakute saju keskel keerlesid nad külmanud välja mööda. — Taevas oli hall. — Ta tõusis ratastel püsti ja plaanis ohjaparadega hobust. Vankrid hüplesid külmanud künnismullal. Hobune ei läinud enam. Hobune tõusis kahel tagumisel jalal püsti ja vaatas inimese silmadega taha tema otsa. — Jõudis juba õhtu.

Lagedal väljal said nad ta kätte. Nad sidusid ta kaht kätt pidi hobuse asemele aisade külge ning kihutasid üle külmanud põllu. Rattad hüplesid konarlisel mullal. Hulk käsi seisis härjakaradega tema selja taga püsti otsekui sõjameeste käed sõjavankris hulkade odadega. — Langes lumi laiadena räitsakutena. Jõudis juba õhtu.

Nad juhtisid ta vastu mäge üles. Ta läks pea-aegu rinnuli maas, varbad külmanud mättaid vastu toetatud. Ta käed tahtsid õlgadest katkeda, veri tilkus ta küünte alt. Ta ei jõudnud enam. Ta langes lumerätsakuile maha. — Jõudis juba õhtu.

„Vennad, mul on janu“, ütles ta surevate huultega. „Ah, sul on janu“, ütlesid nemad, ja üks neist laskis oma vett labakindale ning ulatas selle kara otsas tema huultele. — Üksikud suured lumerätsakud langesid väga pikkamisi, taevas oli hall nagu tina. Jõudis juba õhtu, — oi, õhtu — !

*

Hilja öösel ärkas Rannus. Üksik joobnu vehkis vallil kätega, mõõtis maad jalgadega, ajas enesega juttu. — Ääretu valu täitis Rannuse rinna: Ah, kõik on tühi! Kõik on ainult kannatus! Vabaduski on orjapõli! — Joobnu harutas kuuvalgel nagu lõngu, — kuu ämbliku võrku harutas tema.

6.

Kõrvulõhkuv ragin ja mürin täitis kuuma õhku. Uue ehituse tõstemasinad vinnasid üles veriruskeid raudroopaid. Graniidi murdmise haamrid langesid

raskel raginal. Ja üle kõige, üle telingute, müüride ja kivivirnade, üle lubja tõrrede ning betooni vormide tõusis hõõguva päikese poole tulipunane teliskivi tolmupilv.

Rannus viilis meeletliku hooga. Tema käed käisid kui masina osad, kuid ta ise ei mõistnud enam midagi. Ta oli peaaegu kõik unustanud, — unustanud selle, kuidas siia oli saanud ja kui kaua siin oli olnud. Ah, sellest oli kulunud äraarvamatu aeg! Nälg, palavik ja viirastuslikkus oli jõudnud tipule.

Ta oli juba enam loom kui inimene. Ta ei tahtnud enam hääd ega kurja. Elada, olla tahtis ta ainult. Elada, — saada enesele üks servakenegi sellest suurest vaibast, mida eluks kutsutakse, end selle all kerra tõmmata ja lamada õnnelikuna, silmad kinni ning suu täis leiba!

Palaviku-õhetavil silmil nägi ta veel aineti läbi miski punase pilve ehitust oma ees: Kivikandjad naised tõusid aeglaselt treppi mööda, põlved savis. Nõrgad poisikesed tammusid üles lubja sälitistega, pääd norus kui väsinud hobustel. Müürimehed panid tuimalt ühe kivi teise pääle.

Kas need olid loojad? Kas need olid maailma isandad? Oh ei, need olid masinad, need olid orjad, keda seesama elujanu taga kihutas, nälg müüridele piitsutas. Olla, elada tahtsid nad ainult. Ei olnud miski ühist tungi, mis neid nagu lindusid sunniks ühiselt soojile maile tiivutama. Ei olnud miski loovat aadet kogu olemuses.

Kes teab, mistarvis kannatatakse, võideldakse, surrakse? Kes juhib suurt maailma müüritööd? Kas see sääal üleval, see teadmatu, tundmatu ja, võib olla, olematu? Või see sääal all, see kohutav, must ja,

võib olla, niisama olematu? Kuid kas ei lenda nad lõpus, maailma suurel ehitusõnnetusel, kõigi telingute murdumisel kõik üheskoos surma pimedasse kurku?

Rannus aga saagis ristikut. Kõik jõu võttis ta kokku ja viilis kogu ragina aja. Ning viimaks, viimaks ometi oli neljaski hiigla-kang läbi viilitud. Juukse karva võrd rauda ühendas teda veel müüriaga. Rannus oli vaba, kuid ta ei võinud siit enne õhtut, enne pimedat liikuda. See oli tema kõige raskem ootus. Ta jäi hirmsas näljavalus liikumata.

Ta langes vahetevahel meelemärkusetusse ja ärkas jälle võpatades ning leidis enese istuvat. Ta aju põles kui miilihaud. Ta nägi unesid ja nägemusi, katkelisi ja mõttetuid. Miski pruunid pilved sõudsid ta ümber. Miski sinkjad kerad kubisesid, paisusid ja õhetasid ning lõhkesid hirmsal valul. Ta ajusäsi kees mullides.

Ta ärkas jälle äkki ja imestas surmavaikust enese ümber. Ta ei teadnud, kui kaua oli mõistusetu olnud. Talle näis see ainult silmapilk olevat. Töölised olid lõunal. Nad olid sõõnud ja magasid nüüd vallidel seliti ja kummuli. Nende kehad olid kui kotid tulise päikese all. Ääretu vaikus lamas üle magava orja-karja, mille liikmed nagu maasse olid juurdunud.

Vaht nr. 13 seisis jälle kongi kõrval. Tal oli punane põskhabe. Päike paistis tema liikumatusse näkku. Tal oli kõrvenud-hall munder ja suur müts. Ta oli kange ja kõva nagu karrast, hoolimata põletavast kuumusest. Ta oli liikumatu kui keisri-monument.

Korraga ilmus kustki kõrvalt mööda valli kerjus karkudel. Ta hüppas nagu must ritsikas kahe puujala vahel. Ta istus vallile, võttis põuest ümariku leiva nagu ratta ja hakkas purema, kahe käega sellest kinni

hoides. Kogu tema keha näis söövat ühes ta tühjade igemetega.

See pilt kihutas Rannuse üles. Ta ei teadnud enam, mis tegi. Ta oli nagu metsloom. Ta haaras mõlema käega kinni lahtiviilitud ristikust ja virutas selle kõrvale. Siis jooksis ta tuigerdades sandi poole alla. Vaht nr. 13 vaatas pärani silmil tema nagu viirastuse otsa, ja et ta nii teraselt vaatas, siis ei näinud ta teda mitte.

Rannus haaras kinni leivast, kuid sant pidas seda mõlema käega. Ta vaatas meeletute silmadega Rannuse otsa, pärani suu täis kuiva leiba, võimetu kisendama. Nad tõmbasid paar korda kanikat nagu vedrudega edasi-tagasi, kumbki enese poole. Siis haaras Rannus teliskivi ja löi sandi paljale lagipääle. See murdus sisse nagu savipott.

Rannus tõmbas leiva ja jooksis päädpidi kahe kollase teliskivi virna vahele, ühtsoodu leiba suhu toppides. Ta neelas tolm-kuiva leivapuru, silmad pungi, neelas ning langes maha surnuna — teliskivi tulipunases tolmus.

Popi ja Huhuu

1.

Sel hommikul tõusis Isand väga vara.

Ümarguste ähmaste ruutude kaudu voolas natukene rohekas-halli valgust. Tuba oli veel pime, ja Isand süütas küünla vasksel jalal.

Ta ajas punase pihiku selga ja sinised püksid jalga, kõik aeg kangesti kõhides. Siis kangitses ta jalad ja tõmbas musta maani ulatava kuue selga. Kui ta kingapandlaid sidus, tuli tal kõva lækastus.

Ta ohkas, võttis paela ümarguste mustade helmodega ja hakkas neid näppude vahel veeretama, ise tasakesi huuli liigutades.

Popi omal asemel valvas tema toimetusi pruunide niiskete silmadega. Ta tundis nende helmede lõhna. Neis oli midagi imal-kanget, ja nad ei meeldinud talle. Isanda nägu oli ikka siis igav ja kurb kui ta helmi veeretab.

Isand jäi vait ja vaatas liikumata küünla leeki. Tema lumivalge pää oli ette kumardatud ja värisevad sõrmed veel koos. Küünla taht põles pikaks, hakkas suitsema, kuid Isand ei pannud seda tähele.

Ta oli viimasel ajal üleüldse imelik. Ta tuli hilja öösel koju, istus küünla juures murdis leiba, kuid unustas söömata, pidas palukest käes ja rääkis iseenesega.

Õõseti kuulis Popi Isandat läbi une raskelt ohkavat. Siis tõusis ta üles ja lähenes Isandale. Ta liputas hända, lakkus Isanda käsi ja katsus teda kõigiti lohutada. Kuid Isand ei tunnud seda.

Ta näis hirmsaid unesid nägevat, nagu Popigi, kui talle viirastasid tundmatud tänavad, täis võõraid vihaseid koeri.

Isand ohkas veel kord, tõusis üles, pani pähe karvamütsi suure nõõbiga kesk päälage, puhus küünla, kukitas Popi ette ja patsutas teda selga.

„No — no — no!“ häälitseis ta armastavalt ja silitas koera sammetpehmet pääd. Popi sirutas tema käe all, liputas hända, haigutas ja ulatas rulliva keele kaugele välja.

Kui hää oli ometi Isand, kui sää! tema ees istus, must kuub põrandal voldis! Ta nägi vaevalt tema pehmet naeratust hommiku videvikus.

Kuid siis tõusis Isand üles ja läks nurka, kus Huhuu suur puur seisis. Miks peaks ta ometi tema juurde minema! mõtles Popi kadedalt ja jooksis Isanda kõrval, kõik aeg hända liputades.

Kuid Isand ei annud Huhuule midagi, nagu Popi oli kartnud. Ta ainult ähvardas teda sõrmega ja ütles noomivalt: „No — no, sina sää!“

Huhuu oli alles praegu ärkanud. Ta oli unine ja tal näis olevat külm. Ta hõõrus õlga vastu puuri ja pidas käega kuklast kinni. Isanda ähvarduse pääle urises ta ainult kurguhäälega.

Siis pööras Isand ümber. Popi jooksis ta ees turukorvi juurde, mis seinal rippus, kuid Isand ei pannud seda tähelegi. Norus pääga astus ta ukse juurde.

Väljas oli valgemaks läinud. Lahtise ukse kaudu paistis sakiline müür ja peen torn ning selle taga roheline taevas.

Otse Popi nina ees lükkas Isand ukse kinni. Ta kuulis, kuidas Isand aeglaselt üle õue läks, värava lukust lahti keeras ja jälle lukku pani. Siis jäi kõik vait.

Popi seisis mõne silmapilgu kinnise ukse taga, pää viltu, üks kõrv pahurpidi, ja kuulatas. Kuid ta ei kuulnud enam midagi. Siis pööras ta tagasi.

Ta ei too täna liha, mõtles ta pettunult. Juba mitu päeva ei ole ta toonud. Kuid miks ta ei too? Tal oleks see nii kerge.

Ta tegi paar ringi ilma miski otstarveta toas. Tema küüned käisid kripa-krõpa ruudulisel põrandal. Tema pikk händ ja terav nina jooksid peaaegu maad mööda.

Oli veel nii pime, et ta komistas ja omi kõve-raid põlvi asju vastu löi. Oli vana naha ja mööbli lõhn. Aga pääle seda tundus veel kõigil pool Isanda sõbralik mälestus.

Oli veel liig pime, jahe ja igav, et valvada. Popi pööras tagasi omale matratsile ja tõmbas kerra. Oli nii hää lamada, iseennast soendada, tukkuda ja unistada.

Nüüd läheb Isand tänavaid mööda, mõtles ta. Palju tänavaid, palju maju ja isandaid. Kuid ükski pole nii hää kui see maja ja see Isand.

Ta avas teise silma ja vaatas üles. Väljas oli veelgi valgemaks läinud. Kaks rida ähmaseid ruutusid õhkus roosalt. Põrandal näisid varjud.

See on parem Isand kui ükski teine, mõtles Popi ja pigistas silma kinni. Tema tarkusel ei ole piire.

Ta läheb välja tühja korviga ja tuleb tagasi, korv täis liha. Kes võib seda teha päale Isanda!

Popi avas jälle silma. Oli veelgi valgemaks läinud. Toas oli nii valge, et täistopitud krokodilli nahk laes selgelt oli näha. Sääl ta mustas, jalad laiali ja lõuad lahti. Kuid Popi teadis, et see oli surnud. Ja rahulikuna sulus ta jälle silma.

Või kas ta ei olnud näinud teisi isandaid! mõtles ta. Oma Isand võttis ta vahel kaasa. Sääl oli neid äraarvamata palju tänavatel ja turgudel. Kuid kõik nad olid nii tigedad, et Isand ta nende pärast ahelas pidi pidama.

Kuis oli ta nii hää Isanda saanud? mõtles ta. Ta oli ise hää, sellepärast oli tal nii hää Isand. Ta oli selle teeninud. Tigedatel tänava-koertel on ka tigedad tänava-isandad.

Kuis oli ta siia juhtunud? Ta ei teadnud omast minevikust midagi. Talle näis, nagu oleks ta alati olnud. Ainult tema olemine lõppes äkki nagu miski musta müüri ees.

Oma kasvamist ei olnud ta tähele pannud. Vaevalt mäletas ta, et kord tema käpad olid pehmemad ja selgroog painduvam.

See oli siis, kui maailm veel nii naljakas oli, kui ta asju elavatest olevustest ei suutnud eraldada ja mööblilegi hända liputas. Kauge aeg, äraarvamatu kauge aeg!

Oli nii hää mõtelda ja unistada. See oli pea-aegu niisama hää kui elada ehk veel paremgi. Sest unistustes oli Isand alati temale hää ja Huhuule kuri, ning söögist ei olnud iial puudus.

Ta ärkas äkki sellest, et kirp teda kesk selga puri. Ta löi hambad vihaselt selja karvadesse. Siis sirutas ta ja haigutas.

Ta oli kaua maganud. Tuba oli täis heledat kullakarva valgust. Ülemine aken, milles oli kuus ruutu tinases raamis, oli lahti. Väljast kuuldus varblaste sirin.

Popi käis paar ringi toas, nuusutas põrandat ja õhku, lähenes siis uksele ja tuli otsusele, et Isand veel tagasi ei olnud tulnud. Ta oli kauaks ära jäänud.

Popi kõndis edasi, kogu aeg terav nina põrandal. Näis, nagu ei oleks jalad pääd kannud, vaid pää jalgu vedanud. Ta riivas astjakirstu, lõuka ja raamaturiieli lõhnade piirkonda.

Vanad lõhnad, kuid igal hommikul ometi uued ja õpetlikud. Oli imelik, et väliselt samasugused asjad oma loomu poolest nii mitmesugused olid.

Läbi kirstu lõhnasid vanad tinataldrekud ja kannud. Lõuka juures lõhnas torupilli magu, pihid, nahklõõts ja kaks suurt õllekruusi, kumbki omal viisil. Raamatutes oli naha, koi ja juudi lõhn.

Kuid kõige paremad lõhnad tulid ometi köögist. Ja Popi jooksis oma nina taga ajades sinna. Ainult ta pikk häänd vilksatas poikvile jäänud ukse vahel nagu siug.

See oli kõrge ja kitsas hoone, mille keskel oli neljakandiline lõugas, millest alt lai ja üleval ikka kitsamaks ja kitsamaks minev korsten otsejoones üles tõusis. Lõukas mustasid raudkolmjalad, pannid ja nõgised orad.

Popi tõstis koonu üles ja liigutas märgi sõõrmeid. Lõhnas nõgi. Läbi korstna lõõri kuuldus siingi varblaste sirin.

Ka siin oli palju kasutuid lõhnu, mis ei rooga ega üleüldse midagi ei tähendanud. Ka siin oli Isand tina ja vaske sulatanud ning kõrte keetnud, mida ta ise ei söönud ega ka teistele pakkunud.

Ka siin oli rohelisi retorte, lähkrid, toope, tinapudelid, kruuse, pikavartega pisuke si panne ja palju muud raudkraami.

Kuid siin-sää! imbus õrn juustu, rasva ja liha lõhn poti kaane vahelt. Kõõgi laud hoovas lõhnu, mis Popi sõõrmed ägedalt liikuma ja südame klop-pima panid.

Siis tundis ta jälle äkki maa, rohu ja vee lõhna: nurgas suures vitskorvis olid segamini kõrvitsad, melonid, lillekapsad, artischokid, porknad ja tomatid.

Popi süda läks vesiseks, ja ta tuli kõõgist välja. Ta jäi kesk tuba seisma, nagu oleks katsunud midagi meelde tuletada, mis ta ära unustanud.

Äkki liigutas Huhuu, ja nütid tuli Popil meelde, mis oli unustanud: Isand ei olnud kodus.

Huhuu liigutas jälle, ning Popil tuli kohe teine mõte: Vahest on Isand tagatoas, magab või istub laua juures ja on vait? Ning ta läks sinna.

Selles toas olid hoopis teistsugused aknad kui eelmises. Need olid laiad piidad, mida lugematu-värvilised, mitme-suurused ja miime-kujulised pisukesed ruudud tinastes raamides täitsid.

Kui päike heledalt paistis, siis langes valgus põrandale, seintele ja mööblile sinililla, oliivroheliste ja koscheniilpunastena lappidena. Ja neis lappides võis näha inimeste päid, voonakesi, lillesid ning tähti.

Õhtupoolikutel tuli Popi siia end soendama. Iga värvilapp andis isesugust sooja. Popi tõstis koonu üles ja vaatas pilusilmil klaase. Talle näis, nagu oleks iga värv ise viisi lõhnanudki.

Toa ühes nurgas punase baldakiini all, millest tolmused nõõrid tupsudega rippusid, oli Isanda voodi. Muu osa tuba oli peaaegu ääreni täis mööblit.

Siin oli kõike hunikusse kuhjatud, nii et sammu ei võinud astuda: mosaik-ustega kappe, nahktoole ja vanu kellasid, mis tunde, päivi ja kuusid näitasid, maa ja taeva kaartidega.

Siin oli spinette, gitarre ja noodipulte, raudkaan- tega juudiraamatuid, kiivrid ja mõõku, klaasist ja metal- list peeglid, vaipu, patju ja kuld- ning purpurkuubi.

Ja laest rippus kullatud laevamudel: Mehed istusid kahes reas laeva lael ja mästi-korvis seisis mees punases feskis ning näitas kaugele. Meeste keskel kesk lage istus kuningas troonil, kroon pääs, õun ja valitsuskepp käes.

Seda mudelit vaatles Popi tihti, nina üleval ja kõht peaaegu vastu maad. See oli igatahes midagi tõelikku, midagi olevat, millel oli olemuse kohane lõhn.

Kuid selles toas oli ka palju pettust ja valet. Võiks öelda, siin oli otse viirastusi ning unenägusid.

Siin oli isandaid, kes ometi isandad ei olnud. Oli võõraid koeri, hobuseid ja linde, kes ainult näisid olevat. Ja siin oli roogi, mis kellegi isu ei äratanud. Nende olu oli niisama tühine ja petlik kui unenägudes.

Nad olid nimelt seintel, lõuendil, varisenud kuldraamides.

Siin olid pildid, mis esitasid seinu, täis roogitud loomi, sisikondi, kopse, keeli, päid ja nahku.

Siin olid lauad tallede, hanede, luikede, kalkunite, haugede, forellide, lutsude, angerjate ja merevähkede virna all.

Ja siin olid korvid nagu küllussarved, täis tomate, peterselli, küüslauki, spargelid, artišokke, kõrvitsaid ja lillekapsast.

Aga siin olid veel pildid viinakobarate, kapju- liste faunide ning põgenevate nümfigega.

Ja seinavaip esitas jahti: nooredmehed mandoliinide ja neitsid tuilindudega, õhus paabulinnud ning papagoid.

Ja siin oli pilt kirikute, tuulikute, saameeste ja raagus metsaga jäise soo rannal, mida õhukene lumi peitis.

Ning sääl pimedas nurgas mustunud kobrus kangas, mis esitas väävlilendu nahkhiirte, põislendajate, muikude, tiivangerjate ja ninajalgsetega.

Kõik viirastused olid omil paigul, kõik unenäoliked isandad naeratasid seintel, kuid tõelik Isand polnud siin.

Popi lähenes voodile. Ta nuusutas Isanda argikuube ja tema öömütsi ning liputas neile hända. Nad tuletasid talle nõnda Isandat meelde, et ta silmi suledes teda lõhna järele nägi.

Kuid see oli ometi paljas ettekujutus ja pettus. Ja Popi tuli jälle kurvalt eestuppa.

Päike paistis läbi pudelipõhja taoliste ruutude. Huhuu puuri ümber värises kuldne tolm. Oli vaikne.

Varblased ei siristanud enam. Ja — korraga tundus Popil õudne.

Ta hakkas kärsitult tuba mööda edasi-tagasi jooksma, ühtsoodu nuutsudes, nagu üksijäetud laps.

Miks ei tule Isand? küsis ta. Miks ei tule Isand? Kuhu on ta jäänud? Ta ei ole ialgi nii kaua ära olnud. Kus ta on? Kus ta on?

Siis istus ta matratsile, tõmbas hännna enese ümber, kuulatas, nuutsus vahetevahel tasakesi ja väristas nahka piha ümber, nagu oleks tal külm olnud.

2.

Kuid Isand ei tulnud. Aeg kulus, juba oli keskpäev mööda, — kuid ta ei tulnud. Päike pööras

enese teisele poole, ainult lüangi riivasid ta kiired veel ähmu aknaid, — kuid Isand ei tulnud ikkagi veel.

Huhuu kõndis ägedalt puuris edasi-tagasi. Nähtavasti piinas teda nälg. Ta lõgistas puuri pulkade kallal, ulatas siis käe küünarpääni välja, korjas salati lehti ja pistis aplalt suhu.

Kui imelik ta oli, kui sääl kükitas: nägu vastu puuri pulke ja kaks kõhna kätt välja sirutatud, nagu vana naine, kes kangast seab.

Popi vaatas pilusilmil oma seltsilise poole, pää maha painutatud. Tema silmad käisid Huhuu käte järel. Kes on Huhuu? küsis ta eneselt mitmes kord.

Ta tundis ennast, — ta oli Ise. Ta teadis ja tundis ka Isandat. Ta teadis ka teisi võõraid koeri ja võõraid isandaid. Kuid kes oli Huhuu?

Sääl ta istus, salati lehekene käes. Tema sõrmed olid kõhna, õrnad ja süsimustad, nagu oleks tal peened nahkkindad käes olnud.

Kõrb-hallid karvad katsid kogu ta keha. Ta juuksed kuklas olid püsti, sest ta hoidis tihti säält käega kinni, nagu oleks tal päävalu.

Isegi ta nägu oli karvane, ja sellepärast ei saanud iial aru, mis ta mõtles, kas ta rõõmus või kurb oli. Ta võis tundide kaupa liikumata kurbade silmadega vaadata.

Ta oli kahtlemata halb. Mitte muidu poleks Isand teda puuris pidanud. Iialgi ei võetud teda kaasa, ja ta ei teadnud tänavatest, turgudest ning teistest isandatest vist mitte midagi.

Ta ei olnud seda väärt, otsustas Popi. See oli talle paras, et ta puuris oli. Roogagi anti talle palju halvemat kui Popile: salatit, õunu ja muud mitte-söödavat.

Kuid ometi, Huhuu oli nii Isanda sarnane: ta kõndis kahel jalal ja tal olid sõrmed. Kes ta oli? Kas mõni teine isand? Üks kuri ja tige isand, keda peab kinni pidama?

Nälg vaevas Popit. Ta tõusis, läks oma saviastja juurde ja võttis säält luu. Selles ei olnud liha, kuid närida võis seda ajaviiteks ometi.

Ta näris mõne silmapilgu pörandal kõhuli lamades ja esimeste käppadega konti hoides. Kuid sellest tuli ainult vesi suhu.

Siis jättis ta luu sinna paika, tõstis koonu üles ja vaatles aknaid. Ta südant pigistas valu ja miski hirmus aimus.

Korraga läks päike pilve alla. Tuba muutus esiteks kollaseks ja siis tuhakarvaliseks. Kuuldus, kuid tuul paar korda korstna lõõris tõmbas, ja siis rabises kaks-kolm suurt piiska aknaruudule.

Popi nuutsus kõvemini ja kergitas korda mööda esimesi käppe, neid silmapilguks konksu tõmmates, nagu oleks ta jään istunud.

Mõni silmapilk jätkus seda igavat ja jahedat vaikust. Kuuldus ainult Popi peen ja õrn vingumine.

Huhuu istus ja kuulatas. Siis äkki turtsatas ta, hüppas kaks korda neljal küünarnukil, peatas, kuulatas, prahvatas kõledalt naerma ja hüppas jälle, nii et luud kolksusid.

Popi tõmbas hirmunult laiad taksikõrvad ligi pääd. Kui õudne, kui õudne oli! Kus oli Isand?

Siis hakkas Huhuu püstijalu puuris edasi-tagasi jooksuma, kätega kord ühest, kord teisest pulgast kinni haarates ja neid võngutades.

Õredad kollased pilvetordid ruttasid päikesest mööda, toa valgustus muutus igal silmapilgul. Popi

nägi selles tuhkses videvikus ainult, kuis Huhuu nagu musta varju edasi-tagasi heideti.

Siis raksatas äkki puuri uksepeel. Huhuu peatas silmapilgu, — ja kuuldus, kuis tuul aknaid vastu löötsus. Siis tõukas Huhuu ust, — see läks tasakesi pärani lahti.

Huhuu oli ehmatanud, ta ei olnud seda ootanud ega teadnud, mis teha. Siis lähenes ta avausele, istus lävele, väga ettevaatlikult ja tagasihoidlikult, käega piidast kinni pidades.

Popi vaatas omalt matratsilt hirmunud tema poole, pool-istuli, tagasääred konksus, küür seljas ja karvad püsti.

Huhuu istus ainult silmapilgu sääl imestades. Siis ajas ta rinna ette, vajutas lõua vastu rinda, tõmbas hanna kõveraks ja astus puusast kinni hoides kaks väikest sammu Popi poole.

Ja siis korraga turtsatas ta ja näugus ning hüppas!

Popi vajus huluvana kerana astjakirstu alla. Sääl jäi ta lõmitama, sest kirstualune oli madal. Ta süda lõi nõnda, et küüned põranda kivil rabisesid, kuigi ta ise oli liikumatu.

Esiteks oli mõni silmapilk vaikust. Siis kuulis ta, kuis Huhuu pehmetel kätel põrandal kõndis, siis peatas ja vait jäi.

Popi roomas tasakesi kirstu ääreni, nii et ta silmad nägema ulatasid.

Väljas oli õhtu jõudnud, toas oli videvik.

Kesk hämarat tuba kükitas Huhuu ja sõi salati lehte, mõlema käega sellest kinni hoides. See lõppes otsa. Siis vaatas ta ümber ja nägi suurt purpurlist vaipa, mis üle tahatuppa viiva ukse oli visatud.

Ta lähenes vaibale, katsus sõrmedega narmaid ja rapsas siis käega. Vaip langes alla ja peitis enesega Huhuu. Ta vassis selles mõne silmapilgu hirmunult, pääsis siis vabaks ja taganes, kõik aeg umbusklikult vaiba poole piiludes.

Ta hakkas jälle toitu otsima. Ta leidis laual mõne lilleoa ja sõi need. Siis juhtus ta kõõgi lävele, ja kohe oli ta aiavilja korvi kallal.

Popi kuulis, kuis ta porknaid pures. Kuid siis näis tal teine nõu tulevat. Ta sikutas korvi vangu mööda tuppa ja lükkas ümber. Kõrvitsad, melonid ja tomatid veeresid põrandal laiali.

Ta istus nende keskel ja sõi vaheldamisi õuna ning lillekapsast. Popi oli temast ainult mõne sammu eemal, lõug vastu külma põrandat vajutatud ja teine esimene käpp teisel pool lõuga.

Ta mõtted olid hirmu pärast segi. Ta vaatas Huhuu poole violettide silmadega, karvad kuklas püsti.

Huhuu jättis varsti söömise pooleli ja hakkas suurt kõrvitsat põrandat mööda veeretama. Hämaras toas kuuldus ainult kõrvitsa nagin ning Huhuu paljaste jalgade müdin.

Kuid siis veeres kõrvits laua alla pimedasse ja Huhuu kaotas ta. Ta peatas. Tuba oli hämar, ja ta näis seda kartvat.

Tagatoa aknast hõõgus õhtukuma läbi punase klaasi. See tuba oli õhtuti valgem ja säält voolas eestuppagei lahtise ukse kaudu kahvatu valguse joon.

Huhuu jäi umbusklikult lävele seisma. Siis astus ta mõne sammu, ja Popi nägi, kuis tema peen karvutu händ ukse piida taha kadus. Siis kuuldus riiete kahin ja Huhuu üksik naeru katse, ning siis ei kuuldunud enam midagi.

Popi ootas kaua hirmust põksuva südamega, kuid kõik jäi vait. Siis roomas ta tasakesi kirstu alt välja ja lähenes kartlikult tagatoa lävele.

Läbi kirju akna imbus kitsas joon tumepunast ja tumevioletti ehapuna. Purpurist baldakiini all Isanda voodil istus Huhuu, Isanda öökub seljas ja öömüts pääs, kuue kaelus üle kõrvade tõmmatud, ning magas.

Popi vaatas teda mõne silmapilgu liikumata, koon voodi poole tõstetud. Siis taganes ta tasakesi jälle kirstu alla ja roomas värisedes kaugemasse nurka.

Tema väikesed ajud olid segi minemas. Miski uni, miski jumps sündis ta ümber, tema aga lömitas kirstu all, koledusest värisedes.

Mis oli juhtunud? Ta ei teadnud seda isegi. Kuid midagi õudset, midagi arusaamatut oli liikvel.

Kuna ja kuidas oli see juhtunud? Popi katsus meele tuletada: Isand oli kodust ära läinud, ta oli istunud ja ootanud Isandat. Siis läks päike ära, tuul tõusis, tuba oli kollane, Huhuu hüppas puuris —.

Kuid mis oli siis sündinud? Mis oli sündinud kollases hämaruses? Kes oli rullinud purpurist vaipa, kes oli veeretanud kõrvitsat põrandal?

Kus oli Huhuu? Oli see Huhuu, kes baldakiini all istus, kollane kuub seljas ja punane müts pääs?

Toas oli kottpime, väljas niisama. Tuul lõõtsus vastu aknaid ja seinu. Siis hakkas vihma rabisema, esiti harva ja siis tihedalt, mitu tundi.

Kus oli Isand nüüd? mõtles Popi. Kuhu on ta läinud? Kuhu on ta jäänud? Kas ta tuleb?

Ja kogu öö läbi valvas Popi külma seina ääres, vabisedes külma ja hirmu pärast. Ta kuulas vihma kurba rabinat ning ootas Isandat. Kuid Isand ei tulnud, ei tulnud iialgi enam.

Alles hommiku koidikul suikus Popi silmapiiguks. Ja ta nägi und:

Oli õhtu, ja tema oli ühes Isandaga teel koju. Taevas oli tuhkhallides madalates pilvedes. Tänavad olid hämarad ja läksid silmnähtavalt hämaramaks.

Popi ei teadnud, kust nad tulid. Nad olid juba väga kaua teel. Tänavale järgnes turg ja turule tänav, kuid kodu ei tulnud ikkagi veel.

Popi vantsis väsinult, ühelt kõveralt jalalt teisele vaarudes, neid lõputuid mudaseid tänavaid. Oli nii imelik, et kõik nii hall ja tühi oli.

Isand läks tema ees, pää kumaras ja küür seljas. Ta astus väsinud sammul, Popit nõõri otsas talutades, tahavaatamata ja peatamata.

Kui väikeseks ja kõhnaks oli Isand jäänud! Tema must kuub lohises maad mööda ja tema pääd ei olnud nahkmütsi all nähagi.

Popi väsis ikka enam ja enam. Ta jäi Isandast ikka kaugemale. Tema nõör tõmbus sirgeks ja Isanda käsi paindus kaugele taha. Isand ise aga sammus peatamata ja tahavaatamata.

Popi vaatles õhtu hämaras Isanda kätt. See oli väikene ja karvane. Tema sõrmed olid süsimustad ning pikkade küüntega. Ja korraga tundus Popil nii õudne.

Kust nad tulid? Kuhu nad läksid? Ja kes talutas teda nõõri otsas? Oli see Isand?

Nimetu hirm haaras äkki Popi südame kesk halli hingetut tänavat. Ta vabises üleni ja ei jõudnud enam minna. Kuid eesmineja sikutas teda kaasa, tahavaatamata ja peatamata.

Nii läksid nad veel mõne sülla. Popi nõrkes ikka enam ja enam, nii et ta peaaegu järel lohises.

Tema kaelus surus kurku ja nahk ta otsaesisel läks volti, nii et tal raske oli silmi lahti hoida.

Siis äkki mõistis ta koledas hirmus: ei, see ei olnud Isand! Ja ta lõi käpad vastu ning tema küüned kriiksatasid kivil. Nöör pidi tema pää otsast kaksama.

Siis käänas eesmineja esimene kord pääd ja vaatas taha, ning Popi nägi tema nägu —.

Hädaldava kisaga kargas Popi astjakirstu alt kesk tuba, üleni vabisedes. Ja selsamal silmapilgul nägi ta Isandat seisvat tagatoa lävel, käega uksepiidast kinni hoides, argikuub seljas ja öömüts pääs.

Mõne lühikese silmapilgu vaatas Popi teda uimaselt, minutise rõõmu riivatud. Kuid siis tõusid karvad tema kuklas äkki püsti ja tema silmis kujunes ääretu hirm:

See oli seesama, keda ta oli näinud unes!

3.

Sellest päevast algas nende ühine elu. See oli tõde, viirastuslikum kui uni, ja uni, hirksam kui tõde.

Popi ei teadnud, kus elu piirid lõppesid ja unenägu algas. Ta ei usaldanud enam kumbagi, ning elas päevast päeva, vabisedes kahe äärmuse vahel.

Hommikutel ärgates, kui päike tuppa paistis ja ta eneses uut elujõudu tundis, oli tal veel lootust ärgata sellest jampsist.

Endine Isand tuleb koju, mõtles ta, võidab Huhuu, paneb uuesti puuri, ja õnnelik elu algab jälle.

Kuid see oli paljas unistus.

Varsti kuulis ta Huhuu räuskamist teisest toast, ja peatselt ilmus see isegi lävele.

Tal oli pea iga päev ise ülikond. Ta avas kapid ja pööris kirstud pahurpidi ning ajas enesele selga, mis meeldis.

Tundide kaupa ehtis ta end peegli ees nagu laps mängides. Ta asetaskolm peeglit nurka, servad koos, ja vaatles edvistades end kord eest, kord tagant.

Ta kallask enesele jukseõli selga ja hõõrus omi põski kui naine, kes mingib. Siiskäänas ta selja peeglile ja püüdis oma kukalt näha, silmad pahurpidi.

Ta oli õnnelik ja rõõmus kui laps. Neil silmapilkudel oli ta leplik, ja Popi võis kartmatult pörandai söögijätiseid nuuskida. Huhuu ei lasknud siiskend millestki segada.

Tema maitse riiete valikus oli kõige imelikum. Ta ajas vahel kolm ülikonda päaliti, ehk ta pani kasuka alla ja särgi päale, ehk siisk ilmusk ta jälle täiesti alasti, ainult kübar pääsk ja pitskrae kaelas.

Ta tuli vahel rüütli mustas sammetkuues, kroogitud käiste, tressitud kaeluse ja suurte läikivate nõõpidega, põueoda vööl.

Ehk ta oli vahel kui kommeti-näitleja, tume-punases kuues, millel suur kõht ette õmmeldud, ning helepunases kolmeharulises kübaras, mille harudes kuljused kõlisesid.

Või ta tuli, ehitud kui kuningask laevamudelil: purpurmantlis, piibernahkse voodri ja lohiseva hännaga, keed kaelas.

Kuid siisk ilmusk ta äkki kui tõusnud surnu, kolletanud linarüüs, must rist rinna kohal ja pääkott otsaesisele tõmmatud.

Kuid ometi oli ta riiete kandmises korratu. Ta käristas riided lõhki, rebis nad tunni pärast seljast ja unustask pörandale.

Ta leidis muid asju, mis teda huvitasid.

Kõigepäält ta sõi. Ta avas köögikapid ja võttis esile söögikirstudest, mis kätte sai. Ta krõbistas karaskid ja biskviite. Mis üle jäi, pillas ta põrandale. Ja neist toitmis end õnnetu Popi pimedatel öödel tasakesi seinääril liikudes.

Pääsjalikult sõi Huhuu aga aiavilja. Siis topis ta põse täis lehttubakat ja muid vürtse. Need meeldisid talle. Tema suu hakkas vett jooksuma, ja ta sülitas kui meremees.

Tema päev kulus mängudes. Ta kogus purpurist vaibale heledaid pallikesi, kunstasju, lauariistu ja helmi. Neid võis ta tundide kaupa pihus veeretada kui laps nipkikive.

Ta istus vahel ka laua taha tööle. Kuid tal ei olnud endise Isanda püsivust. Ta lõi katki prilli klaasid, murdis jala päält gloobuse ning rebis raamatud lõhki.

Ta istus põrandal ja rullis pergamendi lahti, kuid selle asemel, et silmadega uurida, katsus ta seda hambaga. Ja ta viskas rulli kõlbmatuna eemale.

Siis kangutas ta lahti suure seinakella. Ta murdis ära tunninäitajad ja rebis masinavärgi välja. Käsi silmi ees hoides uuris ta pisukesi rattaid ning kistavarsi.

Ta lõhkus ja hävitas. Ta rikkus pildid, aknad ja peeglid. Ta kiskus seintelt alla ja laekatest välja, mis aga suutis, kuid ei pannud enam midagi tagasi.

Ta tuletas kõigiti meelde Isandat, ja ometi oli ta midagi hoopis muud. Ta oleks võinud olla hää ja tark, kuid ei tahtnud seda. Sest ta oli juba kord tige ning halb.

Kuid kõige hirmsam oli ta õhtupoolikutel, kui mängust väsis. Siis hakkas ta Popit piinama, ja tema tigidusel ei olnud piiri.

Ta kihutas teda tuba mööda taga, pildus köögi-riistadega ning torkis ta mööbli alt raudoradega välja.

Ta lõi talle kepiga päha, kallas vedelikka kaela ja pistis ta kõrvad täis aukusid. Popi ainult vingus ta käes hirmust ning valust.

Ta katsus vahel küll vastu panna. Ta klähvis kirstu all vihaseks haukuda ja lõi hambad larinal orasse, millega Huhuu teda torkis. Kuid kõik oli asjata.

Tema ainus päästepaik oli astjakirstu alune. Kuid see oli liig madal, nii et tema jalad sääl all veelgi kõveramaks kasvasid. Et ta tihti liig ruttu sinna pidi põgenema, siis kulusid karvad ta kuklast ja seljast, ning tema nahk oli kobras.

Ta sai viletsalt süüa ja kannatas päevade kaupa hirmsat janu. Tema magamine oli rahunud ning täis hirmu, kuna uni tõelikkust täiendas.

Ja tema aju pimenes. Tema mälu jäi väga nõrgaks, ja ta ei suutnud enam vahet teha mineviku ja oleviku, tõe ning viirastuse vahel.

Ta kaotas sideme endisega. Tal oli veel hämar mälestus mineviku õnnelikust elust, Hääst Isandast ja kaugest Kuldsest Ajast. Kuid see oli viirastuslik, oli niisama kui uni ning pildid.

Millal oli ta näinud Hääd Isandat? Sellest oli ääretu aeg, kui ta läks. Oli see täna, eila, kuude või aastate eest?

Ta unustas ikka enam ja enam Hääd Isanda hääle ja näo. See muutus uduseks ning kadus kui kauguses.

Üksi unes nägi ta teda veel selgemalt. Ta nägi tema lumivalgeid juukseid ja pehmet naeratust.

Ta ärkas, ja talle näis, nagu oleks teda Hää Isand hüüdnud.

Kuid kui ta täiesti virgus, siis nägi ta ainult tõelikkust: Kurja Isandat ja rüüstatud tuba.

Ta ootas vahel veel kedagi tulevat. Ta ei teadnud, kas Isandat või keda. Ta kuulis mõnikord koguni hääli üle müüri ja puukottade klobinat tänaval. Kuid keegi ei tulnud.

Ja ta leppis uue Isandaga. Ta oli harjunud kedagi kartma ja austama. Ta oli vana, haige ning ogar. Temale sai sellestki Isandast.

Ta teadis küll, et see oli õieti Huhuu. Kui ta seda enam muust ei oleks tunnud, siis vähemalt lõhnast.

Kuid ta kaotas usu lõhnadesse, nagu oli kaotanud selle muusse. Tema haistemeel läks sandiks, ja ta eksis lõhnades. Kõik oli petlik maailmas, isegi lõhnad!

Ta vahetas ära mõlemad Isandad. Õieti sulasid nende olemused ühte. Need olid ainult sama isiku kaks poolt.

Ja nagu ta oli imetlenud kord endise Isanda tarkust, hädust ja ilu, nii imetles ta nüüd uue Isanda kurjust, tujukust ning inetust.

Peaaegu kõik tegi uus Isand vastuoksaks, võrreldes endisega, kuid ometi peitus selleski salatud tarkus ning saavutamatu osavus.

Kui endine Isand ukse kaudu oli käinud, siis tegi seda nüüdne Isand akna kaudu. Ta hüppas lauale, lükkas akna lahti ja kadus. Popi jäi imetledes kesk tuba ootama.

Ta võis vahel tundide kaupa õues olla. Mis ta tegi, seda ei teadnud Popi. Kuid talle näis see nii-

sama saladuslik ja tähtis olevat kui endise Isanda äraolu kodust.

Huhuu tassis vahel riideid, raamatuid ja patju õue. Asemele tõi ta õuest halge, tühje ankruid ja teliskive.

Ta täitis kirstud õlgedega ning ammutas aknast kapaga vett sisse.

Tal näis olevat teistsugune arusaamine asjade väärtusest. Ja ta muutis tubade lõhnad põhjalikult.

Ta jäi vahel kauaks ära, ja toas oli hääletu. Siis hakkas Popil tema järele igav. Ta oli rahunud, ta jooksis ühest toast teise ja nuutsus kui endise Isanda järele.

Ta oleks tahtnud, et ta oleks tulnud ja teda kas või löönud, kui ta aga ainult ei oleks pidanud ükski olema.

Mis aga kõige imelikum, — ka uus Isand näis Popi eest hoolitsevat. Ta tegi seda küll omal kalgil ja tujukal kombel, kuid Popi oskas seda ometi hinnata.

Ta tõi nimelt kord liha.

Ta oli kaua ära, ja kui tagasi tuli, oli tal võõras turukorv kaasas. Selles oli aiavilja ja leiva all päntsak verist liha.

Huhuu kummutas korvi põrandale, ehmus verest ja läks eemale. Popi aga haaras liha, puged kirstu alla ja näsis seda mitu päeva.

Kuid sellest päevast pääle tõusis Huhuu väärtus Popi silmis, ja ta mõistis, et see oli tõesti Isand.

Pea pärast seda ronis Isand veel kord üle müüri. Kuid ta tuli varsti tagasi, ja tänava-koerte käre haukumine saatis teda.

Tema kuub oli narmastes, nahk lõhki, ja tema käpad jätsid veriseid jälgi, kuhu nad puutusid.

Ta ronis kõige üksildamasse nurka. Sääli ravitses ta kaeblikult urisedes omi haavu, ja oli kaua haige.

Siis tundis Popi, kui lähedal ta temale õieti oli. Ta lähenes talle õõseti ja hommikuti nagu endisele Isandalegi, et oma haletsust ja kaastunnet avaldada.

Isanda sinihallid karvatud silmalaod olid kinni, kuid ta hingas nii tasakesi, et tema uni näis põgus ja erk. Tema näol oli sügav tõsidus ja ta lohus põsed olid ime-kurvad.

Ja Popil tuli temast hale. Ta muretses nagu vana teener oma jälle lapseks saanud herra eest kui vanad ja vaevased olid nad mõlemad! Kui üksikud ja mahajäetud!

Nende elu muutus veelgi kurvemaks. Päevad olid lühikesed ja päikesekehvad. Hommikust õhtuni sadas külma vihma.

Popi värises matratsil. Huhuu oli enese vaipadesse mässinud, oli kohmetu ja kange mängima, istus lõdisedes ning tuimalt enese ette vahtides.

Ühel päeval leidis ta kõõgist väikese ankru ja veeretas tuppa.

Ta pani kõrva veereva ankru vastu ja kuulatas, — sees sulises. Ta nuusutas tapiauku, — oli ime-raske, magus ja uimastav lõhn. Siis kangutas ta tapi eest.

Sellest päevast pääle hakkas ta jooma.

Tal ei olnud enam muud muret ega muud rõõmu, kui aga pää täis saada.

Ta ärkas hommikuti, pää pohmelusest raske, karvad kõhnal näol püsti ja silmad punased. Siis tõstis ta ankru suu juurde ja võttis tihedate sõõmudega, kuni tuju hääks muutus.

Varsti hakkas ta tantsima ja tralli lööma. Ta kargles ja kepsutas kuni väsis. Siis istus ta jälle

põrandale, tõstis ankru ja jõi, nii et punane viin kaheš joas põski mööda jooksis.

Ja joobnuna jäi ta magama, ankur süles, käed ankru ümber ning nägu naerul.

Nii meeldis ta Popile. Ta tuletas sarnasena meelde kedagi teist, kes ka õhtuti tule juures oli istunud, kannu tõstnud, muhelenud ja enesega rääkinud.

Nüüd ei kartnud Popi enam Huhuid. Nad magasid ühes ja soendasid üksteist. Purjus Huhuu otsis Popi pääd ja Popi lakkus tema käsi.

Nad joobusid mõlemad, Huhuu joomisest ja Popi pääsjalikult viina lõhnast, mis kogu maja täitis. Ja nad ei mäletanud enam midagi.

Kui üks ankur tühi oli, otsis Huhuu teise. Nüüd oli tal selleks iseäralik anne. Ta aimas lõhna järele, mis tuju tõstis. Ta avas pudelid ja tõmbas tapid eest — ning jõi.

Ühel päeval hakkas lund sadama, laia kui villa. Kahvatu kuma langes lakke, ja värvid muutusid. Läbi katkise akna hõõgus lume jahedus ja vaikne tuulehingus kandis räitsakuid rüüstatud mööblile.

Kaks vana joodikut tõstsid pääd, — kõik oli nii valge!

Kuid kõigepäält: viin oli otsas. Vaevalt oli Huhuu pärast uinakut saanud alata, kui ju lõpp tuli. Ja ta tuigerdas kööki uut otsima.

Ta otsis kaua, kuid ei leidnud enam midagi. Ta pildus vana koli ümber ja pööris kõik pahurpidi. Siis leidis ta viimaks mürgiselt lõhnavate kruuside ja kannude hulgast, kuhu endine Isand omi keediseid oli valanud, ühe nõu.

See oli nelinurgeline karrast kast, igast servast kinni joodetud. Kuid Huhuu arvates pidi siin viin

olema. Ta arvas isegi selle lõhna tundvat. Ja ta tuli kastiga tuppa tagasi.

Sel päeval oli Huhuu seljas punane vateeritud vammus. Popi istus ta ees, koon üleval ja pikk händ vastu põrandat.

Huhuu katsus kasti avada. Ta urgitses küünega ja katsus hambaga. Siis tõstis ta kasti üles ja viskas vastu põrandat.

Kuuldus hirmus plahvatus ja leek tõusis kuni laeni. Huhuu lendas vastu üht ja Popi vastu teist seina. Ning maja vajus mürinal pooleks.

1914

Kuldne rôngas

1.

Jürgens astus surnuaia väravast välja. Ta peatas värava ees, nagu kaheldes, kuhu minna.

Õhtune tänav oli tühi. Kedagi ei liikunud. Kõik oli hääletu. Ainult vaevalt kuuldus peene vihma kahin kidura puiestee lehtis. Oli läinud hämaraks.

Värava ees istus kaks santi: ühel pool pime naine, suurrätt sitronkollase näo ümber ning silmi asemel sügavad lohud. Ja teisel pool täiesti jalutu vanamees mollitaolises madalas kastis, millel pisukesed puurattad all.

Vanamehe maaniulatavate käte otsas olid nahk-pandlaga puusõõrid, mille abil ta end maad mööda pidi lükkama.

Jürgens pistis käe tasku, nagu oleks tal nõu olnud santidele midagi anda. Kuid ta leidis taskust sõrmikud ja hakkas neid kätte tõmbama. Kindad olid niisked. Ta lähendas ühel ajal mõlemad käed näole: kinnastes tundus karboli lõhna.

Jgal pool tundus see. Apteek oli ta läbi mürgitanud. Kui tal oleks olnud hing, seegi oleks rohu-ladu järele lõhnanud.

Suure vaevaga sai ta kõhnad sõrmed kinnastesse. Siis tõstis ta palitu kaeluse üles ja hakkas minema.

Maa oli märg ja pehme. Vihma näis tihedamalt sihisevat kui enne.

Kahel pool puisteed olid ühe- ja kahekordsed majad. Oli juba õieti hämar, kuid üheski aknas polnud veel tuld.

Siin-säääl tuli mõni surnukirstu- või hauakivi-äri. Akendel valendasid pisukesed lastekirstud, mõni hõbetups, traadist pärg või ingel palmioksaga.

Kaupluste ukсед olid veel lahti, kuid neis oli pime ja ei näinud ühtki inimest.

Tänaval käänakul vaatas Jürgens taha: mõlemad sandid istusid liikumata kesk vihma. Vanamees oli veel enam kätele vajunud. Ta oli kui istuv koer.

Kõnniteed olid suurte ümarate kividega sillutatud, ja Jürgens komistas pea igal sammul. See ainult tõstis ta pahurat tuju.

Temale tundus, nagu oleks talle ülekohut tehtud, teda täiesti muidu siia viletsasse soppi meelitades, kus tal enam midagi päälle polnud hakata.

Muidugi, ema surm oli tedagi põrutanud. Ta oli küll kahekümne aasta eest kodust läinud, ja seitsme viimase aasta jooksul polnud ta ema enam näinud. Vähe oli tal mahti olnud tema päälle mõeldagi. Kuid ometi oli see tema ema.

Nüüd oli seegi mööda. Nagu musta joone tõmbas surm üle mineviku.

Liig hilja sai ta teate haiguse üle. Ta leidis eest õe lühikese kirja, tühja maja ja ema haua. Ta saatis õele postkaardi, ostis ema hauale pärja ning kavatses nii kauaks siia jääda, kuni maja müüdüd või vähemalt hästi üüritud.

See mõte sai tema tundmused jälle tasakaalu. Surm, see oli paratamatus, kuid ometi tegi see tema

rahatuks. Ta ei olnud harjunud niisuguste mõtetega ega tahtnudki harjuda. Elu oli ometi midagi hoopis muud.

Ta käänas tänavale, mis alla linna viis. Väikene must mees ristles ühelt kõnniteelt teisele ja süütas pika kepiga gaasilaternaid. Kaugelt kostis vankri põrin. Ja see põrin äratas lõpulikult Jürgensi.

Ta meelega tuli tema enese ning õe saatus: Üks kakskümmend aastat hommikust õhtuni apteegi leti taga või rohuladu läkastavas õhus, ja teine niisama kakskümmend aastat sisemaa linnakeses joodiku mehe kõrval ühtsoodu kasvava lastekarja keskel, — niisugune oli nende elu.

Aastas kord või paar olid nad emale ja üksteisele kirjutanud. Tema teatas, et talle palka oli lisatud; õde, et tal jälle laps oli; ja ema, et kõik oli endist viisi.

Võib olla, oli neilgi kord teised lootused elu kohta olnud. Kuid elu ei olnud hoolinud neist lootusist. Ja Jürgens oli lõpulikult nõus eluga.

Oh ei, elu ei olnud miski mänguasi. Ka tema oli rumalalt alganud. Oli tulnud suurlinna kui provintsiaal kunagi, oli rõõmustanud ilusa ülikonna üle, oli hullanud naistega.

Kuid, tänu taevale, see oli varsti mööda läinud. Tal ei olnud üleüldse kirgi, vähemalt pahe kohta.

Naised, — need nõudsid raha, tervist ja aega. Temal ei olnud midagi liiga.

Ta märkas varsti raha ja aja väärtust. Ja tema kollakas tiisikeri nägu ei rääkinud igatahes naisteküti tervisest.

Siis mõistis ta, mis tema rahule tarvis läks. Inimesel on kohustused ja kohustused toovad raha. Kõik, mis üle selle, on tuuletallus.

Ta mattus rohukaupluse tolmusse.

Iga kuu lõpul läks ta kord öhtul ühes teise selliga õllepoodi, tellis ühe pudeli ja kõneles asjust, mida kumbki tundis. Ning kord aastas sõitis ta patroni perekonnaga pühapäeva õhtupoolikuks saartele.

Nad istusid siis restorani laua ümber, sõid võileibu ja rüüpasid õlut. Patron armastas rääkida omist õpiaastaist. Tema naine tukkus kevadpäikese paistel.

Jürgens vaatles siis patroni tütar. See oli kõhn ja kalkide näojoontega. Ta oli juba üle kolmekümne ning ilutu. Kuid Jürgensile oli see ükskõik.

Tema ise ei olnud sellepoolest mitte parem. Ta nägu oli kollane, lühikeseks aetud juuksed meelekohal hallid ja käed luukõhnad. Kuid ta lootis, et see patroni tütrele niisama oli ükskõik.

Sest mitte tundmustest ei olnud nende vahel kõnet. Ainult korraldada tahtsid nad oma elu, — see oli kõik, — iga päev ikka enam ja enam korraldada. Selles ongi inimese eesmärk.

Nüüd arvas Jürgens ühe sammu elu korraldusele jälle lähemal olevat.

Ta teadis: Amalia Karlovna ootas teda ja unistas ehk omi kuivi, kuid ometi nii häbelikka unistusi kitsas neitsikambris papagoi puuri ja kõhna fortepiano vahel. Niisama teadis ta: äiapapa ootas teda arveraamatute, kümmelikaرافي ning sõbralikkude nõuannetega.

Saatus oli tema eest hoolitsenud. Ta ei olnud tänamatu.

Ta astus üle puise silla. Üleval ja all pool jõe rannal vilkusid mõned üksikud tulukesed. Teispool käsipuid mustas jõe voog. Eemalt aga kuuldus jonnakalt vankripõrin.

Selles põrinas tundis ta jälle oma kodulinna.

Jah, kõik oli siin endist viisi: seesama jõgi, needsamad tänavad ja kivimüürid aedade ümber ning pimedas mustavad puie ladvad üle müüride. Kõik oli endist viisi!

Laternad õhkusid saos nagu ähmased valguse kerad. Kaupluste akendes kumas tuli. Vesi tilkus kõhnu silte mööda. Mõni üksik käija ruttas riietesse mässitult temast mööda. Kuid miski ei seganud suurt elutust.

Nii olid nad siin kodus, mõtles Jürgens, üks maailmast maha jäänud, õnnetu ja mannetu rahvas. Raha, ainust tõelist väärtust maailmas, seda ei osatud siin luua.

Mis olid väärt kõik nende aated ja unistused ilma selleta! Mis oli kasu ühest või teisest rahvusest, kui rahvas on ometi rumal, räpane ja vaene!

Oh ei, teda ei võidud sarnase lapsemänguga petta. Adolf Ivanovitsch Jürgens teadis, mis tegi. Ta oli küllalt tark, et sellest kaugemale näha.

Mis oli tal tegemist rahvustega! Venelasega oli ta venelane, juudiga juut, kodus aga rääkis Saksa keelt. Sest patron oli sakslane.

Kui ta midagi tundis, siis oli see haledus, et temagi siin oli sündinud. See oli talle elu algel nii palju takistusi teinud. See oli nagu tõbi, mis aastaid võttis, enne kui lahkus.

Kuid nüüd oli viimnegi side langenud. Nüüd tahtis ta omad asjad siin lõpetada, nii et neid mäletadagi enam ei tarvitse.

Mujal oli tema tee ja mitte neil mudasil tänavail pehkivate plankide ääri, mille lõpus petroleumi lamp kurvalt tuikas.

Ta peatas kitsas põiktänavas ja astus läbi mustava jalgvärava õue. Vihma kahises ühtsoodu. Ta läks hääletult üle rohtukasvanud kivide.

Õue lõpus mustas madal puumaja. Üheski aknas ei näinud tulekuma.

Maja otsas viirastas raagus puu. Pesunööril valendasid pimedas mõned palakad.

Siin oli Jürgens lapsepõlves mänginud: All õitsesid peenrad. Üleval laotusid lopsakad oksad. Kirju lind laulis lehe all.

Nüüd oli aed ammu murtud, peenrad tallatud, puud raiutud. Vana õunapuu üksi veel laotas omi pehkinud õlgu. Kollane rohi ta ümber tõusis kui räsitud harjas.

Jürgens seisis silmapilgu maja ees. Kuid siis kehtas ta pahaselt õlgu.

Ei olnud tema süda kinni neis kändudes ja kivides. Ka see puruhunik oli ainult abinõu elu korraldamisel, mitte rohken.

Ta astus lahtisest uksest sisse, ja jõudis suurde, madalasse kööki. Tumedalt kostsid ta sammud teliskivi põrandal. Käsikaudu kobades katsus ta edasi minna.

Korraga kuulis ta pimedas peaaegu oma kõrva juures õudset pominat, ja keegi taotas ta käsi külmade sõrmedega.

Jürgens tarretas silmapilgu ehmatuses, ja juuksed liikusid ta pääs. Kuid siis mõistis ta: see oli vana teenija Malle, kes ju tema sündimisel majas oli olnud. Nüüd katsus ta teda oma hambatu mõmina ja luiste kätega lohutada.

Vastikusest vabisedes astus Jürgens teise tuppa.

Ta süütas küünla ja heitis märjad päälisriided. Tuba oli kütmatu, nii et hingeauru nägi. Ta tõstis küünla üles. Kõik oli koristamatu ja pehkinud.

Oli näha, vana Malle ei suutnud enam midagi teha. Nagu ritsikas truubis, nii elas ta veel tühja maja köögis!

Jürgens käis pahaselt paar korda risti üle põranda.

Ta vaatles seinu, mida pleekinud tapeedid katsid; mööblid, mida koi oli puurinud; ta heitis pilgu mustavasse söögituppa, kus ainult ümarik laud kui kilp valendas. Kõik see äratas temas võikaid tundmusi.

Siis võttis ta riided seljast.

Ta heitis voodi ja pigistas silmad kinni. Ta sile pää lamas raskelt kui keegel padjas, kõhnad luised käed olid valgel linal välja sirutatud. Küünal põles vabinata.

Siis tundis Jürgens äkki voodipesu niiskust.

Ta avas silmad, tõusis istuli ja võttis kuue taskust märkuste raamatu. Ta tuletas meelde päiseid väljaminekuid ja arvas kokku. Tema huuled liikusid, vahete-vahel kirjutas ta küünarpääle toetades mõne numbri.

Siis laskis ta käe raamatuga alla ja jäi mõttesse.

Ta oli liig väsinud ja oleks pidanud õieti magama. Äkiline teade, sõit, siinsed hooled, — kõik see oli teda väsitatud. Kolmel ööl ei olnud ta maganud. Ta tundis liigetes väsimuse palavikku. Ah, kui raske, kui raske oli ta pääl!

Ta avas jälle silmad.

Ta ei oleks pidanud õieti siia sõitmagi, mõtles ta. Elu nõudis temalt sel silmapilgul nii kui nii palju. Liiategi tuli ta liig hilja ega võinud enam midagi parata.

Ta jäi vahel silmapilguks tukkuma, kuid võpatas kohe üles. Ta suutis koguni unesidki näha, kuid nii ebamääraseid, et ärgates midagi ei mäletanud.

Mõni asi tuli nii äkki meelde, et ta otse ehmatas. Kuid siis rahustus ta jälle: ta oli selle õiendanud.

Ta hakkas uuesti maja väärtust arvama, ja tema palavik kasvas. Palju ei maksnud see puruhunik, rohkem juba krunt. Ja ta tegi kavatsusi selle hinna kohta.

Siis tuli tal äkki meelde, et ta kõiki tube veel polnud näinudki. Jah, siin oli söögisaal, elutuba ja köök. Kuid ta mäletas ju nii selgesti, et veel väikene tuba oli, mille kaks kitsast akent ja pisukene uks viis aeda. Selles toas olid nad lapsena elanud.

Ta tõusis voodis istuli ja vaatas vastupoolist seina. Sääl oli uks olnud, ta mäletas seda. Kuid nüüd oli sein sile ja tapeediga kaetud.

Ta hüppas kähku üles, haaras küünlajala ja jooksis seina juurde. Ta mõttis põrandat sammudega ja katsus seina kätega ning mõistis: uks oli tapeetidega üle kleebitud.

Nüüd tuli tal aastate tagant kui läbi une meelde: ema oli kirjutanud, kui raske oli läbi saada; ta olla nende lastetoa muust korterist eraldanud, et seda üürida; kuid keegi ei hoolivat sellest niiskuse pärast.

Veel, täna tahtis ta seda tuba näha, — imelik palavik valdas Jürgensi, — otse praegu!

Ta rabeles nõutult siia-sinna, siis tuli Malle ta meelde. Ta astus köögi uksele ja nõudis võtit.

Mõni aeg kuuldus säält arusaamatu mõmin. Siis pistis pimedast vabisev käsi esile. Kui Jürgens võtme võttis, püüdis jääkülmi käsi jälle ta kätt paitada. Siis jäi ta tühja õhku rippuma.

Võti oli suur ja roostene.

Sõrmil kobades leidis Jürgens luku ja pistis võtme robinal läbi tapeedi. Lukk krigises, tapeet kärises pikkadena lintidena lõhki ning uks avanes.

2.

Imelikul kombel nägi Jürgens kohe tuppa astudes, et see oli valgustatud: hele päike paistis aknast ja avatud uksest. Ta pani küünla tagakätt teise toa lauale ja vaatas ümber.

Tuba oli pikk ja kitsas. Seinu peitsid pleekinud tapeedid. Akendelt rippusid alla vanad tüllid. Valgete pisukeste lapsevoodite kohal oli mõni pilt murenud raamis.

Kuid silmipimestav päikese helendus, mis läbi õunapuu oksade ja tülli silmade kui sõelast tungis, muutis kõik nooreks ning sätendavaks.

Õde Anna istus lävel, jalad aeda, nukk süles. Tema heledad juuksed olid kahte õhukesse palmikusse seotud ja nende otsa punased paelakesed sõlmitud.

Nad vaatasid hääletult nukku, mis tütarlapse rüpes lamas. Selle sinised silmad olid pärani ja roosad käed laiali.

Siis läksid nad aeda.

Õunapuu oli üleni õites. Sõstrapõõsad olid must-lopsakad. Kohedad peenrad aurasid hommiku-päikese all. Siia-sinna sadas õunapuu õisi kui lund.

Nad istusid puu alla ja hakkasid mängima:

Nukk oli just praegu ärganud. Ta pesi palge, kammis juuksed ja võttis võõraid vastu. Esiti tuli sipelgas, siis lepatriinu, viimaks tigu.

Nukk istus võilille-sohval, jõi hommiku-kohvi õunapuudõilme-tassist ja ajas võõrastega juttu.

Siis läksid külalised koju: esiti jooksis sipelgas, siis lendas lepatriinu, viimaks roomas tigu, sarved püsti kui pisukesed rusikad.

Nad väsisid mängust ja istusid hääletult.

Mõni lind vaevalt vidistas lehe varjus. Muld lõhnas. Oli nii liikumatu, et isegi päikese kiired paistsid lehe vahelt, — nagu hõbedane ämblik kodus kuldniite.

Siis äkki kuulsid nad imelikku häält: tänavat mööda lähenes hele kõlin, nagu oleks rändav mängumees pilli löönud.

Nad kuulsid seda peaaegu ühel ajal, tõtsid pääd üles ja kuulatasid. Hääl lähenes, vahel vaikis ta silmapilguks, kuid siis kostis jälle õrn tilin, lähemal ja selgemalt.

Ühel ajal hüppasid nad üles ja jooksid värava juurde, kuid kõlin oli neist juba mööda läinud. Nad jooksid tänavale, kuid nägid veel, kuis miski hele päikese paistel välgatas: suur kuldne ratas, mis hüppedes üle kivide läks. Siis kadus ta aia nurga taha.

Sõnalausumata hakkasid lapsed ta järel jooksmas.

Nad jooksid mööda vaikseid puiesteid suurte aedade vahel. Lõppesid rohtunud tänavad, algasid põllud, — lapsed aga jooksid.

Nad hoidsid üksteise käest kinni. Anna oli unustanud nuku oma kätte, selle juuksed hargusid lahti, nagu peotäis linu lehvisid nad tema järel.

Nad ruttasid kuldse rõnga hääle järele. Vahel kaotasid nad selle kõrvust, siis peatasid nad silmapilgu ja kuulatasid lõõtsutades.

See kostis vahel kui moosekandi triangli hääl, mida see õuest õue käies teraskepiga tilistab, — ja nad ootasid, kus peatab ta ning laseb leierkasti serval punast ahvi tantsida.

Vahel jälle näis see nii, nagu oleks keegi sõitnud kaugel kuljustega, — ja nad ootasid, mil vankritäis laulvaid mehi nende kohale jõuab — kuljuste, lehivate rätikute ning pilliga.

Mõnikord arvasid nad koguni õhetava palgega poisikest nägevat, kes hõbedase kepiga seda kuld-rõngast ajas. Tema lehvivail juuksil oli kullatud kübar ja jalgade küljes pisukesed tiivad, nii et ta nagu lennates läks.

Tee tegi käänakuid, tõusis mäkke ja laskus orgu. Nurmed rohetasid. Siin-sääl sinas noor kaasik. Lumi-valge pilv jooksis ühes nendega üle lillalise luha.

Siis jõudsid nad maanteel suurde rahvaparve. Tolm tõusis jalgade tüminast. Päike lõõmas punasena. Kõik kihutasid ühes nendega kuldse rõnga järele.

Nad püüdsid rahvamurrus üksteisest kinni hoida. Kuid lõõtsutavad inimesed tungisid nende vahele, higised käed viskasid nad lahku. Nad ei näinud enam üksteist, kuid jooksid vahetpidamata.

Mida kauem jooksis keegi, seda vihasemalt pingutas igaüks jõudu. Nende visadus hakkas ühest teise, nad rususid pääle, kukkusid kummuli, ja tugevamad jooksid tahavaatamata edasi.

Tolmupilvis viirastas poisikesele rõnga välge ja läbi jalgade müdina selle kõlin. Talle näis, nagu oleks ta elu selle kaugel heliseva rõngaga ühes veerenud.

Ta erines mõnikord muist, lõikas risti üle niidu nurga, ronis äkilisi kallakuid mööda üles. Siis eksis

ta metsa, kõik oli vait, kõlinat ei kuulnud, päike paistis läbi latvade.

Kuid siis kihutas ta jälle edasi.

Ta tallas üle lillepuhmaste, kuid tal polnud aega neid noppida. Ta hüppas janusena üle allikate, kuid tal polnud mahti juua.

Siin-sääl viirastas ta lähedal kuldne rõngas. Ta kahmas seda põõsaist, kuid haavas käed. Ta kuulis selle tilinat raiesmaa kannustikus, kuid ei näinud teda. Metsameeste tuleasemil nägi ta tuhas selle jälgi, kuid ei tabanud.

Ta jättis jälle metsapimedikud, leidis teid ja inimesi. Tee tolmas kõrgel rannal. All sinas järv. Kolmenurgelised purjed valendasid päikese paistel. Tema aga jooksis.

Vahel tuli tal veel nagu läbi une meelega kodu, ema ja õde. Talle näis, nagu oleks ta ääretu kaua teel olnud. Kui uneks näis muutuvat elu silmapilguks.

Kuid siis äratas teda jälle kuldse ratta kõlin. See näis talle lähenevat, ootavat teda esimese teekäänaku taga. See näis niisama väsivat ja puhkavat teeäärsel kivil nagu temagi. Ainult viimne pingutus, ja ta saavutab selle.

Tema jalad olid haavus, kuid ta ei hoolinud sellest. Ta oli nõrkemiseni väsinud, kuid jooksis!

Päev kulus alla. Ta oli teinud hiigla-linge. Nurmed läksid sinisteks. Ta pööris jälle linna poole. Selle aknad põlesid.

Ta kuulis veel vaevalt rõnga helinat kui läbi udu. Tema ümber ei olnud enam kedagi. Ta lonkis pool-jookstes kõrgete puude all. Tänav oli täis nagu sinist udu. Kuski lõi kell. Ta tundis suurt väsimust, otsekui oleks juba palju aastaid jooksnud.

Siis äkki tundis ta jälle tuttavalt tänaval olevat. Jah, siin oli tema vanemate maja.

Ta jõudis väravate kohale ja kuulatas: kuski kaugel tilises veel rõngas, kuid see tilin jäi ikka nõrgemaks ja nõrgemaks, kostis otsekui ta pää kohal üleval, värises ja kustus siis nagu õhku sulades.

Ta astus aeda.

Läbi teispool tänavat kasvava kõrge puurühma heitis madal päike laia valguse laine. Kogu aed oli täis seda kollast kuma.

Ta peatas kesk aeda ja vaatas enese ümber.

Talle näis, nagu oleks siin päeva jooksul midagi muutunud:

Rohi oli pikaks kasvanud, maha pannud ja mädanes paiguti. Puud, mis hommikul õites, olid nüüd õunu täis, need langesid aegajalt iseenesest, põrusid lõhki ja mädanesid lopsakas rohus. Kogu aeda täitis pehkinud puu ning kopitanud rohu lõhn.

Kõik oli nii imelik!

Toa uks oli endiselt pärani. Ta astus sisse. Tuba oli tühi. Kuid läbi eesriide pitside voolas siiagi kurb valguse laine. Kõik oli kollane, liig kollane!

Ja selles kollases valguses tundus kõiges midagi kurba ja mahajäetut. Lihtne mööbel oli iganud, näo- pildid seintel vanemaks läinud, otsekui elavad inimesed.

Ta peatas toas mõne silmapilgu. Kõik oli vait. Kõik oli nii õudne! Ja hirmunult paiskas ta teise toa ukse lahti ning hüppas sisse.

3.

Tuba oli pilkane pime. Tundus jääne külmus nagu hauas.

Jürgens jäi põrutatult seisma. Siis tuli ta meele: ta oli ju küünla lauale jätnud. Käsikaudu kobades leidis ta küünlajala, kuid küünal oli alla põlenud ja rasv ammugi angunud.

Ta hüüdis Malle järele, kuid keegi ei vastanud. Ta hüüdis teine kord, kolmas kord, kuid kõik oli vait.

Pahaselt pomisedes hakkas ta siis köögi poole komberdama. Paar korda riivas ta nagu ämbliku võrku, huupi kätega õhku vehkides katsus ta seda kõrvale heita.

Ta jõudis kööki, kuid ka siin oli külm nagu ei oleks kaua aega enam lõukasse tuld süüdatud. Tundus jahtunud ahju savilõhna. Vaevalt õhkus pimedas madala akna kitsas nelinurk.

Jürgens kuulatas. Kõik oli vait.

Käsikaudu kobades lähenes ta voodile. Tema põlved põrkasid vastu lavitsat, ta sirutas käed välja ja kobas hunikusse heidetud räbalaid.

Tema sõrmed puutusid inimese kaela, kuid see oli jääkülm. Ta tõstis riided üles ja pani pihu eide rinnale, kuid see ei liikunud.

Eit oli surnud. Tundus juba märgatavalt korjuse lõhna.

Illa et enam oleks peatanud või miski üle järele mõelnud, tuikus Jürgens tagasi oma tупpa.

Ainult miski hämar mõtte vari liikus ta pääs: alles mõne silmapilgu eest olin ma ju siin toas, eit andis mulle võtme, astusin silmapilguks välja, — ja nüüd tagasi tulles on küünal lõpuni põlenud ning eit ammugi surnud —.

Kuid ta ei mõtelnud seda mõtet lõpuni, vaid istus voodi servale.

Ja jälle liikus miski mõtte kuma ta ajudes: kus käisin ma hiljuti, — õunapuud olid õites, õde mängis, — kuldne rõngas tilises, maantee tolmas, päike leegitses, — õunad langesid puist ja lõhkesid, tuba oli täis kollast kuma, — kus käisin ma hiljuti —?

Kuid enne kui sedagi mõtet lõpuni oleks mõistnud, langes ta kummuli voodi, pool-riides nagu oli. Une hall loor vajus üle ta päa.

Kuid tema unigi oli nagu miski viirastus, mis ta kohal hääletult huljus ja aegajalt pelgus. Ähmast pimedust lõikasid hallid kiired, veeresid kaharad kerad, langesid kuulmatult kahused sulgpadjad. Ta mässis enese unne kui palakasse.

Kuid läbi selle unede loori valdas ta ääretu kurbus. Tema süda oli lõhkemas põhjatust valust. Ta peitis silmad kättesse, ja pisarad valgusid ta sõrmi vahelt.

Kidur päev koitis madalas aknas. See oli pea-aegu niisama pime kui öö.

Pehkinud mööbel viirastas läbi hämara. Kõigil pool oli riideid, oli seljast kistud ülikondi, lahti rullitud kangaid, volti paisatud vaipu, — riided magasid kui kerra tõmbunud õudsed olevused vahariidesel põrandal.

Jürgens istus riidehunikul, päa käte najal.

Kõik kohad olid täis varje. Neid tuli ühtsoodu üle õue. Varjud liigutasid päid, tõmbasid kätega. Varje tuli alla kui redelit mööda taevast.

Jürgens kuulis nende kutset. Ta pani selga palitu, tõmbas kaabu silmle ja läks välja.

Oli jälle õhtu. Vihma sadas.

Ta uitis siia-sinna mööda tänavaid. Ta eksis kaua kesk puid ja maju, tulesid ning varje. Linn näis olevat tundmatu. Vahest unes oli ta kord näinud

neid tänavaid ja aedu. Siis leidis ta enese jälle õues laastatud õunapuu all.

Ta seisis kaua mõttes.

Ta oli kõik unustanud. Oli unustanud suurlinna ja ootava mõrvoja. Oli unustanud, miks ta siia oli tulnud. Oli unustanud, et ta siit ära pidi minema.

Midagi muud püüdis ta meele tuletada. Midagi, mis praegu teda veel oli ümbritsenud, mis oli kui lõhn, mis oli kui paljas hääl —. Nagu unenäos taotles ta teise unenäo uduseid ning kaugeid jooni.

Ei olnud enam vahet öö ega päeva vahel. Valgustus püsis ühesugusena, varjud ei muutunud, vihm vihises läbi hämara, — ka seda ilma oli ta ainult unes näinud.

Kõik oli veel ainult unes. Midagi ei olnud enam tõelikkuses. Tõelikkus oli ammu üle elatud.

Elu võttis õudse, viirastusliku kaju.

Vahel hommikuti eksis Jürgens turgu. Ta uitis ilma midagi nägemata inimeste ja loomade vahel. Äkki kuulis ta läbi rahva sumina kellukese häält ja ruttas selle poole. Kuid siis nägi ta kurinaid hobuse kaelas ning läks nukralt eemale.

Siis juhtus ta linnast välja. Kahel pool tee ääres olid lagedad nurmed. Vares istus rõugu harjal. Tuul lõõtsus õrnalt raagus puis kui pill. Ta kuulatas.

Siis äkki nägi ta puude taga midagi vilkuvat. Ta hakkas jooksuma, huupi üle nurme. Kõrrestik oli märg, ta jäi nätskesse maasse jalgupidi kinni.

Korraga seisis ta tuuliku ees. See pööris raskelt kesk sadu omi tiibu. Tema silmad saatsid mõne aja märgi purjesid. Siis läks ta jälle oma teed.

Ta eksis puiestikku. Selle raagunud oksad olid täis imelikka ootamatusi. See oli üllatavate võima-

luste mets. Ta kõndis varvastel ja kuulatas. Kuid ainult vihm rabises varisenud lehtil.

Ta pööris linna poole. Taha vaadates nägi ta, kuis läikiva kaelusega must koer tema jälgi mööda tuli. Ta jooksis koera poole, kuid see hüppas õhku ja kadus puulatvade taha.

Õhtupoolikul viis tee ta jõe kaldale. Ju kaugelt kuulis ta kõlinat ja ruttas jooksujalga. Kuid sadamasse jõudes nägi ta, kuis lodjamehed ahelat vinnasid. Mastide odav värv jooksis vihma käes puud mööda aila.

Jõe ranna madalas linnajaos käis ta õuedes. Ühel trepil mängis kaks juudipoissi kuljusega. Neil olid käharad pääd, mustad silmad ja tumepunased huuled.

Jürgens haaras kuljuse järele. Kuid siis heitis laps selle õhku ja hüppas ise järele. Teine poiss haaras õhus kellukese. Ja Jürgens nägi, kuis nad kuljust käest kätte heites üle maja katuse kadusid.

Ta ruttas teise õue, et neile vastu jõuda. Kuid võõrastades leidis ta siin kesk õue laua ja laual verise sea. Selle kõrval seisis mees kääritud käis-tega, nuga käes.

Kuid kõige rohkem üllatusi pakkus õhtu.

Jürgens vankus plankide ääril, oksad raputasid puiesteil vett ta kaela. Ta eksis majade rägastikku.

Kell löi tornis, latern valgustas punast müüri, mööda silti jooksis vesi, apteegi aknal paistsid tuled läbi klaaskuulide punastena, sinistena ja rohelistena hiigla-silmadena.

Näokattes inimesi tuli vastu: pajats, arlekiin, kolombiin, moorlane, korstnapühkija ning leierkastimees.

Ta kuulis tamburiini häält ja läks sinna poole. Kuid põiktänavas tuli vastu hall vanamees ja viskas ta näkku konfetipuru. Siis jooksis ta suurt kotti raputades eemale. Vesi leotas konfetti. Jürgens seisis mõttes.

Mitte see! õhkas ta ja hakkas edasi minema. Mitte see!

Siis hakkasid varjud kasvama. Punaste mantlitega mehed mängisid jalapalli. Miski võrud jooksid läbi õhu. Jürgens rabeles nende järele, ja tema pää oli lõhkemas valust.

Missuguseid asju nägi ta siis tänaval!

Tundmatu riigi sõjamehed marssisid voolavas vihmas. Vanker jooksis ühele ja hobune teisele poole. Inimesed kasvasid silmapilgu jooksul hiiglasteks ja vähenesid siis jälle pisukesteks kui putukad.

Palju varje oli neil ajal õhus. Kliima oli küllastatud viirastustega.

Vahel nägi ta välja minnes, kuis kari lapsi ta järel hakkas käima. Nad näitasid mudaste kätega tema poole ja karjusid. Siis hakkasid nad teda kivide ja mudaga loopima. Ta pistis jooksu, lapsed järel.

Kuid säälsamas tundis ta, et tema ja lapsed paigal seisis, nende ümbrus aga jooksis mööda. Jooksid puud, majad, vankrid ja kirikud. Punane torn jooksis mööda ning heljutas rohelist katust!

Ja ta hakkas naerma, naeris nii, et pisarad silmi tulid. Lapsed peatasid imestades ja läksid eemale. Ta jäi üksi kesk tänavat.

Siis tundis ta äkki kurbust südames. Ta läks allakumardatud päaga ja nuttis. Tema süda oli lõhkemas valust.

Mitte see! pomises ta silmi pühkides. Mitte see!
Ta püüdis ärgata, kuid ei võinud.

Hämaralt mäletas ta veel valgustatud lastetuba, mängu aias ja jooksu kuldse rõnga järele.

Sinna tупpa oleks ta tagasi tahtnud! Sinna õnnemaale! Sinna õitseva õunapuu alla!

Ta tegi katseid, kuid ei leidnud enam ust. Ta teadis, et see oli peidetud mööbli ja tapeedi taha. Sellepärast kangutas ta kapid ja voodi kesk tuba, kuid ei leidnud ometi.

Siis hakkas ta tapeeti seintelt rebima. Siin-sää! oli sein niiskuse söödud ja paber langes suurtena lahmakutena. Kuid siis oli see jälle sitkelt seinas kinni, ja ta pidi väga peent ning hoolikat tööd tegema.

Kulus palju aega, enne kui seinad täiesti olid alasti. Ja ometi, uks ei tulnud nähtavale!

Ta vaatles uimaselt rüüstatud seinu. Mõnes kohas olid need hallitusest rohelised, mõnes koppest mustad. Mõnes kohas oli tapeedi alla krohvile vanu ajalehti kliisterdatud.

Need olid ajast kollased ja trükitud moestlänud kirjaga. Ta katsus neid endamisi veerida, küünalt kõrgel hoides, neid muistseid asju ja ammuseid juhtumisi.

Siis hakkas ta käsi küünlaga värisema.

Ta nägi musta risti ja selle all enese nime. Ta oli surnud. Tundmatu leheneeger jutustas veeru serval väikese kirjaga tema elu.

Kui palju lootusi oli ta noorena annud! Kuid need kaunid õied ei kannud ialgi vilja. See oli ebaõnnestanud, tühja kulunud elu.

Ta oli enesele teised sihid ja teise ümbruse valinud, kui oli oodatud. Surnud oli ta kõigele

loovale ja tegevale. Ta oli ainult iseenele elanud, — ning see oli niisama palju nagu poleks ta elanudki!

Ja kui kohutav oli tema elu lõpp olnud!

Ema surma järele oli ta jälle pika vaheaja pärast kodulinna tulnud. Üksi ja kõigile võõrana oli ta siin elanud, kuni jäljetult kadus. Palju hiljem leiti ta korjus linna taga turbahauast.

Rahu tema põrmule!

Jürgens istus põrandale ja pani küünla enese kõrvale. Tema vari langes suurena ja mustana seinale ning lakke. Nii istus ta kaua, nagu üles tõstetud.

Jah, võib olla, mõtles ta. Võib olla, oli selle vana lehe sõnum õige ja tema oli ekslik. Sääal oli tõde, tema oli paljas uni.

Kas peab und tingimata keegi nägema? Kas ei või uni iseenesest olemas olla, nagu on mõte raamatus olemas, kuna selle mõtleja ju ammu põrmuks on varisenud? Kas ei ela viirastused oma ette elu, ilma et neid keegi näeks ja nende olemasolu aimaks?

Kõik sai temale äkki selgeks.

Paljas uni, paljas viirastus oli temagi!

Ta oli ainult veel enese mälestus, ainult mõte iseenesest. Ta oli hiljaksjäänud unistus, kuna unistaja ju ammu kadunud. Tema kannatus oli ainult õhkujäänud õhkus, nagu lehe värin, kui tuul ju ammu on vaikinud.

Ta tundis enese õhukeseks muutuvat kui vari ja kergeks kui kuma. Tal ei olnud enam muud tarvis kui ainult tahta, et oma seisukohta ning kuju muuta. Ta oli ainult veel miski aimus, miski idee.

Sel ööl oli taevast imelikult valgustatud. Märjad pilved õhkusid kollakalt nagu miski nägematu kuma paistel. Maa oli ähmase looriga kaetud.

Jürgens liikus hääletult mööda tänavaid. Ta läks jälle läbi linna, tuli alla jõe äärde, peatas sillal. Ta vaatles kaua voogu.

Järeljätmata vajuks vesi hämaras. Nagu kõige liikuva ja kaduva võrdkuju oli see kujutu ollus säääl all, — veepiiskade miriaadid pilvede kollases valguses.

Miski tundmatu jõud kandis Jürgensi läbi pimedate tänavate. Ta leidis enese jälle üleval surnuaia juures.

Suured raudväravad olid kinni, kuid kaks santi istusid värava ees: silmitu naine ja jalutu mees mollis. Nad istusid liikumata, pääd alla kumardatud, nagu surnud.

Kuid kui Jürgens neist mööda läks, laskis jalutu enese kätele, kumardas pimedade kõrva juurde ja sosis-tas õudse häälega:

„To mees on surnud!“

Tõesti, ta oli selle unustanud. Ta oli seda lugenud ja kõik muugi tunnistas selle poolt. Selles ei võinud enam miski kahtlust olla, kui ju kõrvalisedki seda tähele panid.

Ta läks ja püüdis oma elulugu meele tuletada. Võib olla, talle oli liiga tehtud, tema elu sisemiselt ei võinud keegi kõrvaline mõista. Kuid selle välised sündmused olid igatahes õieti märgitud.

Nii elavalt mäletas ta veel oma surma:

Oli olnud nihke öö, kollased pilved rippusid madalas, lombid õhkusid kui fosforist.

Ta oli niisama nagu nüüdki imelikka meele-olusid üle elanud. Hulk sügavaid tõdesid oli talle

akki paljastunud. Ja ta oli niisama väsinud kui nüüdki.

Seda aega meele tuletades oli ta jõe äärde turbahaudade juure jõudnud. Pilvede valgusel nägi ta siin-säääl enese ümber suuri neljanurgelisi haudu mustavat. Nende vahel tõusid lõigatud turba mustad püramiidid.

Ta läks kahe haua vahel kitsast maariba mööda. See muutus ikka ahtamaks ja ahtamaks. See vabises ta all kui pingutõmmatud nõör, nii et ta kahele poole väljasirutatud kätega pidi kõndima.

Ah, kõike seda mäletas ta veel nii hästi!

Ka tookord oli niisama. Niisama vabises maariba ja niisama uimastavalt tundus soogaaside ning turba lõhn. Kuis kõik on korduv!

Äkki murdus maa ta jalge all.

Ta rabas kätega õhku, ta sõrmed said kinni järsust kaldast, kuid see pudenes käte all. Ta kahmas veel paar korda, kuid niisama õnnetult. Siis kadus ta pää vee alla. Kõhnad käsivarred rabelesid veel mõne silmapilgu nagu puu raagus oksad, kuid siis kadusid needki.

Pilved lõid lahku. Üle kõleda maastiku kerkis helekollane täiskuu. Kuu valgel tõusis kaks hõbedast mulli tõrvmustale veepinnale.

Sisu

Maailma lõpus	Lhk.	5
Inimesesööjad	”	51
Vabadus ja surm	”	69
Popi ja Huhuu	”	99
Kuldne rõngas	”	125

Trükivead

9 lk.	1 rida	ülevalt	sügavüse	pro	sügavuse
10 "	4	" "	kerkivad	"	kerkivat
13 "	23	" "	ülen	"	üleni
14 "	10	" "	kerge	"	kõrge
14 "	26	" "	üleval	"	ülevalt
15 "	15	" "	Teatan	"	Teatasin
16 "	3	" alt	pääsesin	"	pääsin

Hind 2.50 kop.